

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

МАТЕРІАЛИ

ЗВІТНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОСВІТИ ТА
НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В 2024 РОЦІ

17 грудня 2024 року

КИЇВ

<https://dnpb.gov.ua>

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА
ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

МАТЕРІАЛИ

**звітної науково-практичної конференції
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського**

***«Інформаційне забезпечення
сфери освіти та науки України
в умовах воєнного стану»***

за результатами наукових досліджень у 2024 р.

***(До 25-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського)***

17 грудня 2024 р.

Вінниця
«ТВОРИ»
2024

УДК 025:005.745](043.2)

I-43

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 16 від 20 грудня 2024 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д., доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (головний редактор);

Пономаренко Л. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, в.о. заступника директора з наукової роботи (відповідальна за випуск);

Гуралюк А. Г., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення;

Лучанінова О. П., доктор педагогічних наук, професор, в.о. провідного наукового співробітника відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти;

Ростока М. Л., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти;

Бойко О. А., Василенко Н. М., літературні редактори.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

I-43 Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 17 грудня 2024 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Л. О. Пономаренко (відп. за вип.) та ін.]. – Вінниця : ТВОРИ, 2024. – 120 с.

ISBN 978-617-552-722-1

DOI: 10.33407/lib.NAES.id/eprint/743799

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників звітної науково-практичної конференції Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану», що відбулася 17 грудня 2024 року.

УДК 025:005.745](043.2)

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2024

ISBN 978-617-552-722-1

© ТОВ «ТВОРИ», 2024

З М І С Т

<i>Березівська Л. Д.</i> Результати діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України в умовах воєнного стану за 2024 р. та завдання на 2025 р.	5
СЕКЦІЯ 1 ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ (2023–2025)	23
<i>Березівська Л. Д.</i> Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України: найістотніші результати другого етапу наукового дослідження	23
<i>Березівська Л. Д.</i> Енциклопедичний біографічний словник «Педагоги України (друга пол. XIX – поч. XXI ст.)»: джерелознавчий аналіз і синтез	26
<i>Кочубей Т. Д.</i> Концепція духовності у педагогічних поглядах Іоанікія Галятовського	29
<i>Міхно О. П.</i> Персоналії енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)»: цифри і факти	30
<i>Сухомлинська О. В.</i> Василь Сухомлинський – редактор рубрики «Педагогічні бесіди» в газеті «Правда України»	32
<i>Антонець Н. Б.</i> Енциклопедичний біографічний словник «Педагоги України»: відображення репресивних заходів влади щодо національно свідомих освітян	34
<i>Дурдас А. П.</i> Поширення та використання ідей італійської педагогині Марії Монтессорі (1870–1952) в українському науково-педагогічному просторі: бібліографічний аспект	36
<i>Лапаєнко С. В.</i> Принципи вільного виховання Марії Монтессорі в контексті сучасних педагогічних досліджень	38
<i>Сухомлинська Л. В.</i> Листування В. Сухомлинського із закордонними кореспондентами як джерело дослідження епістолярної спадщини	40
<i>Павленко Т. С.</i> Заклади Монтессорі-освіти на Київщині: джерелознавчий аспект	42
<i>Серєда Х. В.</i> Біографічна довідка про М. Стельмаховича (1934–1998) як складник енциклопедичного словника «Педагоги України» (друга половина XIX – початок XXI ст.)	43
<i>Бойко О. А.</i> Сторінка «Михайло Максимович (1804–1873)» як складник електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»	45
<i>Деміда Є. Ф.</i> Монтессорі-освіта у Польщі: джерелознавчий аспект	47
<i>Дерев'янка Т. М.</i> Сторінка «Волошин Августин Іванович» як складник електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»	49
<i>Золотаренко Т. О.</i> Реалізація національно-патріотичного виховання засобом педагогічних біографічних on-line проєктів	51
<i>Чала Н. В.</i> Епістолярії В. Сухомлинського як засіб педагогічної взаємодії з читачами	53
СЕКЦІЯ 2 ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАТЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ (2023–2025)	55
<i>Гуралюк А. Г.</i> Проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів: найістотніші результати першого етапу наукового дослідження	55
<i>Терентьєва Н. О.</i> Застосування інформаційних ресурсних баз при змішаному форматі навчання	56
<i>Пінчук О. П.</i> Цифрові освітні ресурси в епоху ШІ: етичні питання	57
<i>Гуралюк А. Г.</i> Електронний ресурс ДНПБ «Вчені Національної академії педагогічних наук України»	60
<i>Коваленко В. В.</i> Можливості сервісів штучного інтелекту для професійного розвитку педагогічних кадрів	61
<i>Ростока М. Л.</i> Інструментальні засоби проєктування бази знань цифрових освітніх ресурсів	61
<i>Тарнавська С. В.</i> Роль цифровізації в освітньо-науковому просторі	63
<i>Вараксіна Н. В.</i> Візуальне представлення досліджень електронних колекцій	65
<i>Серєда Х. В.</i> Бази знань онтологічного типу: загальний огляд	67
<i>Шило О. А.</i> Доцільність вибору системи управління бібліотекою КОНА	69
<i>Дронікевич О. В.</i> Побудова колекцій цифрових освітніх ресурсів (на прикладі бази даних «Вчені НАПН України»)	70
<i>Жигалюк А. В.</i> Основні тенденції цифровізації освіти і науки	71
СЕКЦІЯ 3 ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТИ, ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ	73
НАПРЯМ 1. Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід (2023–2025)	73
<i>Ростока М. Л.</i> Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід: найістотніші результати другого етапу наукового дослідження	73
<i>Ростока М. Л.</i> Цифрові інструменти інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових і педагогічних кадрів	77
<i>Бондаренко Т. С.</i> Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу впровадження інтелектуальних і хмарних технологій в освітній процес закладів вищої освіти	79

<i>Гуралюк А. Г.</i> Цифрова трансформація освіти і педагогіки в умовах війни та відновлення України після російської агресії	80
<i>Симоненко Т. В.</i> Інтеграція бібліометричних інструментів у дослідженні педагогіки	82
<i>Годецька Т. І.</i> Аналітико-синтетичні розвідки супроводу цифрової трансформації освіти: український і зарубіжний досвід	83
<i>Кравченко Ю. А.</i> Ключові аспекти системи інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації професійної освіти і педагогіки	84
НАПРЯМ 2. Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України (2024–2025)	86
<i>Лучанинова О. П.</i> Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України: найістотніші результати першого етапу наукового дослідження	86
<i>Лучанинова О. П.</i> Теоретичні аспекти психології виховання здобувачів вищої освіти в умовах війни: інформаційно-аналітичний супровід	89
<i>Пилипчук Я. В.</i> Теоретичний аналіз проблеми інформаційного забезпечення підготовки військових психологів в Україні	91
<i>Рашидова С. С.</i> Актуальність психології взаємодії суб'єктів освітнього процесу в науковому доробку українських дослідників	92
<i>Пономаренко Л. О.</i> Наукові періодичні видання Німеччини з питань психології у контексті інформаційно-аналітичного супроводу освіти	94
<i>Углова О. В.</i> Особливості інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки педагогів до надання першої психологічної допомоги	95

СЕКЦІЯ 4 ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО

СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ (2023–2025)..... 97

<i>Пономаренко Л. О.</i> Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації: найістотніші результати другого етапу наукового дослідження	97
<i>Романова Г. М.</i> Професійний розвиток працівників освітнянських бібліотек у контексті проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації	101
<i>Матвійчук О. Є.</i> Науково-методична діяльність освітнянських бібліотек, представлена на YouTube-каналах	102
<i>Пономаренко Л. О.</i> Наукова діяльність вчених НАПН України у бібліографічних виданнях ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського	1044
<i>Бондарчук О. Б.</i> Інформаційні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у забезпеченні сучасних науково-освітніх потреб	106
<i>Коваленко С. Г.</i> Педагогіка партнерства в новій українській інклюзивній освіті (аналіз джерельної бази до бібліографічного покажчика)	107
<i>Кропочева Н. М.</i> Освітнянські бібліотеки в добу відкритої науки: відкритий доступ в історіографічному вимірі	109
<i>Ніколаєнко Я. М.</i> Підтримка дослідницької діяльності через відкриті ресурси освітнянських бібліотек у період воєнного стану	111
<i>Павленко Т. С.</i> Наукові дослідження з розвитку педагогічної науки та освіти України і Польщі: бібліометричний аналіз	112
<i>Вишняк О. В.</i> Використання хмарних технологій у бібліотеках закладів освіти	114
<i>Жигалюк А. В.</i> Нормативно-правова база України щодо функціонування освітнянських бібліотек у цифрову епоху	115
<i>Рубан А. І.</i> Діяльність освітнянських бібліотечних інституцій у воєнний час у дзеркалі публікацій	116
<i>Смола Л. М.</i> Фактографічна база даних «Знаменні та пам'ятні дати в сфері освіти» у контексті забезпечення національно-патріотичного виховання молоді	118
<i>Щегельська К. Б.</i> Основні тренди діяльності бібліотек США та Великобританії у 2024 році	119

**РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НАПН УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ ЗА 2024 Р. ТА ЗАВДАННЯ НА 2025 Р.¹**

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор

У 2024 р., попри повномасштабну війну РФ проти України, діяльність директора та всього колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) як наукової установи з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, педагогічного джерелознавства, біографістики, історії освіти, національного галузевого книгосховища, всеукраїнського науково-інформаційного, координаційного й науково-методичного центру бібліотек освітянської галузі України спрямовувалася на реалізацію пріоритетів, визначених у Статуті бібліотеки, Статуті НАПН України, Стратегії розвитку ДНПБ на 2017–2026 рр.², враховуючи норми законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 р., зі змінами), «Про освіту» (2017 р.), положення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016 р.), Програму спільної діяльності МОН України та НАПН України на 2024–2026 рр., Програму спільної діяльності НАН України і НАПН України на 2023–2025 рр.; Програму спільної діяльності Національної академії медичних наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2023–2025 рр.; Програму спільної діяльності Національної академії правових наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2024–2026 рр.

Нині ми підсумовуємо роботу за 2024 р., який запам'яється не лише труднощами, спричиненими російсько-українською війною, а й здобутками. Адже, гадаю, ми гідно протидіємо ворогу на гуманітарному фронті, розвиваючи інформаційне суспільство, впроваджуючи необхідні інновації, відтак, інтегруючи нашу Батьківщину у Європу. Сьогодні представлю результати за всіма напрямками діяльності ДНПБ, порівняю їх з попереднім звітним періодом.

Для кадрової стратегії ДНПБ наріжним каменем є забезпечення умов для професійного розвитку наукових і бібліотечних працівників. Загальна чисельність працівників бібліотеки становить 99 шт. од., 41 особа – наукові, 21

¹ Доповідь виголошено 17 грудня 2024 р. на Звітних загальних зборах трудового колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Звітній науково-практичній конференції «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану» за результатами наукових досліджень наукових працівників у 2024 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?news=41757>).

² Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки / [авт.: Березівська Л. Д., Закатнов Д. О., Страйгородська Л. І. та ін.] ; за наук. ред. Л. Д. Березівської ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2020. 28 с. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/Strategy_2020.pdf (дата звернення: 13.12.2024).

особа – бібліотечні працівники. У 2024 р. проведено атестацію 19 наукових працівників.

Під час воєнного стану надзвичайно складно підвищувати кваліфікацію, фахово розвиватися. Попри те для працівників ДНПБ ці питання – у фокусі уваги. Ми всі усвідомлюємо наскільки важлива для суспільства загалом і для кожного з нас зокрема цифрова трансформація всіх сфер життя. Цю мету ми реалізовували, беручи участь у вебінарах, семінарах, тренінгах (понад 80, отримано сертифікатів – понад 110); міжнародне дистанційне науково-педагогічне стажування (1 особа).

Схвально, що наукові працівники ДНПБ активні й у діяльності: Президії НАПН України, бюро Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, Наукової ради НАПН України з цифровізації освіти і науки, Експертної групи ЕГ-01 з оцінювання ефективності діяльності наукових установ за науковим напрямом суспільних, гуманітарно-мистецьких наук МОН України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2024 № 982), Комісії з питань наукових об'єктів, які належать до національного надбання МОН України (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.01.2020 р. № 1193); конкурсної комісії Національної академії педагогічних наук України на найкращі наукові роботи 2023 року; Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; Науково-технічної ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини; редакційних колегій 10 українських фахових журналів, один із яких індексується у наукометричній базі даних Web of Science; 3 закордонних журналів, один із яких індексується у наукометричній базі даних Web of Science. Здійснено експертизу 11 законодавчих і нормативно-правових документів.

Колегіальним органом управління діяльністю ДНПБ є вчена рада – **19 осіб** (у 2023 р. – 21): **16 фахівців вищої кваліфікації** (у 2023 р. – 18), зокрема **9 докторів наук** (у 2023 р. – 8), **7 кандидатів наук** (у 2023 р. – 10) (постанова Президії НАПН України від 19 листопада 2024 р. № 1-2/14-245). До складу вченої ради входить **1** представник із закордонного закладу вищої освіти (Інституту соціологічних наук і педагогіки Університету природничих наук у Варшаві).

Роки	Усього фахівців вищої кваліфікації	Із них:	
		докторів наук	кандидатів наук
2024	16	9	7
2023	18	8	10
2022	18	7	11
2021	18	8	10
2020	18	6	12

Нагадаю – Голова вченої ради – директор бібліотеки, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України *Л. Д. Березівська*. Заступник голови вченої ради – в.о. заступника директора з наукової роботи,

кандидат наук із соціальних комунікацій *Л. О. Пономаренко*, вчений секретар вченої ради – науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти, голова Ради трудового колективу ДНПБ *Т. І. Годецька*.

16 засідань вченої ради відбулося під керівництвом директора (<https://dnpb.gov.ua/ua/вчена-рада/засідання-вченої-ради/>), розглянули важливі питання, а саме: результати проведеної роботи ДНПБ в умовах воєнного стану, наукової, науково-організаційної та міжнародної діяльності; науково-інформаційної та бібліотечної роботи; інформаційної протидії агресорові, організаційні та кадрові питання. Зокрема, схвалено такі нормативні документи, як Положення про електронні ресурси ДНПБ; зміни до Положення про вчену раду ДНПБ; Тимчасова інструкція «Облік мережевих локальних документів у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського»; Положення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних наукових посад у ДНПБ; зміни до Орієнтовного положення про наукову роботу ДНПБ та ін., а також заходи з реалізації постанов Президії та загальних зборів НАПН України тощо.

У пріоритеті діяльності ДНПБ – **наукові дослідження та впровадження результатів цих досліджень**. У 2024 р. тривало виконання чотирьох прикладних досліджень (2023–2025): «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України», РК 123U100474 (керівник – Л. Д. Березівська); «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації», РК 0123U100477 (керівник – Л. О. Пономаренко); «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід», РК № 0123U100476 (керівник – М. Л. Ростока), «Проектування баз знань цифрових освітніх ресурсів», РК № 0123U100475 (керівник – А. Г. Гуралюк) та розпочато виконання одного прикладного дослідження (2024–2025) – «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України», РК № 0124U000842 (керівник – О. П. Лучанінова). Дослідження провадяться відповідно до Перспективного тематичного плану наукових досліджень ДНПБ на 2023–2025 рр., Тематичного плану наукових досліджень ДНПБ на 2024 р., технічних завдань на наукові дослідження, індивідуальних планів роботи наукових працівників бібліотеки.

Ці дослідження вкрай потрібні, адже зумовлені вони необхідністю інформаційного забезпечення процесів реформування, модернізації та підвищення якості освіти в Україні в умовах воєнного стану, міжнародних інтеграційних процесів, цифровізації суспільства; пошуку інноваційних підходів до формування галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів і способів надання доступу до них; інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки, психології; удосконалення системи науково-інформаційного забезпечення сфери освіти та науково-методичного забезпечення функціонування мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України тощо.

Основні результати досліджень такі:

відповідно до визначених критеріїв у сучасних нарративах російсько-української війни: *написано* частину біографічних довідок (118) про педагогів України другої половини ХІХ– початку ХХІ ст. для енциклопедичного біографічного словника; *частково упорядковано* бібліографічну інформацію про епістолярну спадщину Василя Сухомлинського і *підготовлено* більш як 50 листів педагога: 30 – до закордонних адресатів і 25 – до колег-науковців; біографічну та біобібліографічну інформацію про Марію Монтесорі (888 бібліографічних записів); *створено* нові (6) й *оновлено* наявні (7) сторінки електронного ресурсу «Педагоги України та світу»¹; реалізовано через мережу Фейсбук онлайн-проекти як форми впровадження результатів дослідження: «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри» (13 дописів, 3549 переглядів); «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» (43 дописи, 3452 перегляди); «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)» (12 дописів, 255 уподобань); «Sukhomlinsky News» (12 дописів про вихід чергового бюлетеня, який створює та оприлюднює австралійський учений і популяризатор спадщини В. О. Сухомлинського серед англomовних читачів у міжнародному просторі Alan Cockerill; 262 уподобання); «Педагоги України про національно-патріотичне виховання» (поширення ідей українських педагогів про національно-патріотичне виховання дітей та молоді в Україні з метою широкого використання в освітній практиці та консолідації українського суспільства; 12 дописів, 349 уподобань);

проаналізовано в науково-біографічному аспекті відображення польсько-українського співробітництва у галузі освіти і педагогіки засобами науково-допоміжних бібліографічних видань; частково здійснено вивчення та опрацювання інформаційних матеріалів на традиційних й електронних носіях та відбір релевантної бібліографічної інформації щодо різноманітних аспектів і процесів розбудови Нової української школи упродовж 2017–2023 рр.; досліджено історичні та сучасні джерела для виявлення важливих подій у сфері освіти, внесено відомості про понад 250 визначних дат і подій 2025 року до фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати у сфері освіти»; оприлюднено планову наукову продукцію: біобібліографічний покажчик «Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України», науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024»;

уведено до наукового обігу систематизовану та упорядковану аналітичну і узагальнювальну інформацію щодо інформаційно-аналітичного супроводу цифрових трансформаційних освітніх змін в умовах війни та повоєнного відновлення України; описано та класифіковано результати наукової діяльності з питань цифрової трансформації освіти і педагогіки в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення України, проведено аналітико-синтетичне опрацювання та поширення світового досвіду цифрової трансформації сфери освіти; *представлено у плановій довідковій продукції* науково-методичний доробок з питань цифрової

¹ <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>

трансформації освіти і педагогіки: оприлюднено 19-й та 20-й випуски довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки»;

визначено теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки в умовах воєнного і повоєнного періодів України та в умовах глобальної цифрової трансформації суспільства та освіти, які полягають насамперед у експертно-аналітичному забезпеченні, збиранні та первинному опрацюванні інформації щодо психологічної науки та освіти у контексті підтримки ментального здоров'я населення України у воєнний і повоєнний періоди; *поповнено* віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ електронними ресурсами з науково-методичного забезпечення психологічної науки і практики подолання деструктивних наслідків надзвичайних ситуацій з врахуванням результатів цифрової трансформації суспільства і освіти;

розроблено і частково апробовано технологію створення та забезпечення представлення електронних колекцій в мережі інтернет, частково розроблено методичні рекомендації щодо формування інформаційних систем для збереження, накопичення та відображення цифрових освітніх ресурсів та добору оптимального інструментарію (вебсервісів) для формування таких систем, визначено можливості використання штучного інтелекту для представлення колекцій електронних ресурсів.

На підставі виконання наукових досліджень підготовлено та оприлюднено **266** (2023 р. – **305**) наукову працю: наукова продукція – 8 (монографії – 3, збірники матеріалів наукових заходів – 5); навчальна продукція – 1 (хрестоматія – 1); довідкова продукція – 7 (бібліографічні покажчики – 3, довідники – 4); електронні ресурси – 15 (2023 р. – 23); статті – 42 (2023 р. – 59) у виданнях, що входять до н/б, із них: англійською мовою – 1 (2023 р. – 21); у виданнях, що входять до н/б Web of Science Core Collection і Scopus, – 1 (2023 р. – 17); у наукових фахових виданнях – 40 (2023 р. – 42); у наукових виданнях, що індексуються у н/б (окрім Scopus та WoS), – 4 (2023 р. – 2); інформаційні статті (у ЗМІ) – 24 (2023 р. – 19); матеріали науково-практичних заходів, тези – 167 (2023 р. – 188), зокрема англійською мовою – 9 (2023 р. – 9), у закордонних виданнях – 9 (2023 р. – 13).

Простежимо динаміку висвітлення проміжних результатів досліджень науковців у статтях і тезах.

	Усього	Із них:				
		Статті та тези	у закордонних виданнях, зокрема, що входять до наукометричних баз даних	у фахових виданнях, зокрема, що входять до наукометричних баз даних	у наукових виданнях, зокрема, що входять до наукометричних баз даних	матеріалів і тез науково-практичних заходів
2024	264	209	0/0	38/38	4/4	167
2023	305	247	15/15	42/42	2/2	188

2022	226	173	8/8	37/37	3/3	125
2021	252	195	12/12	35/35	4/3	144
2020	202	161	7/7	27/27	14/14	102

Як бачимо, зменшилась загальна кількість публікацій, статей у фахових і світових виданнях, що входять до наукометричних баз даних, матеріалів тез. Зменшилась також кількість статей та тез, опублікованих англійською мовою – **10** (2023 – **30**). Зменшення показників порівняно з попереднім роком пояснюється тим, що окремі подані до друку статті або розділи монографій за рішенням редколегій видань перенесено на 2025 р.

Продукція, підготовлена в процесі виконання наукових досліджень, **упроваджувалася** на всеукраїнському рівні. Об'єктами впровадження були заклади освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти, наукові установи, освітянські бібліотеки мережі МОН України та НАПН України, наукові бібліотеки тощо. У звітному році отримано 25 довідок (актів) про впровадження результатів наукових досліджень, укладено 17 угод. За результатами конкурсу *НАПН України на краєці наукові роботи, створені в 2023 р.*, відзначено нагородами авторські колективи видань ДНПБ (2 дипломи):

Дипломом I ступеня колектив авторів електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу *«Видатні педагоги України та світу»* (Л. Д. Березівська, Т. С. Павленко, Н. О. Якобчук, Є. Ф. Демида);

Дипломом II ступеня колектив авторів довідкового бюлетеня *«Аналітичний вісник у сфері освіти й науки»*, вип. 18, 2023 р. (М. Л. Росток, А. Г. Гуралюк, І. Е. Коваленко, Л. О. Пономаренко).

ДНПБ відзначено золотою медаллю та Дипломом міжнародної виставки *«Сучасні заклади освіти – 2024»* у номінації *«Науково-методичний супровід професійного розвитку педагога в умовах воєнного стану»*; дипломом XVI міжнародної виставки *«Інноватика в сучасній освіті»*, почесним дипломом лауреата конкурсу *«Національне визнання наукових досягнень»* цієї ж виставки нагороджено у номінації *«Підручник або навчальний комплект для учнів, студентів»* Л. Д. Березівську як автора хрестоматії *«Педагогічний дискурс про реформування загальної середньої освіти в Україні (XX – початок XXI ст.)»*.

Результати наукових досліджень **упроваджено** через: розміщення електронних ресурсів на вебпорталі ДНПБ, в ЕБ НАПН України (розміщено 181 працю, усього – 1440 документів); розвиток профілів (ДНПБ h-індекс – 39; відділ педагогічного джерелознавства та біографістики h-індекс – 38; відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти h-індекс – 19, відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів h-індекс – 10, відділ цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення h-індекс – 23); оновлення профілів науковців бібліотеки (40) у Google-академії, у системі *«Бібліометрика української науки»* (34), оновлення портфоліо науковців (37), створення цифрових ідентифікаторів ORCID ID (34), Researcher ID (20) науковців бібліотеки.

Впроваджено 30 одиниць продукції, підготовленої та оприлюдненої за результатами п'яти перехідних прикладних наукових досліджень, з них – 15

електронних видань (наукових видань – 8; довідкова продукція – 7) та 15 електронних ресурсів. А також здійснено моніторинг впровадження, зокрема завдяки аналізу показників відвідування Електронної бібліотеки НАПН України (у 2024 р. – понад 45 тис., у 2023 р. – майже 50 тис. завантажень, у 2022 р. – близько 30 тис., у 2021 р. – понад 22 тис., у 2020 р. – майже 39 тис.) та використанню розміщених публікацій. Основні ідеї та принципи, на яких ґрунтується розроблення наукової продукції, апробовано й оприлюднено в наукових статтях. Питання впровадження наукових результатів розглянуто на засіданнях відділів, вченої ради, бюро відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України.

Науковці бібліотеки проводили **позапланову роботу**: оприлюднено *наукову продукцію*, зокрема: збірник матеріалів (наукових праць, тез доповідей) 6-го Міжнародного науково-практичного WEB-форуму «Forum-SOIS, 2024: розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя» (<https://doi.org/10.33407/lib.NAES.740977>); збірник матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної конференції з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики» (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741174/>); збірник матеріалів (тез доповідей) круглого столу «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології» (<https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741308>); збірник матеріалів круглого столу «Сучасні технології візуалізації колекцій цифрових освітніх ресурсів» (<http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=40596>); матеріали звітної науково-практичної конференції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану» (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743799/>); інформаційно-аналітичний довідник «Наукова і науково-організаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку» (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742309/>); науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (2020–2024): праці, електронні ресурси» (https://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=ourpublications); хрестоматія Л. Березівської «Педагогічний дискурс про реформування загальної середньої освіти в Україні (XX – початок XXI ст.)» (<https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=40620#more-40620>) (свідectво про реєстрацію авторського права на твір №131153 від 11 листопада 2024 р.).

Для впровадження результатів наукових досліджень використано можливості понад **30 науково-практичних та науково-інформаційних** заходів, організованих ДНПБ. Згідно з планом роботи НАПН України проведено **4 масових заходи**, зокрема:

– Шостий Міжнародний науково-практичний WEB-форум «Forum SOIS, 2024: Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж

життя», 26–29 березня 2024 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=38910>);

– IX Всеукраїнська науково-практична конференція з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка про національно-патріотичне виховання дітей і молоді: ідеї, концепції, практики», 13 травня 2024 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=39407>);

– Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек «Читаюча шкільна родина: стратегічне завдання бібліотеки» у рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек, 1–31 жовтня 2024 р. (http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/Recommendations_monthly_2024.pdf);

– Всеукраїнський вебінар «Читання – важливий чинник саморозвитку та самовдосконалення особистості» (за підсумками Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек «Читаюча шкільна родина: стратегічне завдання бібліотеки»), 18 грудня 2024 р. (<https://tinyurl.com/59v26ey6>).

Упродовж 2024 р. співробітники взяли участь у понад 80 масових науково-практичних і науково-інформаційних заходах, серед них і 34 міжнародних (10 закордонних), проведених іншими установами, організаціями, закладами: конгреси – 1 (міжнародний), форуми – 3 (2 – міжнародні), конференції – 46 (28 – міжнародні), педагогічні читання – 2 (1 – міжнародні), біографічні читання – 1, семінари – 6 (1 – міжнародний), круглі столи – 4, інші заходи – 18 (міжнародні – 1).

Не припиняв роботи постійний *науково-методологічний семінар «Наукова бібліотека та якість сучасної освіти в умовах воєнного стану»* (3 семінари, 19 лютого (<https://dnpb.gov.ua/ua/?news=38489>), 16 травня (<https://dnpb.gov.ua/ua/?news=39539>), 17 червня (<https://dnpb.gov.ua/ua/?news=39797>). На засіданнях розглянуто нагальні питання української науки, освіти й бібліотечної справи в умовах воєнного стану: використання інструментів Elsevier для ефективної роботи з наукометричною базою даних Scopus; досвід Німеччини у проєктно-грантовій діяльності бібліотек у глобальному цифровому просторі; міжнародні комунікації у системі трансферу знань у контексті обміну досвідом з проєктно-грантової діяльності у сфері освіти; використання штучного інтелекту у науковій та освітній діяльності та ін.

Рада молодих вчених (голова – Т. О. Золотаренко) працювала задля розвитку потенціалу наукової молоді бібліотеки. На засіданнях Ради молодих вчених обговорювали організаційні моменти, пропозиції щодо подальших напрямів роботи, питання підготовки до участі в заходах та ін. Проведено онлайн-наради молодих учених із директором та заступником директора з наукової роботи; взято участь у науково-практичних заходах ДНПБ та інших установ з метою апробації результатів наукових досліджень, у низці семінарів, вебінарів, тренінгів, курсів для підвищення кваліфікації (участь підтверджено сертифікатами); проведено науково-інформаційну підготовку та оприлюднення віртуальних книжкових виставок; продовжено співпрацю з РМВ НАПН України.

Науково-інформаційна та бібліотечна діяльність відбувалася для задоволення інформаційних потреб користувачів: розвинуто традиційні й запроваджено нові форми роботи, насамперед дистанційні в онлайн-режимі: спрощено доступ до електронних інформаційних ресурсів через вебпортал бібліотеки, а саме до електронної бібліотеки, віртуальних читальних залів тощо; удосконалено експозиційно-виставкову діяльність в онлайн-режимі; надано віддалений доступ до міжнародних ресурсів Web of Science, Scopus та інших наукометричних баз даних; активізовано популяризування наукових видань, онлайн-ресурсів і дистанційних послуг ДНПБ через Facebook тощо.

До фонду ДНПБ із різних джерел (обов'язковий примірник, передплата, книгообмін, подарунки тощо) надійшло **5640** прим. документів (неперіодичні видання – **2590**, періодичні – **3050**; з них в електронній формі – **4059** прим.). **3282** прим. дублетних і зношених видань вилучено з фонду, обсяг якого на 31.12.2024 р. становить **589354** прим.

В умовах воєнного стану значно зменшилися надходження обов'язкового примірника документів. Усе це спонукає активізувати формування Науково-педагогічної електронної бібліотеки (НПЕБ) та вживати заходи для максимального забезпечення інформаційних потреб користувачів насамперед через вебпортал ДНПБ.

Обслуговування відбувалось як традиційно, так і дистанційно. Загальна кількість користувачів – **64465**, із них віддалених (за IP-адресами) – **59100** (у 2023 р. – 65555), зареєстрованих у базі даних «Читач» – 5365 (у 2023 р. – 5266). Кількість відвідувань становить – **110025**, із них віддалених – **101432** (у 2023 р. – 131041), фізичних – **8593** (у 2023 р. – 6991).

Загальна документовидача – **224657**, зосібна у читальних залах, на абонементі та через МБА – **21851** (2023 р. – **16773**). Кількість переглядів документів у НПЕБ – **17648** (у 2023 р. – **27234**).

Результати діяльності ДНПБ в інформаційному просторі висвітлює офіційний **вебпортал** (<http://dnpb.gov.ua/ua/>), на якому представлено ресурси бібліотеки, інноваційні послуги, різні види бібліографічної, реферативної та аналітичної інформації тощо. Саме вебпортал в умовах воєнного стану – основна платформа комунікації з віддаленим користувачем, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і глобальних хмарних сервісів. За даними Google Analytics, показники відвідуваності вебпорталу збільшилися і становлять понад **100** тис. (2023 р. – понад 65 тис.). Позитивно, що вебпортал відвідують користувачі із таких країн, як США, Індонезія, Нідерланди, Польща, Німеччина, Ірландія, Канада та ін. Звернень до ресурсів на вебпорталі, – **184614** (у 2023 р. – 171123), завантажень електронних документів – **14537** (у 2023 р. – 14560).

І далі збагачуємо матеріалами електронний інформаційний ресурс: віртуальні читальні зали (Фонду В. О. Сухомлинського, освітянина, кабінету бібліотекознавства, кімнати-музею рідкісної книги); сторінки «Бібліотечному фахівцю» (рубрики «Бібліотека Нової української школи», «Бібліотеки в умовах війни», «Інформаційна та медіаграмотність», «Всеукраїнський місячник

шкільних бібліотек»); рубрики «Пункт європейської інформації»; сторінки «Українська мова онлайн» (кількість звернень – 412).

Зважаючи на тотальну цифровізацію суспільства, велику увагу приділено наданню доступу до інформаційних ресурсів, скажімо, продовжено формування електронного каталогу, обсяг поповнено на **7474** бібліографічних записів (2023 р. – 8578, 2022 р. – 8262). Для надання доступу до збірників наукових праць галузевої тематики розкрито зміст 167 прим. / 2874 статей. Обсяг електронного каталогу це – **486151** записів (2023 р. – 474369). Звернень до баз даних електронного каталогу – **29494** (2023 р. – 34819). На сторінці порталу «Наукова періодика України онлайн з питань освіти, педагогічної, психологічної та соціальних наук» є доступ до **516** назв повнотекстових наукових серіальних (періодичних і продовжуваних) видань. Забезпечено наповнення НПЕБ, зокрема додано **2755** pdf-файлів повнотекстових документів (2023 р. – 3058). Загальна їх кількість – **12480** (2023 р. – 9581), звернень до повних текстів документів – **17648** (2023 р. – 14117). http://212.111.203.132/cgi-bin/irbis64r_plus/cgiirbis_64_ft.exe?C21COM=F&I21DBN=KNIGI_FULLTEXT&P21DBN=KNIGI&Z21ID=

Продовжено задоволення інформаційних потреб віддалених користувачів через електронну пошту, Facebook, у телефонному режимі. За запитами користувачів визначено **170** індексів УДК (2023 р. – 120), через електронне доставляння документів виконано **5** замовлень (у 2023 р. – 13).

Забезпечено *інформаційний супровід* наукових досліджень ДНПБ, підготовку **36** тематичних бібліографічних списків на запити вчених НАПН України. Через послугу «*Запитай бібліотекаря*» надано **65** довідок, з них: адресні – 20, тематичні – 31, фактографічні – 11, уточнюючі – 3. Здійснено моніторинг інтернет-ресурсів (сайтів організацій-донорів) для пошуку грантових програм (конкурсів), зведена інформація розміщується на вебпорталі ДНПБ у рубриці Міжнародна діяльність, надсилається до провідних освітянських бібліотек та співробітникам ДНПБ.

На увагу заслуговує робота з науковим об'єктом «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку 19–20 ст. (1850–1917 рр.)», що належить до національного надбання України. Оцифровано **20** видань (4000 сторінок, 2023 р. – 4000 сторінок). Для створення страхових копій до Північного регіонального Центру страхового фонду документацій надано електронні примірники **4** видань (667 арк.; 2023 р. – 664 арк.). Зменшення кількості оцифрованих та мікрофільмованих сторінок зумовлено вичерпністю наукового об'єкту через нові критерії до рідкісних та цінних документів, а також дублетністю видань. Потреба в оцифруванні залишилася – приблизно 800 україномовних видань або опублікованих на українських теренах у визначених хронологічних межах. До бази даних «Рідкісні книги» введено **1649** записів (2023 р. – 1113). Загалом база містить **15935** записів.

У звітний період оптимізовано систему *науково-методичного супроводу* діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України (вересень 2024 р. – понад 13 тис.) у контексті реалізації державної інформаційної та освітньої політики. Відповідно до Наказу МОН України від

12.08.2014 № 93 підготовлено й проведено (18.12.2024) Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек в рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек під гаслом «*Читаюча шкільна родина: стратегічне завдання бібліотеки*» (<http://dnpb.gov.ua/ua/всеукраїнський-місячник-шкільних-бі/>). Для методичного супроводу місячника розроблено методичні рекомендації та рекомендаційний однойменний бібліографічний список, які представлено на вебпорталі (<http://dnpb.gov.ua/всеукраїнський-місячник-шкільних-бі/>), на сторінці ДНПБ у Facebook (<https://www.facebook.com/share/p/15s3XEZn7h/>) та надіслано до бібліотек мережі.

У межах співпраці з Українською бібліотечною асоціацією взято участь у підготовці та проведенні вебінару «Формування у користувачів шкільних бібліотек звички та потреби в читанні» (26.06.2024 р.) <https://www.facebook.com/events/460501086583669?ref=newsfeed&locale=uk-UA>).

Майже 100 консультацій ми надали працівникам освітянських бібліотек щодо організації роботи в умовах воєнного часу, формування інформаційних ресурсів у нових реаліях, упровадження й застосування Універсальної десяткової класифікації, з інших важливих питань бібліотечної роботи.

Триває робота зі створення інформаційних ресурсів, що сприяють формуванню професійної компетентності фахівців освітянських бібліотек. Розвивається онлайн-проект «*Дистанційна самоосвіта бібліотечних працівників*» (<https://dnpb.gov.ua/ua/23614-2/>). За 2024 р. його ресурсами (відеозаписи вебінарів, лекцій, презентацій) скористалися понад 1500 фахівців (у 2023 р. – близько 2000). Онлайн-проект поповнено ресурсом – Всеукраїнський методичний семінар «Формування інформаційної грамотності в системі роботи бібліотекаря».

За активну участь (цикл заходів) у Міжнародному Дні безпечного Інтернету (SID/ДБІ), запровадженого мережами Insafe та INHOPE за підтримки Європейської комісії, ДНПБ отримала сертифікат та відкритий цифровий бейдж «Організатор заходу до Дня безпечного Інтернету 2024» від Національного комітету Дня безпечного Інтернету в Україні.

Проведено **12** науково-методичних та культурно-освітніх масових заходів, до яких долучилося понад **1000** фахівців (бібліотекарів, методистів, педагогів). Бібліотечні працівники взяли участь у **12** заходах, організованих іншими установами. Виголошено **15** виступів. Організовано: Всеукраїнський онлайн-флешмоб «[#вишиванканашоберіг](https://www.facebook.com/share/p/1C85xyFGNC/)» до Міжнародного дня вишиванки, <https://www.facebook.com/share/p/1C85xyFGNC/>; флешмоб «Цифрова безпека – мій захист», під час якого учасники опанували освітній курс «Персональні дані» на платформі «Дія. Освіта», підвищили свою цифрову компетентність та отримали відповідні сертифікати (<https://dnpb.gov.ua/ua/?news=38298>).

Експозиційно-виставковій роботі в структурі інформаційно-бібліотечної діяльності належить важливе місце. Завдання виставки – максимально розкрити фонд бібліотеки, привернути до нього якнайбільше уваги, надати інформацію з тієї чи іншої теми, зважаючи на сучасні вимоги до науково-інформаційного простору та соціально-комунікаційних реалій. Підготовлено **52** виставки, з них **37** віртуальних, зокрема тематичних – **31**, персональних – **21**, в т.ч. **9** – із серії

«Ювіляри НАПН України», які представлено на порталі (https://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=exhibitions) та сторінці ДНПБ у Facebook, поширено серед мережі бібліотек.

Окремо зацентруємо увагу на **Програмі спільної діяльності МОН України та НАПН України на 2024–2026 роки**. Для її втілення поповнено електронний інформаційний ресурс «Бібліотека Нової української школи» на вебпорталі ДНПБ; спільно з ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти МОН України» проведено Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек ««Читаюча шкільна родина – стратегічне завдання бібліотеки» в рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек (жовтень 2024 р.).

Реалізуючи **Програму спільної діяльності НАН України та НАПН України на 2023–2025 рр.**, взяли участь у відповідних науково-практичних заходах ДНПБ і НБУ ім. В. І. Вернадського; проведено *бібліометричний аудит педагогічної науки* за результатами наукометричної системи «Бібліометрика української науки» тощо.

У межах **співпраці з НАМед України** підготовлено інформаційно-аналітичні огляди щодо форм, методів та засобів формування здорового способу життя у дітей та підлітків; виставку-презентацію «Діти з порушенням слуху: освіта та розвиток» до Міжнародного дня глухих; інформаційний огляд «Профілактики емоційного вигорання в умовах воєнного стану: інформаційний огляд на допомогу психологам»; реферативний огляд «Інформаційний супровід освітян щодо подолання деструктивних наслідків воєнного стану (ПТЄР)», які розміщено у рубриці «Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проект)» Віртуального читального залу освітянина.

Під час реалізації **Програми спільної діяльності НАПрН України та НАПН України** з метою інформаційно-аналітичного супроводу нормативно-правового забезпечення освіти і педагогічних наук України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України поповнювався електронний освітній ресурс «Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ» актуальною інформацією.

Доречно відзначити *активну співпрацю ДНПБ із закладами освіти* (Київський університет імені Бориса Грінченка, УДУ ім. М. П. Драгоманова та ін.), *установами НАПН України, бібліотеками* (НБУ ім. В. І. Вернадського та ін.), *Педагогічним музеєм України*. Співробітничали з установами, які носять ім'я В. О. Сухомлинського (опорний заклад загальної середньої освіти «Павлівський ліцей імені В. О. Сухомлинського», Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського), громадськими організаціями (Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського, громадська спілка «Українська асоціація освіти дорослих», Українське товариство Януша Корчака, Українська бібліотечна асоціація), спільно з якими ДНПБ організовує й проводить науково-практичні заходи.

Цьогоріч укладено 17 угод з органами державної влади та місцевого самоврядування, закладами освіти, підприємствами, організаціями (Чорноморський національний університет імені Петра Могили; Центр для українських дітей «Перлина», м. Рига (Латвія); Педагогічний музей України;

Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»; ГО «Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського»; Викотівський ЗЗСО I-III ступенів; Український коледж імені В. О. Сухомлинського м. Києва; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; Олександрійський педагогічний фаховий коледж імені В. О. Сухомлинського; Павлівський лицей імені В. О. Сухомлинського Онуфріївської селищної ради Кіровоградської області; Управління освіти і науки Броварської міської ради Броварського району Київської області; Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України; Херсонська академія неперервної освіти; Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Мукачівський державний університет; Центр позашкільної роботи Святошинського району м. Києва).

Для висвітлення важливих подій бібліотеки в ЗМІ оприлюднено **24** публікації, з них: 10 статей у періодичних виданнях «Вісник НАПН України», «Освіта і суспільство», «Бібліотека: Бюлетень УБА», «Таврійський вісник освіти»; крім того, актуальну інформацію на *вебпорталі* (<https://dnpb.gov.ua/ua/>), в соціальній мережі *Facebook* (<https://www.facebook.com/dnpb.gov.ua/>), на YouTube-каналі (https://www.youtube.com/@dnpd_napn_ua/featured).

Зважаючи на виклики сьогодення, інтеграцію української освіти до світового, передусім європейського освітньо-наукового простору міжнародна наукова й науково-інформаційна діяльність здійснювалася за такими *основними* напрямками: *організація та проведення 6 та участь у 34 міжнародних науково-практичних заходах*, з яких – 1 конгрес, 2 форуми, 28 конференцій, 1 семінар, 1 педагогічні читання, інші – 1; *членство в міжнародних наукових організаціях* (Британське товариства істориків освіти (Л. Д. Березівська, Т. Д. Кочубей); Всесвітня міжнародна асоціація істориків освіти (ISCHE) (Л. Д. Березівська), Українська асоціація дослідників освіти (UERA), що є структурною частиною Європейської асоціації дослідників освіти (EERA), Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури (Л. Д. Березівська), Міжнародна Асоціація шкіл соціальної роботи (International Association of Schools of Social Work, IFSW) (Т. Д. Кочубей); Міжнародне товариство інженерної педагогіки (International Society for Engineering Pedagogy – IGIP) (М. Л. Ростока, Т. С. Бондаренко); Громадська організація «Міжнародна фундація науковців та освітян» (IESF) (М. Л. Ростока); Міжнародна академія культури безпеки, екології та здоров'я (Н. О. Терентьева); Європейська Асоціації Безпеки (Н. О. Терентьева); уповноважений член Всеукраїнського координаційного Бюро Міжнародної громадсько-державної програми «Освіта дорослих України» за сприяння Інституту ціложиттєвого навчання ЮНЕСКО (Н. О. Терентьева); Міжнародна академія культури безпеки екології та здоров'я та Українська асоціація європейських студій (О. Є. Матвійчук); *представлення результатів наукових досліджень у закордонних виданнях* (тези, опубліковані у зарубіжних виданнях – 9). До X Українсько-Польського / Польсько-Українського наукового

форуму «Освіта для цифрової трансформації суспільства» підготовлено бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024». Упорядкування покажчика здійснювалося у тісній співпраці з фахівцями Головної бібліотеки Академії спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської (м. Варшава); налагодження міжнародних зв'язків із вченими з різних європейських країн (Бельгія, Великобританія, Італія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія, Чорногорія та ін.), із спорідненими установами (Спеціалізованим університетом VID (м. Осло, Норвегія), бібліотеками, що входять до складу Польської академії наук (Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska, PAN Biblioteka Kórnicka w Kórniku), Національним педагогічним музеєм та бібліотекою Я. А. Коменського (м. Прага, Чехія), Мельбурнським університетом Монаша в Австралії, Державним вищим навчальним закладом імені Вітельона (Республіка Польща) тощо). Підписано Договір про співробітництво з Центром для українських дітей «Перлина» (м. Рига, Латвія). З обмінного фонду ДНПБ до Центру передано дитячі книжки українською мовою (літературно-художні, пізнавальні, навчальні, довідкові видання) задля збереження національної пам'яті й ідентичності, популяризування й підтримки української мови і культури за межами України; *участь у міжнародних конкурсах/грантах*: подано 4 міжнародні грантові заявки, що перебувають на розгляді: «European Skills Agenda and EU Policy in the Field of Vocational Education and Training» за програмою Жан Моне (Т. С. Бондаренко); «Стипендії для вчених, що залишилися в Україні. VIRTUAL UKRAINE INSTITUTE» (А. Г. Гуралюк); Грант в межах проєкту Local history (Germany) (Я. В. Пилипчук); «Репресовані педагоги України: «голоси» жертв сталінського терору (1920–1940)» на конкурс пропозицій щодо грантів ЄС у сфері міжсекторального напрямку в межах програми «Креативна Європа» (Л. Д. Березівська, Х. В. Серета, В. Г. Гайдук, О. П. Міхно, Н. Б. Антоненко, А. П. Дурдас, Т. О. Золотаренко, Н. О. Якобчук); участь у навчальному проєкті «Декомунізація-40» від Центру Айн Ренд в Україні (О.П. Міхно); участь у міжнародних проєктах: MOOC-based Micro-Credentials for Teacher Professional Development (CRED4TEACH); UA-Talent-UP – Developing Entrepreneurship, Creativity and Intercultural Competencies to Ensure High Quality Teaching in Ukraine» (Т.С. Бондаренко).

Співробітники долучалися до міжнародних ініціатив (акцій, подій), готували виставки, презентації. Наповнено новими ресурсами рубрику «Пункт європейської інформації» (<https://dnpb.gov.ua/ua/пункт-європейської-інформації/>) на вебпорталі ДНПБ.

Цьогоріч, як і вже кілька років поспіль, робота ДНПБ спрямовувалася на **протицію російському агресору**: на порталі ДНПБ та в мережі Facebook популяризується сторінка віртуального читального залу освітянина «Освіта і наука в умовах війни», де висвітлено питання психологічної допомоги дітям і дорослим, оприлюднено корисні матеріали для освітян та науковців в умовах воєнного часу. У рубриці «Бібліотечному фахівцю» функціонує сторінка «Бібліотеки в реаліях війни». Актуалізовано тематику масових науково-

практичних заходів та віртуальних виставок; висвітлено інформацію про діяльність ДНПБ в умовах воєнного стану на вебпорталах НАПН України та ДНПБ, на офіційній сторінці бібліотеки у соціальній мережі Facebook під хештегом #працюємо_для_перемоги; систематично відбувається листування із вченими різних європейських країн (Бельгія, Велика Британія, Італія, Литва, Словенія, Угорщина, Чехія, Чорногорія) про війну рф проти України; реалізовано комплекс заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки, безперебійної роботи та наповнення вебпорталу ДНПБ; взято участь у волонтерській і благодійній діяльності. Опрацьовано зміст нормативно-розпорядчих документів: Лист МОН України «Про необхідність припинення будь-яких форм наукової (науково-технічної) співпраці з рф та рб» № 1/2000-24 від 05.02.2024 р., Постанови Президії НАПН України Про виконання рішення Ради оборони міста Києва щодо забезпечення безпеки в столиці» від 03.04.2024; проведено тренінги та методичні івенти щодо формування інформаційної грамотності, дотримання правил цифрової медіагігієни та медіабезпеки в умовах війни.

У 2024 р. реалізовано низку практичних дій для **вдосконалення матеріально-технічної бази**: проведено комплекс заходів щодо захисту фонду від можливого пошкодження через військові дії; здійснено загальні огляди будівлі та прибудинкової території для встановлення дефектів і пошкоджень; реалізовано процедуру державних закупівель у системі Prozofo на послуги постачання електричної та теплової енергії; відбулися акції до Всеукраїнського дня довкілля; вжито відповідних заходів із пожежної безпеки та охорони праці (інструктажі з техніки пожежної безпеки та охорони праці з працівниками бібліотеки); виконано роботи з підготовки до осінньо-зимового періоду (утеплення старих віконних рам та утеплення труб на горищі будівлі) та до опалювального сезону (півірка манометрів та вузла обліку, гідравлічне випробування та промивання системи опалення, ремонт та півірка вузла обліку спожитої теплової енергії); забезпечено безперебійне функціонування локальної мережі та комп'ютерного парку (ремонт моніторів, системних блоків та заправлення картриджів), перевезення літератури з інших організацій; здійснено щорічну інвентаризацію основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що незважаючи на труднощі, спричинені нав'язаною рф війною, наукова, науково-організаційна, науково-інформаційна й бібліотечна, науково-методична, культурно-освітня, фінансова й господарська діяльність ДНПБ провадилася на належному рівні.

Найвагоміші результати.

Важливою подією року став успішний звіт про наукову і науково-організаційну діяльність ДНПБ за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку на Президії НАПН України 19 вересня 2024 р. ДНПБ визнано національним лідером інформаційного забезпечення освіти, педагогіки, психології України (<https://dnpb.gov.ua/ua/?news=40881> ; <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3382/>).

В умовах війни, завдань повоєнного відновлення та європейської інтеграції країни продовжено виконання 4 та розпочато виконання 1 прикладного наукового дослідження, результати яких мають вплив на розвиток освіти, педагогіки, психології, оскільки спрямовані на їхнє інформаційне забезпечення. Підготовлено та оприлюднено 264 наукові праці, зокрема: наукової продукції – 8; довідкової продукції – 7; навчальної продукції – 1. Опубліковано 42 статі, які індексуються в наукометричних базах, з них 1 – в Web of Science Core Collection. Упровадження результатів наукових досліджень підтверджено 25 довідками (актами) про впровадження. Продовжено шість онлайн-проектів як форми реалізації результатів дослідження; наповнення чотирьох віртуальні читальні зали; рубрики «Освіта і наука в умовах війни» (<http://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-osvityanyua/>). Підготовлено та оприлюднено 8-й випуск *періодичного видання «Науково-педагогічні студії»* (<http://npstudies.dnpb.gov.ua/issue/archive>). Проведено понад 30 науково-практичних, науково-інформаційних та культурно-освітніх заходів (https://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=events) (4 за Планом роботи НАПН України).

Сформовано та розвинуто галузевий інформаційний ресурс (доступні через вебпортал бази даних та цифровий контент рідкісних видань; наукова педагогічна електронна бібліотека (НПЕБ); ресурс «Бібліотека Нової української школи», сторінка «Українська мова онлайн»); методичний супровід діяльності мережі освітянських бібліотек; надавався доступ до міжнародних інформаційних ресурсів Web of Science, Scopus та ін.; організовано протидію російському агресору.

Водночас деякі питання залишаються нерозв'язаними або недостатньо розв'язаними: зниження публікаційної активності окремих наукових працівників, низький рівень міжнародної діяльності більшості наукових і бібліотечних працівників, насамперед участі у міжнародних проектах/конкурсах/грантах; погіршення поповнення фонду бібліотеки друкованими виданнями; зниження кількості реальних читачів тощо.

Проведений аналіз результатів діяльності ДНПБ уможлиблює визначення пріоритетних завдань на 2025 р., а саме:

наукова, науково-організаційна робота:

- систематичний контроль за виконанням наукових досліджень;
- своєчасна підготовка планових результатів НД, висвітлення проміжних результатів досліджень відповідно до принципів та правил академічної доброчесності;
- інтенсифікування публікаційної активності наукових співробітників у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних Scopus, WoS;
- оперативне реагування у межах НД на проблеми та кризові явища, спричинені військовою агресією рф проти України, їх аналіз та інформаційний супровід;
- розгортання міждисциплінарних досліджень, спрямованих на науково-інформаційне забезпечення розвитку освіти, психології і педагогіки, формування конкурентоспроможного людського капіталу, що особливо

важливо для перемоги над російським агресором, повоєнного відновлення та євроінтеграції України;

- розроблення науково-методичного інструментарію і практичних рекомендацій із забезпечення інноваційної діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах війни та післявоєнного часу;

- системне розміщення опублікованих результатів, препринтів та наборів FAIR-даних, які мають DOI, в Електронній бібліотеці НАПН України та інших репозитаріях відкритих даних, зокрема ZENODO;

- висвітлення наукової діяльності ДНПБ на її вебпорталі, на сайті НАПН України, YouTube-каналі, у Facebook, Віснику НАПН України, «Офісі підтримки вченого», освітянській пресі, інших ЗМІ, на сайтах та сторінках у Facebook інших установ;

- розвиток фахового видання ДНПБ «Науково-педагогічні студії»;

- активізація роботи щодо ліцензування освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»;

- інтенсифікація роботи з отримання свідоцтв про реєстрацію авторських прав на видання 2023–2024 рр.;

- активізація міжнародного співробітництва ДНПБ відповідно до індикаторів Стратегії інтернаціоналізації НАПН України на 2021–2025 рр.. зокрема інтенсифікація участі у міжнародних наукових проектах і заходах, розширення наукової мобільності, міжнародного книгообміну і міжнародної комунікації;

- укладання договорів про співпрацю із закладами освіти і культури, науковими установами, громадськими організаціями;

- проведення заходів із залучення молодих учених і бібліотекарів до роботи в ДНПБ, забезпечення їхнього професійного зростання, активізація діяльності Ради молодих вчених.

Науково-інформаційна й бібліотечна діяльність:

- формування галузевого інформаційного ресурсу в електронній формі, зокрема НПЕБ у контексті відкритої науки;

- удосконалення механізму комплектування, організації та зберігання фонду, формування консолідованих бібліотечних ресурсів;

- запровадження інноваційних методів обслуговування та надання адаптованих ресурсів для користувачів з інвалідністю;

- робота з об'єктом «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку 19–20 століття (1850–1917 рр.)», створення цифрового контенту рідкісних видань;

- інформаційний супровід НД ДНПБ та ін. установ НАПН України;

- технічне редагування наукових праць співробітників НАПН України, поданих на розгляд до Електронної бібліотеки НАПН України;

- поповнення та вдосконалення баз даних електронного каталогу;

- актуалізація фонду ДНПБ, серед іншого частини документів, перевезених із філії бібліотеки;

- упровадження сучасних програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту;
- оперативне та якісне задоволення інформаційних потреб користувачів, зосібна вчених НАПН України, через забезпечення вільного й багатоаспектного доступу до галузевих ресурсів;
- розширення репертуару та поліпшення якості бібліотечно-бібліографічних, культурно-освітніх продуктів та послуг, зокрема для наукових працівників ДНПБ, Президії НАПН України;
- актуалізація експозиційно-виставкової діяльності в електронній і традиційній формі;
- продовження наповнення віртуальних читальних залів (Фонду В. О. Сухомлинського, освітянина, кабінету бібліотекознавства, віртуальної кімнати-музею рідкісної книги), сторінки «Українська мова онлайн»;
- виявлення й поширення через соціальні мережі та інші засоби комунікації соціально значимої в умовах воєнного часу інформації;
- активізація соціокультурної діяльності (організація екскурсій, лекторіїв, презентацій, акцій тощо);
- науково-методичний супровід діяльності бібліотек мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах воєнного часу (консультації, семінари, лекторіїв, тренінгів, електронні ресурси тощо);
- участь у підготовці офіційних документів щодо науково-методичного забезпечення освітянських бібліотек (спільно з МОН України).

Фінансово-господарська діяльність:

- інтенсифікація надання платних послуг задля збільшення надходжень до спеціального фонду ДНПБ;
- організація роботи під час відключення комунікацій (технічне забезпечення, інформування працівників, періодичне дублювання інформації з вебпорталу та серверу на додаткових носіях тощо);
- забезпечення санітарно-гігієнічних норм в умовах воєнного стану;
- удосконалення матеріально-технічної бази (за наявності коштів): сучасна комп'ютерна техніка, гарнітура, відео- та аудіозасоби;
- подальші ремонтні роботи у приміщенні (за наявності коштів) та ін.

Отож, хоча цей рік був дуже складним і для держави, і для кожного з нас, ми працювали, маємо гідні результати і не втрачаємо насаги на майбутнє. І надалі реалізовуватимемо Стратегію розвитку ДНПБ, дбатимемо про потреби оборони і національної безпеки, насамперед – інформаційної, що вкрай важливо, плекатимемо нове покоління освітян. Ми усвідомлюємо відповідальність за результативність нашої праці, утвердження позитивного іміджу ДНПБ як інноваційного наукового, науково-інформаційного, науково-методичного, культурно-освітнього центру і в Україні, і у світі.

Все буде Україна!

СЕКЦІЯ 1
ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ
(2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100474

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Філософія освіти. Методологія, теорія, історія освіти і педагогіки

Проблема дослідження: Концептуалізація і моделювання історико-педагогічного знання (гносеологія і аксіологія). Педагогічна біографіка та біографістика

Науковий керівник: Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ:
НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ДРУГОГО ЕТАПУ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі дослідження:

вперше систематизовано та класифіковано джерела про життя та діяльність педагогів України другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. (118) відповідно до розроблених критеріїв упорядкування біобліографії; здійснено їх джерелознавчий аналіз крізь призму педагогічної біографіки;

підготовлено на основі визначених критеріїв (географічний, фаховий, національний, демократичний, деколонізація, чи деімперіалізація; аксіологічний, хронологічний, біографічний; дерусифікація біоісторіографії) **118** біографічних довідок для енциклопедичного словника;

з'ясовано, що біографії (життєтворчість) українських освітян, які зробили вагомий внесок у збереження української ідентичності і є прикладом для сучасного покоління, сьогодні мають бути засобом національно-патріотичного виховання дітей і молоді через: введення їх до змісту педагогічних дисциплін у структурі професійної підготовки та перепідготовки педагогів; освітнього процесу всіх закладів освіти; відповідні біографічні дослідження і видання історичної довідкової, науково-популярної літератури; проведення науково-практичних, науково-інформаційних і культурно-освітніх заходів; створення

цифрових біографічних ресурсів, присвячених пам'яті видатних українських освітян тощо;

обґрунтовано, що у контексті деколонізації гуманітарного простору творча спадщина радянських педагогів, перенасичена комуністичними атрибутами, потребує осмислення; попри всі ідеологічні обмеження українські радянські освітяни і теоретично, і практично забезпечували освітній процес; відкинувши комуністичні постулати, можемо виявити ефективні форми, методи навчання учнів;

з'ясовано, що практичні деколонізаційні проєкти та окремі дослідження випереджують теоретичне розроблення застосування деколоніального підходу в українській педагогічній біографістиці; *доведено* важливість переосмислення традиційних концепцій продукування біографічного знання і створення біографічних наративів, сформованих в умовах колоніальної та постколоніальної залежності;

умотивовано, що біографічна довідка претендує на джерело для подальшого вивчення чи актуалізації життя та діяльності педагогів України другої пол. ХІХ – початку ХХІ ст. – великого історичного відрізка часу;

продовжено реалізацію 5 онлайн-проєктів в соціальних мережах, присвячених українським і закордонним педагогам та освітянам як ефективної форми поширення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі задля відновлення і збереження національної пам'яті, консолідації українського суспільства;

розроблено і реалізовано концепцію нового онлайн-проєкту «Педагоги України про національно-патріотичне виховання» як форми поширення ідей українських педагогів про національно-патріотичне виховання дітей та молоді в Україні з метою формування української національної та громадянської ідентичності;

здійснено джерелознавчий аналіз дібраних епістолярних джерел крізь призму комплексної репрезентації наукового та особистого життєвого шляху Василя Сухомлинського, його кореспондентів та його багатоаспектного епістолярного доробку;

відповідно до визначених критеріїв упорядкування епістоляріїв *підготовлено* понад 80 листів педагога до закордонних адресатів, до колег-вчителів; *аргументовано*, що впорядковані епістолярії урізноманітнюють біографічну, бібліографічну та педагогічну інформацію про В. Сухомлинського, збагачуючи у такий спосіб педагогічну й історико-педагогічну науку;

з'ясовано, що життєпис, творчий доробок, педагогічні погляди М. Монтессорі протягом ХХ–ХХІ ст. є об'єктом захищених в Україні дисертаційних досліджень, двох опублікованих в Україні біобібліографічних покажчиків; закордонних онлайн-ресурсів (Польща, 2020; США, 2022, 2024);

проведено джерелознавчий аналіз виявленого масиву документів (біографічні розвідки про М. Монтессорі, праці педагогині, дослідження її освітніх ідей і творчої спадщини, упровадження педагогічної концепції, методики навчання та виховання дітей в системі освіти України та різних країн світу) крізь призму педагогічної біографіки; *продовжено* упорядкування

біографічної та біобібліографічної інформації, відповідно до визначених критеріїв (сформовано **888** бібліографічних записів); *розпочато* добір інформації про увічнення пам'яті Марії Монтесорі; *встановлено*, що у дібраному джерельному масиві кількісно переважає україномовний контент, хоча вагому частку становлять публікації іншими мовами (англійською, німецькою, польською тощо);

відповідно до структури (біографія, бібліографія, повнотекстові праці, фотогалерея) *створено* нові сторінки (**6**) електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»: Волошин Августин Іванович <https://tinyurl.com/yht5aunu>, Дубинчук Олена Степанівна <https://tinyurl.com/5ca7x7ff>, Наторп Пауль <https://tinyurl.com/2t6v93wf>, Полонська-Василенко Наталія Дмитрівна <https://tinyurl.com/2k3d4etn>, Стельмахович Мирослав Гнатович <https://tinyurl.com/mr39bcf8>, Максимович Михайло Олександрович <https://tinyurl.com/yyks7874>; *оновлено* сторінки (**7**): Астряб Олександр Матвійович <https://tinyurl.com/48esetb6>, Демков Микола Іванович <https://tinyurl.com/mrxxfmh9>, Дурдуківський Володимир Федорович <https://tinyurl.com/bdd5dnbu>, Дьюї Джон <https://tinyurl.com/2puesvr9>, Кершенштейнер Георг <https://tinyurl.com/yktshjyc>, Корф Микола Олександрович <https://tinyurl.com/55m38vj6> Соколянський Іван Панасович <https://tinyurl.com/5n8db5pt>;

уточнено інформацію про ключові поняття досліджуваних підтем (українська енциклопедистика, енциклопедичний контент, історична пам'ять українців, енциклопедичні видання, електронна енциклопедистика, принципи формування, систематизації та особливостей енциклопедичного контенту; медіатизація енциклопедистики, онлайніві енциклопедично-інформаційні ресурси, функційність педагогічної біографічної енциклопедистики, людина пограниччя у просторі гібридних ідентичностей, людина прикордоння; деколоніальна педагогіка, деколоніальність, епістемологічна деколонізація, контекстуалізація, діалогічна історіографія; реконструкція педагогічного часу, педагогічні епістолярії, лист як форма педагогічного тексту, автентичне відтворення тексту листа, приватні документи; індивідуальний досвід, історія повсякдення тощо);

набули подальшого розвитку: теоретико-методологічні підходи і методи проведення біографічних досліджень як невіддільної частини історико-освітніх студій; цілісне та систематизоване представлення здобутків української і світової педагогічної науки й освіти, консолідувавши біографічну інформацію про відомих і маловідомих персоналій на сторінках енциклопедичного біографічного словника, електронного ресурсу; актуалізація історико-педагогічного знання про досягнення та кризові стани української й закордонної педагогічної науки та практики через особистість Василя Сухомлинського, Марії Монтесорі засобами джерелознавства та біографіки; актуалізація педагогічного біографічного знання в освітньому процесі, інтелектуальному і духовному житті українського суспільства;

продовжено наповнення віртуального читального залу Фонду Василя Сухомлинського з метою цілісного представлення розвитку сухомліністики в

освітньо-науковому просторі України та світу (<https://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-fondu-v-o-sukhomlynskoho/>) (кількість відвідувань – 277).

За результатами 2024 р. опубліковано **93 наукових праці** (з них **85** планових (електронні ресурси – **3**¹, довідкове видання – **1**; статті – **14** (із них: **11** – у наукових фахових виданнях категорії «Б», **1** – у виданні, що індексується у WoS²), тези та матеріали конференцій – **59**); ЗМІ – **10**³), **8** додаткових (хрестоматія – **1**⁴; збірники матеріалів наукових заходів – **2**⁵; монографія – **1** (у співавторстві)⁶; енциклопедичне видання – **1**⁷; довідкове видання – **1**⁸, статті – **2** [із них: **1** – у науковому фаховому виданні категорії «Б»]).

Упровадження проміжних результатів НД здійснювалося під час виступів на **45 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходах**: (форуми: міжнародний – 1, конференції – 20 (міжнародні – 11, всеукраїнські – 9), біографічні читання – 1, педагогічні читання – 1, круглі столи – 3, інші види заходів – 19); реалізації **п'яти** онлайн-проектів для наукових, науково-педагогічних, бібліотечних працівників, здобувачів освіти: «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри» (<https://tinyurl.com/yt9bhh44>), «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо» (<https://tinyurl.com/5n9x9csb>), «Sukhomlinsky News» (<https://tinyurl.com/ycynd8j6>), «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)» (<https://tinyurl.com/2p8kjfu3>), «Педагоги України про національно-патріотичне виховання» (<https://tinyurl.com/mptvd2ny>); наповнення профілю відділу педагогічного джерелознавства та біографістики в Google Scholar (h-індекс – 38) (<https://scholar.google.com.ua/citations?user=eA9i0W0AAAJ&hl=ru>); Ютуб-каналу ДНПБ (<https://www.youtube.com/channel/UCUE2sI34ENt77C9AJDe69fA>); у статтях у ЗМІ (10).

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ БІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХІ СТ.)»: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ І СИНТЕЗ

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Енциклопедичний словник – це енциклопедія, статті якої викладено в стислій формі та розташовано за абеткою їхніх назв [6]. Широкий спектр

¹ <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742758/>

² <https://tinyurl.com/223v5xe4>

³ <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=39407>

⁴ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741965/>

⁵ <http://lib.iitta.gov.ua/741174/>, <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=39729>

⁶ <https://tinyurl.com/37z8ndc5>

⁷ <https://esu.com.ua/article-882041>

⁸ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742309/>

опублікованих різноманітних енциклопедичних словників за всіма галузями знань свідчить про популярність такого типу видань у різні історичні епохи, серед яких тематичні та біографічні. Під час всеохопної цифровізації набули поширення електронні енциклопедичні словники. Біографічний енциклопедичний словник про освітян – це вид довідкової літератури, який містить інформацію про життя та діяльність відомих і маловідомих постатей. Такі словники допомагають користувачеві дізнатися про біографію конкретної людини, її досягнення, внесок в освіту України і світу.

Для упорядкування довідкових видань, як і для будь-якого історико-освітнього наукового дослідження, важливою є джерельна база [2]. Під час створення енциклопедичного контенту ключову роль відіграє джерелознавча евристика як методологія вивчення джерел інформації, яка допомагає відшукувати, аналізувати та оцінювати їх достовірність, авторитетність та об'єктивність [5].

Зазначимо, що у межах планового наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі» (2023–2025 рр., керівник – Л. Березівська) ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) для біографічних довідок як структурних частин енциклопедичного словника відповідно до розроблених критеріїв важливою технологією є добір джерел у двох аспектах: для написання біографічної інформації та для упорядкування бібліографії [1; 3].

Передусім для написання безпосередньо тексту довідок інформацію черпаємо з довідкових видань (друковані та електронні): енциклопедії, енциклопедичні словники, біобліографічні покажчики. Для нашого дослідження важливі педагогічні енциклопедії і енциклопедичні словники. Вивчення їх дозволяє виявити у порівняльно-змістовому вимірі біографічну інформацію про конкретного педагога (за наявності). З огляду на тему вартують уваги Енциклопедії освіти (2008, 2021), які створено з ініціативи НАПН України (гол. ред. В. Кремень) [4]. На сторінках енциклопедії є статті про відомих українських і закордонних педагогів.

Звісно, для виявлення інформації використовуємо електронні ресурси, які містять біографічну та бібліографічну інформацію. Назвемо найпопулярніші з них: Велика українська енциклопедія (ВУЕ) <https://tinyurl.com/yrtpv69s>, Енциклопедія сучасної України (ЕСУ) <https://esu.com.ua/>, Енциклопедія історії України <https://tinyurl.com/8zpuwmy7>, цифровий ресурс «Видатні педагоги України та світу» ДНПБ <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>, електронні біографічні ресурси Педагогічного музею України <http://pmu.in.ua/> та ін. Новітнім джерелом є персональні віртуальні виставки, зокрема ДНПБ https://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=exhibitions, які уможливають за допомогою вебтехнологій системне представлення біографічної і бібліографічної інформації про конкретну постать. Ваговитим складником джерельної бази є біобібліографічні покажчики (за наявності), які інтегрують твори вченого і літературу про нього.

Для написання біографічних довідок і упорядкування бібліографії використовуємо й інші види джерел, а саме: галузеві періодичні видання

(журнали, газети), монографії, дисертації тощо. Бібліографія має два складники: твори педагога, опубліковані зазвичай за його життя, а також після – у вигляді окремих творів чи збірок (монографії, посібники, підручники, статті – загалом не більше п'яти); літературу про постать і його творчий доробок за останні 10 років (друковані та електронні ресурси – загалом не більше п'яти).

Водночас джерелознавчий пошук показав, що інколи складно дібрати бібліографію про життя і діяльність педагога за останні 5–10 років. Пояснюємо кількома причинами: вичерпність або брак біографічних розвідок про постать педагога чи втрата її актуальності.

Отже, підготовка енциклопедичного словника потребує ґрунтовного джерелознавчого аналізу для збирання, оцінювання та узагальнення інформації з багатоманітних джерел. Синтез джерел дозволяє інтегрувати різноманітну інформацію про життя і діяльність постаті педагога та створити комплексне і повне уявлення про неї. Такий підхід допомагає написати якісні та змістовні енциклопедичні статті, які будуть корисні для користувачів. Водночас, і це важливо, що біографічна довідка претендує на джерело для подальшого вивчення життя та діяльності педагогів України другої пол. ХІХ – початку ХХІ ст. – великого історичного відрізка часу. З огляду на це енциклопедичні словники актуалізують та інтегрують біографічну та біобібліографічну інформацію про педагогів різних епох задля створення їхнього колективного портрета і водночас розкриття внеску кожного з них у розвиток освіти України.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Біографічна довідка про педагога чи освітнього діяча в енциклопедичному словнику: підходи і критерії. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2023 р., 18 груд. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: Березівська Л. Д. (голов. ред.), Романова Г. М., Тарнавська С. В. та ін. Вінниця, 2023. С. 28–30. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738586/1/Збірник_матер_звітн._%20конф._%202023-29-31.pdf (дата звернення: 14.10.2024).

2. Березівська Л. Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема. *Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень*: зб. матеріалів наук.-методол. семінару з історії освіти, 25 жовт. 2017 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Лапаєнко С. В., Сухомлинська О. В. та ін. Київ, 2017. С. 6–7. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711722/> (дата звернення: 14.10.2024).

3. Березівська Л. Д. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. : електрон. наук. вид. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (голов. ред.), Л. І. Буряк, Н. І. Любовець та ін. Київ, 2023. Вип. 2. С. 158–162. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737020/> (дата звернення: 14.10.2024).

4. Енциклопедія освіти / НАПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1143 с.

5. Палієнко М. Г. Евристика джерелознавча. *Джерелознавство історії України* : довідник / Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка, каф. архівознавства та спец. галузей іст. науки, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; редкол.: Варшавчик М. Я. (голова), Боряк Г. В., Войцехівська І. Н. та ін. Київ, 1998. С. 43–44. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Avtorskyi_kolektyv/Dzhereloznavstvo_istorii_Ukrainy_Dovidnyk/ (дата звернення: 14.10.2024).

6. Словник енциклопедичний. *Велика українська енциклопедія* : електрон. версія. Київ : Енциклопед. вид-во : Ін-т програм. систем НАН України, 2015–2024. URL: https://vue.gov.ua/Словник_енциклопедичний (дата звернення: 14.10.2024).

КОНЦЕПЦІЯ ДУХОВНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ ІОАНИКІЯ ГАЛЯТОВСЬКОГО

Т. Д. Кочубей, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Під час дослідження персоналій досить вагомим і доступним є електронний інформаційно-бібліографічний ресурс Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського «Видатні педагоги України і світу», який наповнюється у межах наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2024) під керівництвом доктора педагогічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Л. Д. Березівської [1]. У цьому контексті привабливою є постать Іоаникія Галятовського (бл. 1620–1688) – професора і ректора Києво-Могилянської колегії, богослова і проповідника. На його погляд, духовності можна досягти завдяки вірі, вивченню священних текстів, а також у процесі самопізнання, заглиблення суб'єкта у свою «внутрішню» природу [2].

Як зазначає І. Соломаха у праці «Співвідношення правди та істини у житті людини за трактуванням Іоаникія Галятовського», людина сама обирає свій шлях, свій спосіб життя і Бог нікого не примушує йти шляхом досягнення вищої духовності і пізнання істини [3]. Христом духовності І. Галятовський вважав моральну чистоту та наголошував на тому, що душевна чистота вічна. Для педагогічних поглядів ученого були притаманні такі моральні категорії, як: от: доброта, правдивість, гуманізм, альтруїзм. Адже, саме на основі цих категорій формуються такі духовні якості особистості, як чесність, гуманне ставлення до інших, людяність.

Про високу освіченість та ерудицію свідчить наведений М. Ф. Сумцовим обширний список авторів (богословів, філософів, істориків, письменників) прочитаних І. Галятовським. Він і сам автор багатьох праць – збірника «Ключь разумѣнія», який за його життя неодноразово видавався у Києві (1659, 1660) та Львові (1663), «Месія Правдивий» (1668, 1672, 1669) – твір патріотичного характеру, спрямований на захист християнства та інші. Педагогічна спрямованість творів І. Галятовського була зумовлена такими факторами як боротьба українського народу за соціальне визволення, національну незалежність, прагнення культурно-ідеологічної рівноваги з католицькою та протестантською Європою. Перераховані фактори зумовили появу нових

завдань перед проповідником – утвердження у вірі і моральному наставлянні прихожан.

Список використаних джерел

1. Berezivska, L. D., Pinchuk, O. P., Hopta, S. M., Demyda, Y. F., Sereda, K. V. Creation of information and bibliographic resource «outstanding educators of ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities. *Інформ. технології і засоби навчання = Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>
2. Іоаникій (Йоаннікій) Галятовський (бл. 1620 – 1688) / підгот. Демида Є. Ф. *Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського*. URL: <http://surl.li/izxxlw>
3. Соломаха І. Співвідношення правди та істини у житті людини за трактуванням Іоанікія Галятовського. *Сіверянський літопис*. 2003. № 5–6 (53–54). С. 143–149.

ПЕРСОНАЛІЇ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)»: ЦИФРИ І ФАКТИ

О. П. Міхно, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, директор Педагогічного музею України, провідний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У межах виконання наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) (науковий керівник – Л. Березівська) триває робота наукових співробітників відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського над енциклопедичним біографічним словником «Педагоги України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)», який побачить світ 2025 р. Наведемо деякі цифрові та фактологічні показники щодо педагогічних персоналій, які будуть представлені у словнику, спираючись на публікації авторів біографічних довідок (1-4).

1. **Хронологічні межі.** Словник охоплює діячів другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. й відображає ключові етапи розвитку української освіти й педагогічної думки в умовах різного політичного устрою: періоди перебування України в складі Російської та Австро-Угорської імперій, Української революції 1917–1921 років, Української РСР, відновлення незалежності України в 1991 р.

2. **Кількість персоналій.** Подано біографічні довідки про 320 педагогів, які працювали на всіх рівнях освіти – дошкільна, початкова, середня, вища, а також освіта дорослих, освіта для осіб з інвалідністю; представлені також дитячі письменники.

3. **Хронологія народження персоналій** охоплює період у 160 років і розпочинається з 1803 р., коли народився Олександр Духнович (1803–1865), і завершується 1963-тім – роком народження Галини Васьківської (1963–1921).

Подаємо хронологію народження персоналій за декадами у формі гістограми (Рис. 1).

Рис. 1 Гістограма народження персоналій енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.).

Як бачимо, 154 персоналії словника (48 %) народилися у 1870–1890 рр. Це відображає інтенсивні соціальні та культурні зміни цього періоду. Впровадження освітніх реформ у Російській та Австро-Угорській імперіях, початок і стрімкий поступ українського національного відродження та модернізація суспільства сприяли формуванню української інтелігенції, зокрема педагогів. Саме це покоління заклало основу для подальшого розвитку української освіти та педагогічної думки. Гістограма дає простір і для інших інтерпретацій, що плануємо зробити у спеціальній статті.

4. **Хронологія смерті персоналій** охоплює 159-річний період: з 1865 р., коли пішов з життя Олександр Духнович (1803–1865), і до 2024 р., коли не стало Варвари Гринько (1937–2024) і Світлани Логачевської (1938–2024).

5. **Жінки в освіті.** У словнику представлено біографії 50 педагогинь, що становить 16 %.

6. **Географічне охоплення за місцем народження персоналій.** У словнику представлено педагогів – уродженців усіх регіонів України, що неспростовно доводить цілісність і неперервність процесу розвитку освіти на території України в межах міжнародно визнаних кордонів. Уважаємо це важливим в контексті майбутньої культурної реінтеграції, зокрема деколонізації та дерусифікації, тимчасово окупованих росією територій.

7. **Репресовані педагоги.** 41 педагога (13%) було фізично знищено (розстріляно або доведено до смерті в радянських концтаборах) під час репресій в СРСР. Педагогів, які зазнали гонінь і переслідувань, значно більше.

Зазначимо, що показники подано станом на листопад 2024 р. Оскільки робота над словником триває, у його фінальному варіанті можливі їх незначні корегування, передусім щодо кількості персоналій. Перспективним бачимо визначення інших кількісних показників. Наприклад, цікавими будуть показники загальної кількості публікацій, поданих після біографічних статей (праць педагогів і літератури про них), кількості педагогів, які мали науковий ступінь, та ін., але здійснити коректні підрахунки можна буде лише після завершення роботи над словником.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина XIX – початок XXI ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. Вип. 2. С. 158–162. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737020/> (дата звернення: 16.10.2024).

2. Березівська Л. Д. [Біографічна довідка про І. Ткаченка як складник енциклопедичного словника «Педагоги України \(друга половина XIX–початок XXI ст.\)»](#). *Трудове виховання учнів у контексті реалізації ідей концепції «Нова українська школа»* : зб. матеріалів Всеукр. круглого столу, присвяч. 105-й річниці від дня народж. Івана Ткаченка, 6 лют. 2024 р., Кропивницький / Пед. музей України НАПН України, Кіровогр. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. Василя Сухомлинського. Кропивницький, 2024. С. 6–9. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739605/> (дата звернення: 16.10.2024).

3. Міхно О. П. Довідково-допоміжний апарат енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)». *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2023 р., 18 груд. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2023. С. 32–36. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738638/> (дата звернення: 16.10.2024).

4. Міхно О. П. Освітняни-краєзнавці в енциклопедичному біографічному словнику «Педагоги України»: Костянтин Зіньківський (1873–1959). *Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 21 листоп. 2023 р.) / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини та ін. Умань, 2023. С. 17–19. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737959/> (дата звернення: 16.10.2024).

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ – РЕДАКТОР РУБРИКИ «ПЕДАГОГІЧНІ БЕСІДИ» В ГАЗЕТІ «ПРАВДА УКРАЇНИ»

*О. В. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник
сектору сухомлиністики відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики*

Постать і творчість Василя Сухомлинського досліджували багато науковців і практиків упродовж десятиліть, про що свідчать бібліографічні

довідники, в яких найбільш повно зібрано відповідні інформаційні матеріали [1] [2]. Аналіз цих видань показує, що практично поза увагою дослідників залишилася його діяльність як редактора-рецензента статей на педагогічну тематику, що їх різні автори надсилали до газети «Правда України» – видання, що виходило в Києві російською мовою. Отже, розглянемо цей факт, спираючись на епістолярну спадщину педагога.

3 червня 1968 р. редколегія газети «Правда України» започаткувала рубрику «Педагогічні бесіди», зазначивши, що матеріали, які тут друкуватимуть, публікуватимуться за редакцією членів-кореспондентів Академії педагогічних наук СРСР В. Сухомлинського і В. Чепелева¹.

Відповідальним за цю рубрику від газети став Олег Севастьянович Курін. Вчителі, науковці, батьки надсилали до газети матеріали, в яких порушували актуальні питання навчання і виховання дітей і молоді. О. Курін пересилав їх В. Сухомлинському на фахову оцінку. Педагог переглядав статті, аналізував і давав «добро» на публікацію. Листи В. Сухомлинського до О. Куріна (а їх 12), зберігаються в Педагогічно-меморіальному музеї В. О. Сухомлинського (с. Павлиш, Кіровоградщина). Саме вони й стали предметом нашого інформаційного повідомлення.

Аналіз листів педагога до О. Куріна показав, що до такої роботи – редактора-рецензента – педагог ставився серйозно і відповідально. Він рецензував рукописи, які потім з'являлися на сторінках газети, але попередньо про них йшлося у листах (Од. зберіг. 13129, 14004, 13127, 14010). Ми пізніше віднайшли ці газетні публікації: педагогів В. Онищука «Здібності, як їх розвивати» (Правда України, 1968, 16 червня); М. Ніженського «Ідеал виховання» (Правда України, 1968, 11 вересня); психологів В. Трошихіна, Ю. Віленського «Темперамент, емоції, особистість» (Правда України, 1970, 11 червня); вчительки Л. Островської «Батьківська любов» (Правда України, 1970, 12 серпня) тощо.

Як людина творча, В. Сухомлинський виходив за межі простого рецензування, а намагався вплинути на формування редакційної політики газети. На додаток до рубрики «Педагогічні бесіди» запропонував ввести нову – «Світ людини». 17 грудня 1970 р. він писав О. Куріну: «Я вже протягом кількох місяців уважно читаю номер за номером «Правду України» і доводжу висновку, що газета мало уваги приділяє питанням культури, етики, моральності, – одним словом, усьому тому, що я вкладаю в поняття світ людини (підкреслення автора). Хотілося б, щоб цим питанням приділялося більше уваги» [3]. Коли редактор не відгукнувся на цю пропозицію, педагог все ж наполягає: «Ви жодного слова не пишете про тематику, яку я запропонував для рубрики «Світ людини». Або цей задум відпадає? Мені здається, що рубрика дала б багато читачам; збагатилася б і газета» [4]. 11 липня 1970 р. нова рубрика відкрилася статтею В. Сухомлинського «Ми продовжуємо себе в

¹ Василь Іванович Чепелєв(1918–2000) – кандидат педагогічних наук, професор, фахівець в галузі освіти дорослих; у 1964–71 рр. – директор Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (нині Інститут педагогіки НАПН України).

дітях» [5]. А коли вона з'явилася, то зазначив, що «надзвичайно важливо, щоб усе подавалося крізь призму етики» [6].

Статтю директора середньої школи на Кіровоградщині М. Кодака «Твій родовід» В. Сухомлинський спочатку замислював для рубрики «Світ людини», але вагався: «Мені здається, що статтю М. Кодака треба опублікувати все ж у «Педагогічних бесідах». Для «Світу людини» вона бідна, тут лише натяки на речі, які мають стати предметом глибоких роздумів. Стаття про родовід, про честь роду (підкреслення автора) має бути гарячою, пристрасною. Це одна з вузлових проблем патріотичного виховання в сім'ї» [7]. Статтю М. Кодака опубліковано 4 вересня 1970 р. у рубриці «Педагогічні бесіди».

Співпраця редколегії газети і В. Сухомлинського не була довготривалою, але залишила слід і в біографії педагога, і в історії газети. Симптоматично, що після смерті В. Сухомлинського матеріали рубрики «Педагогічні бесіди» редагував Григорій Силович Костюк, 125-річчя від дня народження якого ми відзначаємо цьогогоріч.

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. URL: <http://surl.li/mcjlh>
2. Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2020) : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вінниця : ТВОРИ, 2022 457 с.
3. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського, од. зберіг. 14009.
4. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського, од. зберіг. 14004.
5. V. Sukhomlins'kiy. My prodolzhayem sebya v detyakh. *Pravda Ukrainy*. 1970. 11 iyulya.
6. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського, од. зберіг. 13992.
7. Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського, од. зберіг. 13993.

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ БІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ»: ВІДОБРАЖЕННЯ РЕПРЕСИВНИХ ЗАХОДІВ ВЛАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМИХ ОСВІТЯН

Н. Б. Антонець, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Для наповнення енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)», що є складником загальної теми «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» відділу педагогічного джерелознавства та біографістики (науковий керівник теми доктор педагогічних наук Л. Д. Березівська), обрано досить великий хронологічний проміжок – майже два століття. Фактично він охоплює

три історико-політичних періоди: царське самодержавство, радянський час, незалежна Україна.

Однією з тем чи не кожної статі, що належить до першого періоду, і в багатьох, які стосуються персоналій радянського часу, є тема репресій влади проти національно свідомих освітян. У другій половині XIX – на початку XX ст. це переважно поліцейські заходи у відповідь на участь у національних політичних і громадських рухах, на намагання подолати офіційну заборону на рідномовне навчання, налагодити видання українських книжкових та періодичних видань, організувати дієві національні просвітні товариства (прикладом можуть слугувати статті про Б. Грінченка, М. Комарова, М. Лисенка, С. Русову, С. Черкасенка, Г. Шерстюка та багатьох ін.). У радянський час (особливо у період сталінських репресій) – позбавлення права на роботу, позбавлення свободи, цькування в засобах масової інформації, фізичне знищення, що, зрештою, призводило до вимушеної самоцензури (такі факти присутні у статтях про С. Васильченка, М. Даденкова, Д. Ревуцького, Л. Ревуцького, Г. Хоткевича тощо). Цей перелік репресивних заходів, безумовно, не повний, як і не повний перелік у словнику персоналій, котрі стали їхніми жертвами.

Однією із важливих місій словника, з нашої точки зору, є оприлюднення маловідомих широкому загалу імен діячів, які, попри агресивну русифікаторську політику влади, зробили свій внесок у збереження української нації. Прикладом може служити персоналія поета, перекладача, педагога Аркадія Казки (1890–1929). Уродженець Седніва Чернігівської області, випускник Чернігівського реального училища (1910). Під час навчання у Київському комерційному інституті приєднався до Братства самостійників – таємної організації, яку у 1912 р. створила група київських студентів з метою пропаганди ідеї суверенітету і державності України [1]. З 1919 р. учительовав у сільських школах на Катеринославщині, з 1922 р. продовжив педагогічну діяльність на Київщині – викладав мову та співи у Межигірському дитячому будинку, Ново-Петрівцівській семирічці, читав лекції з українознавства в Межигірському художньо-керамічному технікумі. У 1925 р. у складі групи вчителів, делегованих Народним комісаріатом УСРР, переїхав до Одеси із завданням сприяти українізації залізничної трудової школи № 77, де викладав мову і співи. Сам різнобічно обдарований (окрім літератури мав хист до співів, музикування, малювання), влаштовував із своїми учнями хори, драматичні гуртки, заохочував їх до літературної творчості тощо. Цікаві спогади про педагога опублікував його колишній учень поет, перекладач, в'язень радянських та німецьких концтаборів В. Мисик [2]. Педагогічна діяльність А. Казки обірвалася 10 вересня 1929 р., коли його заарештували у справі сфальсифікованої Спілки визволення України [3]. У тюрмі 39-річного в'язня слідчий довів до самогубства (за іншими даними – вбитий у камері слідчого відділу). Реабілітований 27 листопада 1997 р.

Знання про таких педагогів, про їхні покалічені долі є не лише виявом історичної справедливості. В умовах російської агресії, яка загрожує і суб'єктності України на політичній мапі світу, і існуванню самої української нації, активне оприлюднення, поширення інформації (зокрема на міжнародному рівні, за межами країни) про багатовікові репресії російської (радянської) влади щодо національно свідомих громадян є демонстрацією світу жертвовної боротьби багатьох поколінь українців з агресивною асимілятивною політикою, боротьби за право самоідентифікації, боротьби за буття своєї незалежної держави.

Список використаних джерел

1. Демченко Т., Бойко В. Знайомство з Аркадієм Казкою. Присяга. *День*. 2015. 27 серп. URL: <https://web.archive.org/web/20161010155633/http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/znayomstvo-z-arkadiyem-kazkoyu-prysyaga> ;
2. Мисик В. Вчитель (Аркадій Казка). *Зустрічі* : статті, нариси. Харків, 1982. С. 80–87.
3. Шкварчук В. Винуватий, бо українець. *Чернігівщина incognita*. URL: https://web.archive.org/web/20080324215052/http://my.chernigov.net/library/book17/page_27.html

ПОШИРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ ІТАЛІЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ (1870–1952) В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

А. П. Дурдас, доктор філософії, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У процесі вивчення питання поширення та використання ідей італійської педагогині та лікарки Марії Монтессорі (1870–1952) в українському науково-педагогічному просторі важливо дослідити їх висвітлення в наукових працях українських учених. М. Монтессорі є однією із ініціаторок розвитку дошкільної освіти, з її ім'ям пов'язана реалізація важливих реформ в освіті: визнання багатьох способів навчання, вагомості практичного навчання, знання етапів когнітивного розвитку дитини, зв'язку між емоційним розвитком та здатністю навчатися в оптимальному темпі, наявності безмежного потенціалу у дітей, незалежно від раси, статі чи соціального класу, що стало поштовхом до переосмислення прав та ролі жінок і дітей в усьому світі [10].

Під час джерелознавчого пошуку з'ясовано, що в життєвий шлях педагогині, її професійна та громадська діяльність привертають увагу українських науковців у контексті дослідження впровадження ідей світової реформаторської педагогіки в українську систему освіти [6, 8]. Впровадження педагогічних ідей М. Монтессорі в дошкільну та початкову освіту України є провідним напрямом наукових досліджень. І. Дичківська, Н. Дудник,

О. Свйонтик, С. Лозинська, М. Васків аналізують шляхи формування предметно-просторового середовища дошкільних закладів на основі технологій М. Монтессорі [3, 2, 5]. П. Міленіна досліджує технологію сенсорного розвитку дітей дошкільного віку як підмурівок педагогіки Монтессорі [6]. Науковому обґрунтуванню доцільності технологій і методів М. Монтессорі для організації інклюзивної освіти в освітніх закладах та реабілітаційних центрах України присвячено дослідження М. Родненок та А. Ільченко [7, 4]. Водночас сьогодні в Україні опубліковано лише два комплексних бібліографічних покажчики, присвячених особистості М. Монтессорі: «Промінь світла Марії Монтессорі» (2015) та «Марія Монтессорі (1870–1952): бібліографічний покажчик» (2016).

У процесі дослідження з'ясовано, що педагогіка Монтессорі пов'язана передовсім з природними інтересами та діяльністю дитини, а не з формальною педагогікою: у центрі уваги практичне навчання, розвиток навичок у реальному світі та автономія, завдяки природній мотивації дитини до пошуку знань та готовності розпочинати навчання у добре підготовленому освітньому середовищі [9]. Погляди та доробок педагогині стали дуже популярними на території України наприкінці XIX та на початку XX ст, а нині в Україні працюють понад 150 освітніх закладів за системою Марії Монтессорі: державні дитячі садки, приватні початкові школи, школи раннього розвитку дітей тощо. Розширюється також мережа медичних закладів, де впроваджується терапія Монтессорі в поєднанні з педагогікою Монтессорі.

Отже, вивчення та різнобічний аналіз поширення та використання ідей італійської педагогині та лікарки Марії Монтессорі в українському науково-педагогічному просторі є актуальним та важливим для кращого бачення й розуміння її педагогічних ідей задля їх впровадження в освітній процес.

Список використаних джерел

1. Вдовиченко Р., Михальченко Н. Деякі аспекти педагогічної системи Марії Монтессорі. *The Scientific Heritage*. 2020. 3, No 47. Р. 8–11. <http://www.scientific-heritage.com/wp-content/uploads/2020/09/VOL-3-No-47-47-2020.pdf>
2. Дичківська І. Розвивальне предметно-просторове середовище як інноваційний потенціал Монтессорі-освіти. *Інноватика у вихованні*. 2022. № 16. С. 48–60. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i16.500>
3. Дудник Н., Свйонтик О. The use of pedagogical system of Maria Montessori in Ukrainian education. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2019. Вип. 9 (41). С. 88–99. <http://pedagogy.dspu.in.ua/index.php/pedagogy/article/view/134/117>
4. Ільченко А. М. *Ідеї раннього розвитку і вільного виховання дітей з обмеженими розумовими можливостями у педагогічній спадщині М. Монтессорі* : автореф. дис. канд. пед. наук / Ін-т спец.ї педагогіки Академії педагогічних наук України. Київ, 2007.
5. Лозинська С. В., Васків М. М. Створення розвивального середовища в закладах дошкільної освіти за технологією Марії Монтессорі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 258–266. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_1_35
6. Міленіна П. 2020. Сенсорний розвиток дитини дошкільного віку: сутність педагогічної технології М. Монтессорі. *Вересень*. Т. 3, № 1. С. 118–125. <https://september.moippo.mk.ua/index.php/sept/article/view/67>

7. Родненко М. Є. *Корекція пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії*: автореф. дис. канд. пед. наук / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2018.

8. Хопта С. М. Педагогічні ідеї Марії Монтессорі в контексті сучасного освітнього простору. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 28. С. 48–51. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.8>

9. Montessori Education. Encyclopedia, Science News & Research Reviews. Academic Accelerator. Encyclopedia. URL: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/montessori-education> (дата звернення: 16.10.2025).

10. MONTESSORI, MARIA (1870–1952). ENCYCLOPEDIA. COM. URL: <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/education-biographies/maria-montessori> (дата звернення: 12.10.2022).

ПРИНЦИПИ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАРІЇ МОНТЕССОРІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

С. В. Лапаєнко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У процесі виконання НД ««Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025 рр.) (науковий керівник – Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України) упорядковується біобібліографічний покажчик «Марія Монтессорі (1870–1952)».

Отримано такі наукові результати.

1. З'ясовано, що творчий доробок Марії Монтессорі є надзвичайно актуальним у контексті сучасних педагогічних досліджень [1, 2, 8]. Ключові аспекти її підходу, такі як орієнтація на індивідуальні потреби дитини, розвиток самостійності, свобода вибору та навчання через досвід, є основою й сучасної української педагогіки.

Принципи вільного виховання Марії Монтессорі полягають у тому, що зміст, організація і методи навчання визначаються інтересами та потребами дітей, їх індивідуальними нахилами і здібностями. Дотримання цих принципів дає можливість дітям стати активними учасниками власного розвитку, що дозволяє розкрити їхній потенціал, зберігаючи природний інтерес до навчання. Це робить педагогіку Марії Монтессорі надзвичайно своєчасною і сьогодні.

2. Проаналізовано теоретико-методологічні засади вільного виховання в педагогічній спадщині Марії Монтессорі [5, 7], визначено найвагоміші його принципи:

– необхідність створення умов для самостійного розвитку дитини (принцип «виховання вихователів», принцип поваги до свободи вибору і самостійності у вихованні),

– конструювання продуктивного розвивального середовища (принцип «навчання через дію», принцип створення різновікових груп дітей, принцип гармонізації впливів соціального середовища та виховання, принцип формування циклу трудової /ігрової/ діяльності),

- проектування у вихованні індивідуального підходу до кожної дитини (принцип самоцінності особистості),
- врахування вихователями сензитивних періодів у розвитку дитини (принцип природовідповідності виховання, принцип самоконтролю і відповідальності),
- ставлення вихователів до дитини як до індивідуальності з унікальними потребами та інтересами (принцип абсолютної цінності дитинства).

3. *Встановлено*, що означені принципи вільного виховання слугують основою для сучасних педагогічних досліджень [1, 2, 3, 4, 6, 8] та акцентують увагу на розвитку у дитини самодостатності, індивідуальності, самостійності, відповідальності, здатності до самоорганізації та прагнення до постійного самовдосконалення.

Висновок. Принципи Марії Монтессорі щодо виховання дітей залишаються впливовими у педагогіці та зберігають свою актуальність завдяки інтеграції індивідуального підходу, соціально-емоційного розвитку, практичного навчання та стимулювання виховного середовища. Усі ці аспекти активно досліджуються в сучасній педагогіці, а тому доробок славної педагогині продовжує надихати й трансформувати системи освіти в Україні та за кордоном в умовах нових викликів.

Список використаних джерел

1. Волощук Д. Сенситивний розвиток дитини у системі Марії Монтессорі. *Музичне мистецтво та виховання: міжкультурні зв'язки України та Польщі* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. студент. конф., Львів, 20 трав. 2022 р. С. 60–64. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/06/Elektronnyy-zbirnyk-tez-konferentsii-20.05.22-1.pdf#page=60> (дата звернення: 07.11.2024).

2. Григор'єва Н. А. Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтессорі : дис. ... д-ра філософії : 011 / Бердян. держ. пед. ун-т. Запоріжжя, 2024. 310 с. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/items/249232b6-2338-4c1f-a823-6e8748ea05a5> (дата звернення: 08.11.2024).

3. Демчук Д. Розвиток пізнавального інтересу дітей молодшого дошкільного віку за педагогічною системою М. Монтессорі. *Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (20 січ. 2024 р.). С. 169–173. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23513/1/9_2024.pdf#page=169 (дата звернення: 07.11.2024).

4. Кривошея Т., Гелик О. Розвиток у дітей раннього віку навичок самостійності: аспект застосування технології М. Монтессорі. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., [Вінниця, 6–7 лип. 2022 р.]. С. 102–106. URL: <http://surl.li/qdenyc> (дата звернення: 06.11.2024).

5. Метод наукової педагогіки та практика його в «Домах для дитини» / Марія Монтессорі ; з італ. мови пер. В. Щербаненко. Київ : Держзвідав, 1921. 156 с. URL: https://montessoriu.com/download/books/metodu_naykovoi_podgotovki_1921.pdf (дата звернення: 06.11.2024).

6. Міленіна Г. С. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Миколаїв. нац. ун-т ім. Володимира Винниченка.

Миколаїв, 2015. 304 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0415U001630> (дата звернення: 06.11.2024).

7. Наукові підвалини «Дитячого будинку» / М. Монтесорі. Хрестоматія сучасних педагогічних течій / Я. Мамонтов ; пер. М. Васильківського і Б. Щербаненка. Харків, 1926. С. 495–501. URL: <https://library.vn.ua/e-library/katalog/mamontov-ya.-xrestomatiya-suchasnix-pedagogichnix-techij> (дата звернення: 06.11.2024).

8. Сторонська О. С. Педагогічна спадщина М. Монтесорі у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дрогоб. держ. пед ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2013. 270 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0413U002776> (дата звернення: 08.11.2024).

ЛИСТУВАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ІЗ ЗАКОРДОННИМИ КОРЕСПОНДЕНТАМИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ

Л. В. Сухомлинська, доктор філософії, старший науковий співробітник сектору сухомліністики відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У 2024 р. відділ педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ продовжив тему наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України», у межах якої сектор сухомліністики розробляє підтему «Епістолярна спадщина Василя Сухомлинського як складник педагогічної біографіки». Її результатом має стати публікація науково-популярного довідника «Василь Сухомлинський і його кореспонденти: епістолярії на тлі доби».

Проаналізувавши розділ 1.3. «Епістолярії» біобібліографічного покажчика «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження», у якому представлено бібліографічні описи оприлюднених епістоляріїв (52 позиції), можемо зробити висновок, що постать педагога, його творчі та особисті зв'язки з офіційними та громадськими діячами, науковцями, педагогами, письменниками, батьками, дітьми, які відбувалися переважно через листування, залишається малодослідженою [1, с. 146–150].

На хвилі так званої «відлиги» 1960-х рр. активізувалося листування В. Сухомлинського, обмін досвідом та думками із закордонними кореспондентами. У процесі опрацювання джерел виявлено, що адресатами педагога були колеги з Болгарії, Польщі, Угорщини, Японії та інших країн. Це листування зберігається здебільшого в ЦДАВО України, а також в особистому архіві Г. Сухомлинської. До науково-популярного довідника «Василь Сухомлинський і його кореспонденти: епістолярна спадщина на тлі доби» ми підібрали такі листи: до Я. Т. Вілоха, А. Петрікаша, А. Сугіями, С. Тодорова.

Найвагоміше листування із Яном Тадеушем Вілохом, польським ученим, фахівцем з порівняльної педагогіки (загалом до довідника ввійдуть 13 листів датованих 1959–1969 рр.). Між В. Сухомлинським та Я. Т. Вілохом склалися не лише робочі, а й дружні стосунки. Колеги обговорюють у листах чимало різних тем: реформу шкільної освіти в СРСР, проблеми другорічництва, шкіл-інтернатів, цікавляться педагогічним досвідом та напрацюваннями в освітній

галузі в обох країнах. В. Сухомлинський надсилає Я. Т. Вілоху свої книги та статті у періодиці, багато публікується у польських освітніх виданнях. Обговорюють і особисте: В. Сухомлинський скаржиться на проблеми зі здоров'ям, розповідає новини сім'ї, передає вітання від дружини. Багато розмов про відвідини один одного. Можемо зробити висновок, що у цей період «залізна завіса» перестала бути такою щільною і колеги змогли не лише вільно листуватися, але й приїздити один до одного. «Якщо тільки буде час, я приїду до Варшави в травні. Тепер поїздки до соціалістичних країн не є проблемою: не треба брати закордонний паспорт. І для Вас поїздка до СРСР теж тепер дуже проста справа» – пише В. Сухомлинський [2].

У довіднику представлений лист до Арпада Петрікаша – угорського педагога, дослідника спадщини А. Макаренка, у якому В. Сухомлинський висловлює критичну «думку, що треба відмовлятися від безконечного цитування праць А. С. Макаренка, детально розібратися в тому, що в Макаренка позитивного і в чому він помилявся. Те, що Макаренка перетворили на ікону, гальмує розвиток педагогічної теорії» [3]. Також кореспонденти обговорюють розміщення статей В. Сухомлинського в угорській педагогічній пресі.

Далі у довіднику – листування з Акіо Сугіямою, японським педагогом, професором педагогічного факультету університету в м. Кобе, перекладачем твору В. Сухомлинського «Педагогічний колектив середньої школи», виданого в Японії в 1968 р. Павлиський педагог пише: «Звертаючись до японських колег, хочеться побажати від щирого серця пробуджувати в серцях своїх вихованців... людяні, гуманні ідеї, думки, спонукання» [4]. Дописувачі запрошують один одного відвідати їхні країни.

Останнім закордонним адресатом у довіднику є Симеон Тодоров – директор школи м. Враца, Болгарія. В. Сухомлинський дякує йому за «2 примірники моєї книги, перекладеної болгарською мовою та виданої видавництвом «Народна просвета». Хотів би, щоб книга була маленьким внеском у велику дружбу радянського та болгарського народів і в нашу дружбу, дружбу двох шкіл».

Отже листування В. Сухомлинського із закордонними колегами демонструє, що попри сувору радянську цензуру, все ж відбувався науковий та міжособистісний діалог, педагогічна думка українського педагога ширилася світом, про неї знали не лише в соціалістичних країнах, а й країнах західного світу, а його епістолярна спадщина є потужним джерелом інформації про життя і творчість педагога.

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. – Вінниця : Твори, 2018. – 395 с. URL: <http://surl.li/mcjlh>

2. Особистий архів Г. Сухомлинської. Папка: Листування із закордонними кореспондентами, арк. 10 (рукопис, ксерокопія).

3. Особистий архів Г. Сухомлинської. Папка: Листування із закордонними кореспондентами, арк. 13 (рукопис, ксерокопія).

4. ЦДАВО України, фонд 5097, оп. 1, справ. 1016, арк. 13, 14.

ЗАКЛАДИ МОНТЕССОРІ-ОСВІТИ НА КИЇВЩИНІ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

*Т. С. Павленко, науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

У процесі виконання НД ««Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025 рр.) під керівництвом Л. Д. Березівської, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, з метою популяризації педагогічної спадщини закордонних педагогів до 155-річчя від дня народження італійської педагогині, новаторки та лікарки буде укладено біобібліографічний покажчик «Марія Монтессорі (1870–1952).

Останнім часом заняття за методикою Марії Монтессорі все популярніші. Відкривають нові заклади Монтессорі-освіти, які працюють в межах цього педагогічного спрямування, і відбувається це не випадково, а тому, що система витримала перевірку часом. Чимало батьків, побачивши результати розвитку своїх дітей в середовищі Монтессорі, стають його прихильниками.

Під час джерелознавчого пошуку упорядковано частину біобібліографічної інформації про заклади Монтессорі-освіти на Київщині. Розділ репрезентує літературу про заклади Монтессорі-освіти, зокрема дослідники О. С. Радул, Н. М. Андросова у статті «Школи Марії Монтессорі» висвітлюють суть педагогіки Монтессорі та поширення Монтессорі-шкіл (державних та приватних) в Україні, зокрема на Київщині [3].

Упорядники сторінки «Монтессорі Марія (1870–1952)» електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» О. О. Гордій, С. М. Хопта у розділі «Навчальні заклади, які працюють за системою М. Монтессорі» зібрали інформацію про державні та приватні заклади Монтессорі освіти в Україні, зокрема на території Київщини [1].

Н. А. Петренко у посібнику «Промінь світла Марії Монтессорі» (до 145-річчя від дня народження М. Монтессорі) ділиться інформацією про дитячі заклади, які працюють за методикою М. Монтессорі у місті Києві. У посібнику вміщено інформацію для батьків, які є прихильниками Монтессорі освіти: відомості про заклад, адреса закладу, телефон, сайт [2].

З кожним роком кількість закладів Монтессорі-освіти зростає, бо завдяки унікальності педагогічна система М. Монтессорі стає популярнішою серед батьків та педагогів.

Отже, подальших досліджень потребує відкриття та заснування закладів, що працюють за принципами та методами М. Монтессорі, аналіз літератури, присвяченої Монтессорі-освіті.

Список використаних джерел

1. Монтессорі Марія (1870–1952) : сторінка інформ.-бібліогр. Ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / підгот. Гордій О. О. ; оновила Хопта С. М. ; ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : офіц. сайт. Київ, 2018–2023. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/montessori-m/> (дата звернення: 21.10.2024).
2. Промінь світла Марії Монтессорі (до 145-річчя від дня народження М. Монтессорі) : біобібліогр. показ. / уклад. Н. А. Петренко ; Київ : Публічна б-ка № 160 сімейного читання, 2015. 28 с. URL: <https://www.calameo.com/read/00314842903b11a06566c> (дата звернення: 21.10.2024).
3. Радул О. С., Андросова Н. М. Школи Марії Монтессорі. *Стратегії розвитку дошкільної освіти в умовах сьогодення* : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 17 трав. 2023 р. / упоряд.: О. О. Горська, Н. В. Котелянець ; [голов. ред. О. О. Горська]. Кропивницький : Піскова М. А., 2023. 68 с. URL: <https://tinyurl.com/4ks9d78c> (дата звернення: 21.10.2024).

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА ПРО М. СТЕЛЬМАХОВИЧА (1934–1998) ЯК СКЛАДНИК ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО СЛОВНИКА «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ» (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

*Х. В. Середа, науковий співробітник відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики*

В умовах цивілізаційних викликів, які постали сьогодні перед Україною, важливою є актуалізація історико-педагогічного біографічного знання, зокрема дослідження біографій українських педагогів, їхніх педагогічних ідей та поглядів задля їх розкриття, переосмислення та донесення до широкого кола освітян [1].

Науковці відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виконують наукове дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Лариса Березівська), в межах якого вони укладають енциклопедичний біографічний словник «Педагоги України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)». Словник міститиме інформацію про більш як 300 українських педагогів і освітян минулого [2; 3].

Серед інших, до словника підготовлено довідку про Стельмаховича Мирослава Гнатовича [25.06.1934 р., с. Уличне Львівськ. обл. – 23.04.1998 р., м. Коломия] – доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена АПН України, етнопедогога, філолога, дослідника традиційного родинного виховання [4].

Після закінчення Уличнянської середньої школи вступив на філологічний факультет Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка, який завершив у 1957 р. У 1957–1960 рр. працював інспектором Турківського районного відділу освіти (Львівська область). У 1960 р. обіймав посаду

заступника директора Великокам'янської восьмирічної школи Коломийського району на Івано-Франківщині. Був директором сільських восьмирічних шкіл: у 1961–1965 рр. – у селі Жуків Тлумацького району; у 1965–1968 рр. – у селі Великий Ключів Коломийського району Івано-Франківської області. З 1968 р. навчався в аспірантурі Науково-дослідного інституту педагогіки та захистив кандидатську дисертацію «Розвиток усного мовлення учнів під час вивчення фонетики й морфології у середній школі» (1970). У дисертації довів необхідність взаємозв'язку та взаємозалежності усної та письмової форм рідної мови для розвитку мовлення. З 1969 р. працював викладачем кафедри педагогіки та психології Івано-Франківського педагогічного інституту імені Василя Стефаника, де обіймав посади старшого викладача, доцента та завідувача кафедри педагогіки і методики початкового навчання. Після захисту докторської дисертації (1990) очолював кафедру українознавства Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Був учасником першого з'їзду працівників освіти України (1992), членом редколегій численних педагогічних видань, брав участь у створенні Науково-методичного центру АПН України та Прикарпатського університету імені Василя Стефаника «Українська етнопедагогіка і народознавство» (провідний науковий співробітник). Співпрацював із науковим центром «Гуцульщина» у Верховині. Почесний член Товариства української мови «Просвіта» ім. Тараса Шевченка та Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Григорія Ващенка; нагороджений відзнакою «Відмінник народної освіти» (1980). Лауреат премії Президії АПН України (1996). Помер 1998 р., похований у селі Уличне, Дрогобицького району Львівської області.

Праці М. Г. Стельмаховича відіграли важливу роль у дослідженні української етнопедагогіки та традиційного родинного виховання. З 1988 р. він започаткував рух за відродження і розвиток автентичної української педагогіки на основі національної педагогічної культури, вивчення українського народознавства у школах. Серед численних наукових питань, які він досліджував, важливе місце займало створення основ української національної педагогіки, формування національної самосвідомості та особистості українця. Значну увагу приділяв підготовці майбутніх педагогів, визначив основні професійні обов'язки українського вчителя (посібник «Українська народна педагогіка», 1997). Автор понад 300 наукових праць (монографії, навчальні посібники, брошури, статті тощо), присвячених актуальним проблемам педагогіки, історії української освіти, етнопедагогіки, українознавства, національного виховання, методики викладання української мови у школах, української родинної педагогіки та родинознавства (фамілістики). Став співавтором важливих педагогічних концепцій, таких як «Педагогіка народознавства», «Дошкільне виховання в Україні» та інших. Його педагогічні погляди та ідеї актуальні дотепер і потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Біографічна довідка про І. Ткаченка як складник енциклопедичного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)». *Трудове виховання*

учнів у контексті реалізації ідей концепції «Нова українська школа» : зб. матеріалів Всеукр. круглого столу, присвяч. 105-й річниці від дня народж. Івана Ткаченка, 6 лют. 2024 р., Кропивницький / Пед. музей України НАПН України, Кіровоград. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. Василя Сухомлинського. Кропивницький, 2024. С. 6–9. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739605/> (дата звернення: 21.10.2024).

2. Березівська Л. Д. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина XIX – початок XXI ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. Вип. 2 : Людина науки у вітчизняній біографіці : матеріали XIX Біогр. читань, присвяч. пам'яті засн. і першого дир. Ін-ту біогр. дослідж. НБУВ д-ра іст. наук, проф. В. С. Чишка (1951–2003) (Київ, 7 черв. 2023 р.). С. 158–162. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737020/> (дата звернення: 20.10.2024).

3. Березівська Л. Д. Біографічна довідка про педагога чи освітнього діяча в енциклопедичному словнику: підходи і критерії. Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану : зб. матеріалів звіт. наук.-практ. конф. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського за результатами наук. дослідж. у 2023 р., 18 груд. 2023 р., Київ / НАПН України, Вид-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2023. С. 28–30. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/738392> (дата звернення: 21.10.2024).

4. Стельмахович Мирослав Гнатович (25.06.1934 – 23.04.1998) : сторінка електрон. інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; підгот.: Т. С. Павленко, О. А. Бойко ; наук. керівник Л. Д. Березівська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/stelmakhovych-m-h/> (дата звернення: 19.10.2024).

СТОРИНКА «МИХАЙЛО МАКСИМОВИЧ (1804–1873)» ЯК СКЛАДНИК ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

*О. А. Бойко, молодший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

Інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» на вебпорталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/>) відомий вже багатьом освітянам і не лише України. Ним послуговуються педагоги, науковці, студенти, школярі. І це надзвичайно важливо, адже в трагічні часи російської навали ми, як ніколи, потребуємо духовного опертя, тих прекрасних зразків людської гідності, професіоналізму, які дає нам наша історія, минущина, уособлена в персоналіях.

Одну зі сторінок згаданого ресурсу присвячено видатному діячеві української науки і культури, письменникові і етнографу М. О. Максимовичу (1804–1873) (URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/maksimovich-m-o/>).

У радянський час про нього майже не писали, проте доробок його цінний не лише своїм науковим значенням. Праці Максимовича сформуливали покоління діячів українського національного відродження, видатних учених і політиків,

які з замолоду зачитувалися його статтями, намагалися наслідувати їх і мріяли про нову Україну [1, с. 271].

Матеріали про видатного вченого на його сторінці структуровано за рубриками: «Біографія», «Бібліографія праць М. О. Максимовича», «Бібліографія публікацій про життя та діяльність М. О. Максимовича», «Повнотекстові документи», «Фотогалерея», «Ушанування пам'яті». Коротко оглянемо ці рубрики.

Передовсім – біографія.

Михайло Олександрович Максимович народився 15 вересня 1804 р. на хуторі Тимківщина Золотоніського повіту Полтавської губернії (тепер – Черкащина). Родина Максимовичів – дрібнопомісні дворяни, що мали козацьке коріння. Батько – Олександр Іванович працював сільським суддею, а мати – Гликерія Федорівна з роду Тимківських господарювала й виховувала дітей. Знаково те, що п'ятеро рідних братів Михайлової матері були видатними людьми, вони сформували світогляд і устремління здібного небожа, прищепили йому любов до української історії та культури. Ця любов спонукала Максимовича полишити видатну кар'єру в Москві і пристати на пропозицію очолити новостворений Київський університет. Щоправда, через хворобу обіймав він посаду недовго. Оселився на власному хуторі Михайлова Гора, багато працював, проводив наукові експедиції. Прагнув повернутися на державну службу, однак чиновники імператорського міністерства освіти не дозволили, боялися виразних українофільських поглядів Максимовича. Любов до української культури Михайло Олександрович плекав усе своє життя.

Що очевидно з його праць, вміщених зокрема у відповідній рубриці. Цих праць 16, з них зауважимо книгу «Збірник українських пісень» (кн. 1). Як відомо, Максимович був видатним фольклористом і етнографом, збирав пісенні скарби і звичаї своєї Батьківщини. А також «Зібрання творів у трьох томах», де третій том присвячено мовознавству. М. Максимович, автор низки ґрунтовних лінгвістичних досліджень, переконливо довів хибність думки про тотожність давньоруської й церковнослов'янської мов. Привертають увагу і листи М. Максимовича про Київ, який він дуже любив.

Чимало науковців і літераторів цікавилися життям і творчим доробком видатного енциклопедиста. Отож і чималий список праць про нього у рубриці «Бібліографія публікацій про життя та діяльність М. О. Максимовича».

А рубрика «Повнотекстові документи» дає можливість прочитати статті і дослідження Михайла Олександровича.

У «Фотогалереї» представлено портрети науковця і відомий парний портрет авторства Тараса Шевченка, з яким родина Максимовичів приятелювала. Поет гостював у них у помісті Михайлова Гора.

Багата на ілюстрації і рубрика «Ушанування пам'яті». Тут і бюст Максимовича, що стоїть у внутрішньому дворіку КНУ ім. Тараса Шевченка, і монета, і марка, присвячені славному українцеві, і ще чимало цікавого.

Отже, інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» на вебпорталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є «ефективною формою поширення біографічних знань задля підвищення духовної культури

суспільства в умовах глобальних цивілізаційних викликів» [2, с. 11], важливим складником національної електронної педагогічної біографіки. Це вельми актуальний проект у такий тяжкий час, коли Україна в огні війни. Адже постаті, яким присвячено сторінки цього проекту виховують і освічують, надихають нове покоління на патріотизм [3, с. 222].

Список використаних джерел

1. Видатні постаті в історії України, IX–XIX ст : Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети / В. І. Гусев та ін. Київ : Вища шк., 2002. 359 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001790> (дата звернення: 21.10.2024).
2. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 21.10.2024).
3. Міхно О. П. Електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як засіб формування національної ідентичності. *Національна ідентичність як проблема науки й освіти* : матеріали наук.-практ. конф., 12 берез. 2020 р., Київ / НАПН України та ін. Київ, 2020. С. 221–223. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720078/> (дата звернення: 06.02.2024).

МОНТЕССОРІ-ОСВІТА У ПОЛЬЩІ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Є. Ф. Деміда, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Відповідно до Програми НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (термін виконання НД: 01.01.2023 р. – 31.12.2025 р.; наук. керівник д-р пед. наук Л. Д. Березівська) в межах підтеми «Педагогічна біобібліографія як інструмент представлення життя та діяльності італійської освітянки Марії Монтессорі (1870–1952)» здійснено джерелознавчий аналіз праць польських авторів з Монтессорі-педагогіки.

Встановлено, що проникнення освітніх ідей М. Монтессорі у Польщу та історію їхнього розвитку в країні вивчали Ришард Куха [1], Ева Латач [3], Йоанна Сосновська [18] та ін. Так Р. Куха засвідчив, що поляки зацікавилися поглядами Монтессорі ще на початку ХХ ст. Тоді ж, у 1913 р., в Польщі вийшла друком перша книжка італійської педагогині польською мовою «Дитячі будинки (Le Case dei bambini). Метод наукової педагогіки у вихованні дітей молодшого віку» [6]. У 1936 р. опубліковано ще одну працю М. Монтессорі під назвою «Провідні думки мого методу» в журналі «Wychowanie Przedszkolne» [10]. І хоча інших видань польською на той час вже не виходило, до 1939 р. концепції М. Монтессорі були під пильною увагою багатьох дослідників, серед них – визначні вчені-педагоги, як-от Б.-В. Гурська, М. Земнович, С. Кот, З. Кукульський, З. Мислаковський, Б. Наврочинський, С. Свідвінський, В. Ясінський та ін. [1, с. 132]. Ідеї італійської педагогині активно обговорювалися на шпальтах польської освітньої періодики, зокрема

«Czasopismo pedagogiczne», «Prasa Szkolna» та ін. Дискурсну палітру одного з цих часописів проаналізовано сучасною польською дослідницею Александрою Феліняк у статті «Популяризація методики Марії Монтесорі в журналі «Wychowanie Przedszkolne» (1925–1939)» [2].

Після Другої світової війни у добу Польської Народної Республіки, в умовах ідеологічного наступу в освіті та вихованні, інтерес до постаті М. Монтесорі помітно згас. Як зазначає Р. Куха, «навіть найвизначніші польські педагоги того часу сприймали її досягнення без серйозного зацікавлення» [1, с. 135].

Відродження Монтесорі-педагогіки у Польщі почалося в 90-х роках минулого століття завдяки суспільним змінам, зокрема в царині освіти. «Можливості для нових закордонних відряджень педагогів-теоретиків та учителів-практиків, розширений приплив наукової інформації, співпраця з освітніми закладами країн Європейського Союзу стали вихідним пунктом для пошуку в педагогіці Монтесорі універсальних освітніх вартостей, цінних для процесів трансформації освіти і виховання у польських суспільних реаліях» [1, с. 136].

Від кінця ХХ – початку ХХІ ст. у Польщі вийшло дедалі більше наукових статей, написано й захищено дисертації (Б. Беднарчук, Д. Здибель, Е. Латач), присвячені різним аспектам педагогіки М. Монтесорі [1, с. 137]. Опубліковано низку монографій, підручників, методичних посібників. Видаються книжки відомих у світі монтесорізнавців у перекладі польською мовою. З 1995 р. поступово зростає кількість виданих польською праць М. Монтесорі [5, 7-9, 11-13]. Польську монтесоріану широко представлено бібліографією, доступною в інтернет-мережі [4, 14-17]. Зазначимо, що плідними дослідниками педагогічних ідей М. Монтесорі та їхнім втіленням у польські реалії є Сабіна Гуз, Малгожата Мікша, Барбара Сурма, Богуслав Шніверські та ін.

Отже, ідеї і концепції М. Монтесорі надихають польських учених на пошук нових моделей освіти, а їх творчий доробок став вагомим складником світової монтесоріани.

Список використаних джерел

1. Куха Р. Історичний нарис розвитку педагогіки Монтесорі у Польщі / з пол. пер. Теодор Лещак. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія педагогічна* : зб. наук. пр. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2004. Вип. 18. С. 129-140. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/6290> (дата звернення: 21.10.2024).
2. Feliniak A. Popularyzacja metody Marii Montessori na łamach czasopisma “Wychowanie Przedszkolne” (1925–1939). *Przegląd Historyczno-Oświatowy*. 2020. Nr 3/4. S. 97–125. DOI: https://doi.org/10.17460/PHO_2020.3_4.06.
3. Łatacz E. Recepcja teorii pedagogicznej Marii Montessori w Polsce do roku 1939. Łódź : Wydaw. Uniw. Łódzkiego, 1996. 184 s.
4. Metoda Montessori w edukacji i wychowaniu (2003–2022) : zestawienie bibliogr. / aut. Małgorzata Kasza ; Ped. Bibl. Woj. w Krośnie. *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krośnie* : webstrona. Krosno, 2022. URL: <https://krosno.pbw.org.pl/zestawienia-bibliograficzne-2,76/metoda-montessori-w-edukacji-i-wychowaniu-2003-2022,13867> (дата звернення: 22.10.2024).
5. Montessori M. Co powinieneś wiedzieć o swoim dziecku. Warszawa : PWN, 2020. 100 s.

6. Montessori M. Domy dziecięce (Le Case dei bambini) : metoda pedagogiki naukowej, stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci : z wyd. ogłoszonego przez Inst. J. J. Rousseau. Warszawa : nakład H. Lindenfelda, 1913. 255 s. URL: <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/123128/edition/112626?language=pl> (дата звернення: 21.10.2024).

7. Montessori M. Domy dziecięce : metoda pedagogiki naukowej stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci. Warszawa : Żak, 2005. 188 s.

8. Montessori M. Edukacja i potencjał człowieka / przekł. Olga Siara ; przedm. i red. nauk. do wyd. pol. Sylwia Camarda. Warszawa : PWN, 2021. 102 s.

9. Montessori M. Metoda Marii Montessori : (fragm. Domów Dziecięcych). *Materiały do ćwiczeń z historii wychowania*. Warszawa, 1995. Cz. 3. S. 114–136.

10. Montessori M. Myśli przewodnie mojej metody. *Wychowanie Przedszkolne*. 1936. R. 12, nr 5. S. 137-143. URL: <https://bcu.l.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/50743/edition/44145/content?ref=main> (дата звернення: 21.10.2024).

11. Montessori M. O kształtowaniu się człowieka. Warszawa : PWN, 2019. 114 s.

12. Montessori M. Odkrycie dziecka / przeł. Aleksandra Pluta ; red. nauk. Barbara Surma. Łódź : Palatum, 2014. 296 s.

13. Montessori M. Sekret dzieciństwa / przekł. Luiza Karolczuk-Wyganowska ; red. nauk. przekł. i przedm. do wyd. pol. Sylwia Camarda. Warszawa : PWN, 2018. 284 s.

14. Maria Montessori i jej metoda : zestawienie bibliogr. w wyborze / Powiatowe Centrum Rozwoju Edukacji w Iławie, Powiatowa Bibl. Ped. w Iławie. *Powiatowa Biblioteka Pedagogiczna* : webstrona. Iława, 2024. URL: <https://www.pcre.ilawa.pl/pliki/montessori.pdf> (дата звернення: 24.10.2024).

15. Pedagogika Montessori : zestawienie bibliogr. sporządzone w oparciu o zbiory sieci Dolnośląskich Bibliotek Pedagogicznych / oprac. Barbara Rdzanek ; Dolnośląska Bibl. Ped., filia w Jeleniej Górze. Jelenia Góra, 2018? URL: <https://www.calameo.com/read/0057405819607ce6d0b65> (дата звернення: 24.10.2024).

16. Pedagogika Marii Montessori (1870–1952) : zestawienie bibliogr. / oprac. Elżbieta Trojan ; Regionalny Zespół Placówek Wsparcia Edukacji, Ped. Bibl. Woj. w Opolu. *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu* : webstrona. Opole, 2020. URL: <https://pedagogiczna.pl/pedagogika-marii-montessori-1870-1952/> (дата звернення: 22.10.2024).

17. Pedagogika Marii Montessori : zestawienie bibliogr. w wyborze za lata 1992–2019 sporządzone w oprac. o zbiory Publ. Bibl. Ped. RODN „WOM” w Częstochowie, Filia w Lublińcu / oprac. Anna Bidzińska-Kristof. *Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Częstochowie Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie* : webstrona. Częstochowa, 2020. URL: <https://biblioteka.womczest.edu.pl/new/wp-content/uploads/2020/07/Maria-Montessori.pdf> (дата звернення: 22.10.2024).

18. Sosnowska J. The Reception of Maria Montessori’s Pedagogical Theory in Pre-School Education in Interwar Poland. *Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne*. 2020. T. 11, nr 2. S. 106–124. DOI: <https://doi.org/10.18778/2450-4491.11.09>.

СТОРІНКА «ВОЛОШИН АВГУСТИН ІВАНОВИЧ» ЯК СКЛАДНИК ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

*Т. М. Деревянко, молодший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (<https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/>), що на вебпорталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, популяризує найкращі здобутки вітчизняної та зарубіжної педагогіки й психології,

висвітлюючи біографії та творчі напрацювання як відомих широкій громадськості, так і малознаних, утім вартих уваги, їх представників. Ресурс є постійно поповнюваним, а значить, регулярно з'являються нові його сторінки або ж оновлюються ті, що вже існують [1; 3].

У межах виконання наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) у 2024 р. оприлюднено нову сторінку цього ресурсу, присвячену українському політичному, громадському й культурному діячу, педагогу та просвітителю Августину Івановичу Волошину [2].

Персоналія має таку структуру: біографія; бібліографія праць А. Волошина; бібліографія праць про його життя та діяльність; повнотекстові документи; фотогалерея; ушанування пам'яті; список використаних джерел.

Перший розділ презентує життєві віхи майбутнього президента Карпатської України, починаючи з дитячих років і тієї сімейної атмосфери, в якій він зростав та формувався як особистість. Далі – навчання (мав вищу богословську й педагогічну освіту) і багатогранна трудова діяльність, адже Августин Іванович у різні часи поєднував викладання математики, фізики, педагогіки з виконанням обов'язків греко-католицького священника, редагував часописи й сам готував матеріали до них, був активним громадсько-політичним діячем, а ще – меценатом і благодійником. Тут висвітлено й творчий доробок А. Волошина, зокрема праці з педагогіки та шкільні підручники.

Бібліографію цих творів представлено в другому розділі електронного ресурсу, де подано опис як видань автора, так і окремих його статей у періодиці.

Педагогічну, освітньо-культурну й громадсько-політичну діяльність Августина Волошина досліджують у своїх розвідках сучасні вчені (Т. Беднаржова, С. Бобела, М. Вегеш, М. Кляп, Т. Сабадош, Б. Ступарик, А. Штефан та багато інших). Цьому присвячено третій розділ згаданого ресурсу, у якому зібрано й презентовано бібліографію відповідних матеріалів. Причому серед них є й електронні ресурси, що в наш час має особливу актуальність і попит.

У розділі «Повнотекстові документи А. І. Волошина» розміщено його оцифровані праці з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також посилання на матеріали електронних бібліотек «Diasporiana» та «Ізборник».

Наступний розділ дає змогу ознайомитись зі світлинами як самого Августина Івановича у різні роки життя, так і разом із родиною, колегами з Українського вільного університету у Празі, членами уряду Карпатської України тощо.

Розділ «Ушанування пам'яті» презентує візуальні матеріали, які свідчать про те, що в незалежній Україні ім'я видатного педагога, просвітителя, громадсько-політичного діяча та його внесок у розвиток педагогічної науки, підручникотворення, боротьба за державність й утвердження української національної ідеї не забуті.

У заключному розділі подано список використаних для створення сторінки джерел.

Отже, акумулюючи всі перелічені матеріали, сторінка «Волошин Августин Іванович» електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» комплексно й системно представляє цю постать, популяризує її творчі надбання, може стати в пригоді для широких кіл громадськості, зокрема вчених, педагогів, студентів та учнів.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 23.10.2024).

2. Волошин Августин Іванович : сторінка електрон. інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / упоряд.: Н. О. Якобчук, Т. М. Деревянко ; наук. керівник Л. Д. Березівська ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : [офіц. сайт]. Київ, 2024. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/voloshyn-a-i/> (дата звернення: 23.10.2024).

3. Berezivska, L. D., Pinchuk, O. P., Hopta, S. M., Demyda, Y. F., Sereda, K. V. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities. *Інформ. технології і засоби навчання = Information Technologies and Learning Tools*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825> (дата звернення: 23.10.2024).

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБОМ ПЕДАГОГІЧНИХ БІОГРАФІЧНИХ ON-LINE ПРОЄКТІВ

*Т. О. Золотаренко, молодший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

Під час повномасштабної російської війни проти України національно-патріотичне виховання стало важливим складником збереження національної самоідентифікації. У цьому процесі значну роль відіграють онлайн-проекти. Будь-яке історико-освітнє дослідження потребує вивчення історіографії питання [3]. Як свідчить історіографічний пошук, реалізацію онлайн-проектів розглядають як ефективну форму поширення педагогічних біографічних знань у межах відкритої науки. Це підкріплюють дослідження, представлені у статті Березівської Л. Д., Міхна О. П., Пінчук О. П. (2023), де аналізуються можливості онлайн-проектів у науково-освітньому просторі [6].

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського у межах виконання НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023-2025, керівник Л. Д. Березівська) реалізує кілька біографічних онлайн-проектів, які мають на меті популяризацію педагогічної спадщини та збереження історичної пам'яті [2; 4; 5]. Основними проектами є:

- **«Ми стоїмо на плечах наших передників: Видатні педагоги-ювіляри».** Цей проєкт знайомить користувачів із життям і діяльністю видатних педагогів-ювілярів та надає доступ до їхніх наукових праць.

- **«Педагоги України: Пам'ятаємо, шануємо!».** Проєкт присвячений вшануванню пам'яті видатних педагогів минулого, акцентує увагу на їхньому житті та світоглядних цінностях.

- **«Педагоги України про національно-патріотичне виховання».** Містить висловлювання та цитати з праць педагогів, що підкреслюють важливість національно-патріотичного виховання молоді для збереження української ідентичності.

Усі онлайн-проєкти ґрунтуються на інформаційному ресурсі «Видатні педагоги України та світу» <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/> [1], який містить біографічні дані про понад 90 українських та зарубіжних педагогів.

Ці онлайн-проєкти є важливим інструментом поширення педагогічних знань і сприяють збереженню національної історичної пам'яті через вивчення педагогічної спадщини. Вони допомагають осмислити роль педагогів у формуванні національної свідомості та патріотизму, а також забезпечують доступ до правдивої інформації про українських освітян.

Педагогічні біографічні онлайн-проєкти відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості, збереженні історичної пам'яті та популяризації педагогічної спадщини. Вони сприяють зміцненню національно-патріотичного виховання, що є ключовим у сучасних умовах боротьби за незалежність України.

Список використаних джерел

1. Березівська Лариса Дмитрівна *Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі.* Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ. Твори, м. Вінниця, Україна. 2022. С. 9-11. ISBN 978-617-552-105-2

2. Березівська Л. Д. *Онлайн-проєкти як форма поширення педагогічного біографічного знання в освітньо-науковому просторі.* *Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг:* матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2022 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ. 2022. С. 424–426. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004349>

3. Березівська Л. Д. *Педагогічна історіографія: стан, проблеми, виклики* / Л. Д. Березівська // *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри* : зб. матеріалів наук.-методол. семінару з історії освіти, 23 жовт. 2018 р. / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Лапаєнко С. В., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В. ; літ. ред. Дерев'янко Т. М.]. Київ, 2018. С. 4–6. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/Historiography_as_important_component_of_research_2018.pdf

4. Березівська Л. Д. *Про наукову і науково-організаційну діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку* : за результатами наук. доп. на засід. Президії НАПН України, 19 верес. 2024 р. *Вісн. НАПН України.* 2024. Т. 6, № 2. С. 1–8 (розд. паг.). DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6211>, с. 3

5. Березівська Лариса Дмитрівна *Результати діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України в умовах воєнного стану за 2022 р. та завдання на 2023 р.* Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 20 грудня 2022 р., Київ . ТВОРИ, м. Вінниця, Україна, С. 6-24. ISBN 978-617-552-242-4. 2022. С. 8-9.

6. Berezivska L. D., Mikhno O. P., Pinchuk O. P. Online projects as a form of spreading pedagogical biographical knowledge in the educational and scientific space in the context of open science. *Inform. Technologies and Learning Tools*. Vol. 97, no. 5. 2023. P. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v97i5.5240>.

ЕПІСТОЛЯРІЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ЗАСІБ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ЧИТАЧАМИ

*Н. В. Чала, молодший науковий співробітник сектору
сухомлинстики відділу педагогічного джерелознавства та
біографістики*

Епістолярна спадщина педагогів – маловивчений аспект педагогічної біографістики. Це стосується і листів Василя Сухомлинського, які свого часу друкували у періодиці, а також його особистого листування.

Василь Сухомлинський – директор і вчитель сільської школи – постійно придивлявся до індивідуальних особливостей учнів і до життя їхніх родин. Спостереження та думки описував у педагогічних творах, зокрема статтях, завдяки яким спілкувався з конкретною людиною, висвітлював певну проблему, консультував. Писали йому чимало, писали і колеги-одномумці, і ті, хто мав протилежну точку зору. Багато батьків, прочитавши праці педагога, зверталися до нього за порадою; про важливе й наболіле запитували навіть священнослужителі та засуджені. Сухомлинський використовував листи до читача (вчителя, батька) як педагогічну форму, намагався відповідати кожному особисто, а якщо не вдавалося, то публікував відповідь у газеті чи журналі. Це був своєрідний діалог між педагогом і його кореспондентами та читачами. Діалог, який збагачував виховний процес, власне розширював обрії цього процесу, залучаючи громаду до обговорення актуального і резонансного не лише в царині освіти, а й у житті.

Газети «Молодь України», «Сільські вісті», «Літературна Україна», «Кіровоградська правда» та інші – листи педагога виходили в різних виданнях, тож і аудиторія була розмаїта. Та й коло тем, які порушував В. Сухомлинський, напрочуд широке. Наприклад: «Наша робота з батьками» (1949), «Індивідуальний підхід до учнів» (1950), «В дусі чесності і правдивості» (1956), «Думки педагога» (1956); «Світлий розум, благородні серця» (1960), «Нам – творити найдорожче» (1968) та ін. (у «Кіровоградській правді»). Самі лише назви свідчать про залученість В. Сухомлинського до всіх змін та викликів того часу, обізнаність з новими методиками навчання, про його небайдужість і як педагога, і як громадянина.

Вивчення наявних епістоляріїв В. Сухомлинського допомагає простежити безперервний зв'язок навчителя-письменника з читачами, учнями, їхніми батьками.

Список використаних джерел

1. Бібліографія В. О. Сухомлинського. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України : офіц. сайт. Київ, 2024. URL: http://dnpb.gov.ua/ua/indexgroups/sukhomlynskyi_bibliography/ (дата звернення 18.10.2024).
2. «Газета як джерело вивчення епістолярної спадщини В. Сухомлинського» : круглий стіл до 106-ї річниці від дня народження, 3 жовтня 2024 р./ матеріал підгот. Л. В. Сухомлинська: «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України : офіц. сайт. Київ, – 2024. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=41029> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Сухомлинська Л. В. Лист як форма звертання до читача в педагогічних працях В. Сухомлинського. Іноватика у вихованні : збірник наукових праць, В. 17, Рівне, – 2023. С. 297–304. URL: <https://ojs.itup.com.ua/index.php/iu/article/view/534/479> (дата звернення: 18.10.2024).

СЕКЦІЯ 2
ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАТЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ
(2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100475

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Цифровізація освіти

Проблема дослідження: Проєктування і використання цифрових інформаційно-аналітичних систем освітньої і наукової діяльності

Науковий керівник: А.Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського

ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАТЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ:
НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

А. Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі проведення дослідження:

- продовжено джерельний пошук й історіографічний аналіз за напрямками, визначеними для вивчення на другому році роботи; систематизацію та класифікацію дібраних матеріалів, упорядкування документів на основі розроблених критеріїв, написання відповідних частин планової продукції;
- уточнено перелік цифрових технологій, визначено умови їх застосування в освітньому процесі та у науковій діяльності, розглянуто технології безпечного їх використання;
- акцентовано увагу на сучасних технологіях, таких як штучний інтелект в освіті та технології валідації інформації, зокрема розпізнавання фейків.

Набули подальшого розвитку теоретичні засади використання онтологічного і системного підходів до побудови колекцій електронних ресурсів.

Продовжується розвиток електронного ресурсу «Вчені Національної академії педагогічних наук України» (оновлено контент).

За результатами констатувального етапу підготовлено й опубліковано за звітний період 46 праць, з яких:

- **розділ монографії** – 1;
- **статей** –12, у т. ч.:

у фахових наукових виданнях України – 10;

у т.ч. індексуються в наукометричних базах даних – 2;

в іноземних виданнях – 2

у т.ч. індексуються в наукометричних базах даних –3 опубліковано;

у т.ч. іноземними мовами – 3;

– **матеріалів конференцій і тез опубліковано 33;**

у т.ч. іноземними мовами – 2 (англійською мовою);

Упровадження проміжних результатів наукового дослідження здійснювалося під час виступів на 17 науково-практичних заходах.

У звітний період відділ забезпечував функціонування і технічну підтримку вебпорталу бібліотеки (<http://dnpb.gov.ua/ua/>), який слугує веб-орієнтованою технологічною платформою, доступною як із стаціонарних комп'ютерів, так і з мобільних пристроїв. Для гарантування кібербезпеки було обмежено доступ до порталу для користувачів з-за кордону, налаштовано захист від автоматизованих атак (ботів), обмежено права доступу до директорій і файлів порталу, а також впроваджено регулярні перевірки на предмет виявлення шкідливих ін'єкцій стороннього коду. Окрім того, налагоджено систематичну архівацію даних порталу з їх резервним збереженням у хмарному сховищі. Зазначені заходи сприяли стабільному функціонуванню порталу та забезпеченню безперервного надання інформаційних послуг віддаленим користувачам.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСНИХ БАЗ ПРИ ЗМІШАНОМУ ФОРМАТІ НАВЧАННЯ

*Н. О. Терентьєва, доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу цифрових
технологій і комп'ютерного забезпечення*

Змішаний формат навчання є вимушеним заходом організації освітньої діяльності в закладах вищої освіти України в умовах воєнного часу, особливо в прифронтових регіонах та у разі, коли студенти, які здобувають освіту в ЗВО України, перебувають за кордоном. Такий формат є причиною певних кризових явищ як у системі освіти в цілому, так і стосовно особистості викладача. Як зазначалось автором в попередніх розвідках (К. Гнезділова, Н. Терентьєва, 2024), серед постійних викликів, які постають перед науково-педагогічними працівниками, змішаний формат навчання спричиняє такі:

<... Необхідність постійно підвищувати рівень власної інформаційно-цифрової компетентності у під час підготовки та організації освітнього процесу. Цифрові технології стрімко розвиваються (з'являються нові програмні продукти та освітні платформи, розраховані безпосередньо на освітян), а наявні постійно вдосконалюються. Під час впровадження дистанційного навчання, губиться одна із важливих з переліку soft skills, якими має володіти майбутній фахівець – здатність комунікувати. ...Проблема, пов'язана з проведенням занять у дистанційному форматі, – це «намагання здобувачів освіти уникати проблем, пов'язаних з навчанням» шляхом відключення з онлайн-заняття з посиланням на «виникнення ускладнень з підключенням» та ін.>

До певної міри вирішення цих питань можливе за умови максимального використання інформаційних ресурсних баз, що може суттєво знизити навантаження на викладача та переорієнтувати освітній процес на забезпечення професійної комунікації за умови відповідної попередньої підготовки студентів – завчасному ознайомленні з матеріалом.

Згідно з держстандартом інформаційна база – це сукупність упорядкованої інформації, яка використовується при функціонуванні інформаційних систем, а інформаційні ресурси – це документи чи масиви документів в інформаційних системах (наприклад у бібліотеках / репозитаріях, архівах, фондах, банках даних тощо) та інформаційні продукти. Розрізняють захищені інформаційні ресурси, для обмеженого використання та ресурси відкритого вільного доступу.

Переважає більшість інформації, яка потрібна студенту для підготовки до усіх форм організації освітнього процесу, перебуває у вільному відкритому доступі, що уможливує її швидкий пошук та адаптаційну інтерпретацію. Хоча зазначимо, що зазвичай вітчизняні студенти користуються можливостями інформаційних баз вкрай рідко і користувачі найчастіше це – саме науково-педагогічні працівники. Проте це процес незворотній і маємо визнати перспективні можливості інформаційних ресурсних баз для ефективного забезпечення освітньої діяльності у відповідних закладах та установах світу.

ЦИФРОВІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ В ЕПОХУ ШІ: ЕТИЧНІ ПИТАННЯ

О. П. Пінчук, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

У Положенні про ЕОР (Міністерство освіти і науки України, 2019) визначено поняття «електронного освітнього ресурсу» як засобу навчання на цифрових носіях будь-якого типу або такого, що розміщений в інформаційно-телекомунікаційних системах, відтворюється за допомогою електронних технічних засобів і застосовується в освітньому процесі.

Нараз найвживанішим став термін «цифровий освітній ресурс» (ЦОР), що переважно визначається як будь-який освітній матеріал, представлений у цифровому форматі та доступний через електронні пристрої або мережі. Ці ресурси можуть містити текстові, мультимедійні та інтерактивні елементи, що підтримують навчання. У науковій літературі це визначення часто розширюється до ресурсів, що забезпечують інтерактивність і зручність доступу, зокрема онлайн-курси, інтерактивні підручники, віртуальні лабораторії, навчальні платформи та інструменти підтримки. ЦОР спрямовані на вдосконалення традиційного навчання та створення умов для дистанційного, індивідуального і змішаного навчання.

З появою нових цифрових технологій і інструментів на основі штучного інтелекту (ШІ), проектування, створення та ЦОР зазнає значних змін. Серед основних варто завважити те, що ШІ уможливує адаптацію ЦОР до потреб окремих користувачів, надаючи персоналізовані рекомендації щодо

навчального контенту, темпу проходження курсу, індивідуальних завдань і тестів. Така адаптація здатна задовольняти різні рівні знань та навичок учнів. Вагомо, що ЦОР на основі ШІ можуть адаптувати контент для студентів з особливими потребами, і навіть аудіо-описи, автоматизовані субтитри, перетворення тексту в мовлення та інші інструменти доступності. Це робить цифрові ресурси більш інклюзивними.

Галузь освіти тепер стала галуззю застосувань систем штучного інтелекту. Адаптивність і персоналізація, інтерактивні інструменти і підтримка в реальному часі, аналітика і відстеження прогресу – ці та інші застосування ШІ в навчанні мають потенціал сприяти тому, що ЦОР стають ефективнішими, адаптивнішими, доступнішими й зручнішими для різних категорій користувачів, покращать взаємодію між учнями/студентами та учителями/викладачами.

Однак ці досягнення спричиняють і низку етичних питань, пов'язаних із конфіденційністю, академічною доброчесністю та збереженням рівності у доступі до якісної освіти. Ці аспекти потребують глибокого аналізу, адже використання ШІ в освітньому процесі має не лише оптимізувати навчання, але й відповідати високим стандартам етики та відповідальності (Кузьмінська, Лупаренко, Пінчук, 2023; Пінчук, Малицька, 2024).

Застосування ШІ для створення та використання ЦОР актуалізує питання *академічної доброчесності*, зокрема одну з головних проблем – *плагіат*. Застосування ШІ ставить під сумнів оригінальність матеріалів та загрожує етичним нормам освіти. Є потреба в інструментах для надійного виявлення плагіату у текстах, створених ШІ, а також в освітніх програмах для формування у студентів та викладачів відповідального підходу до використання таких технологій.

Дані про користувачів, зібрані цифровими платформами на базі ШІ, можуть містити конфіденційну інформацію про їхні освітні потреби, прогрес у навчанні та навіть емоційний стан. Використання цих даних повинно бути обмеженим і прозорим, щоб уникнути їх *витоку та/або несанкціонованого використання* та *гарантувати недоторканність особистої інформації та збереження анонімності користувачів*.

Успішне впровадження ЦОР на базі ШІ залежить від доступу до цифрової інфраструктури та відповідних навичок користувачів. Є ризик, що в умовах нерівномірного розподілу ресурсів та недостатньої сформованості цифрової компетентності деякі учні/студенти *не матимуть рівних можливостей для навчання*, що своєю чергою поглибить цифровий розрив.

ШІ допомагає створювати індивідуалізовані освітні траєкторії, однак постає питання об'єктивності таких алгоритмів. На випадок неправильної чи необґрунтованої побудови моделей машинного навчання є ризик *нав'язування упереджень і стереотипів*. Це особливо актуально, оскільки алгоритми, які використовують персональні дані для адаптації навчання, можуть не враховувати індивідуальних особливостей студентів або упереджено ставитися до певних груп.

З огляду на підвищену популярність ШІ у сфері освіти, потрібно продовжити розроблення етичних рекомендацій та нормативів, що регулюють використання ШІ у створенні та використанні ЦОР. Так, наприклад, у 2024 р. оприлюднено «Інструктивно методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти» (Міністерство освіти і науки України, Міністерство цифрової трансформації України, 2024), в яких, серед іншого, визначено *основні принципи відповідального використання систем ШІ у загальній середній освіті*.

Штучний інтелект у сучасній освіті несе як величезні можливості, так і значні етичні виклики. Відповідальне використання ШІ під час проектування, створення і використання ЦОР вимагає системного підходу та співпраці між освітніми інституціями, розробниками технологій і державними установами для забезпечення прозорості, доступності та етичності.

У цьому контексті етичні питання, ймовірно, ставатимуть ще актуальнішими та складнішими протягом найближчих років. На нашу думку, найсвоєчаснішим і найкритичнішим стане «довгостроковий вплив» на навчання та когнітивний розвиток. Оскільки учні і студенти дедалі більше покладатимуться на ШІ в навчанні та вирішенні проблем. Загостриться етична дискусія про необхідність балансу між підтримкою ШІ та методами, що сприяють самостійному навчанню та когнітивній стійкості. Наукові дослідження в освіті можуть зосереджуватися на оцінці таких впливів, а етичні рекомендації – закликати до балансу між навчанням за підтримки ШІ та традиційними практиками розвитку когнітивних здібностей (Буров & Пінчук, 2023).

Висновок. Етичні питання, пов'язані з цифровими освітніми ресурсами на основі ШІ, будуть проблематичнішими і нагальнішими. Заклади освіти, освітні політики та розробники технологій мають тісно співпрацювати, щоб створити надійні етичні рамки, що враховуватимуть конфіденційність даних, справедливість, академічну доброчесність, особливості навчальної комунікації, доступність та психологічне благополуччя всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. *Положення про електронні освітні ресурси* : затверджене Наказом М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 01 жовтня 2012 року № 1060 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 29 травня 2019 року № 749). 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text>.
2. Пінчук О., Малицька І. Відповідальне та етичне використання штучного інтелекту в дослідницькій і публікаційній діяльності. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Т. 100, № 2. С. 180–198. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v100i2.5676>
3. Кузьмінська О. Г., Лупаренко Л. А., Пінчук О. П. Майстер-клас «Етичні засади публікації результатів наукових досліджень: запобігання плагіату». *Відкрита наука в умовах інтеграції освіти України до європейського дослідницького простору, OS-UA-ERA-2023*, (27 квіт. 2023 р.) : зб. матеріалів наук.-пр. конф. з міжнар. уч. 2023. С. 95–103. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736228>
4. Міністерство освіти і науки України, Міністерство цифрової трансформації України. *Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти*. Проект. 2024. URL:

<https://mon.gov.ua/news/mon-i-mintsyfra-rozrobyly-proiekt-rekomendatsii-iz-vykorystannia-shi-v-shkolakh>.

5. Буров О. Ю. Пінчук О. П. Цифрові технології дослідження впливу особливостей нервової системи на когнітивні можливості студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 93, № 1. С. 199–216. DOI: [10.33407/itlt.v93i1.5147](https://doi.org/10.33407/itlt.v93i1.5147)

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС ДНПБ «ВЧЕНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ»

А. Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Метою проєкту «Вчені НАПН України» (автор ідеї, директор ДНПБ Л.Д. Березівська) є популяризація найкращих досягнень вітчизняних наук у галузі освіти, педагогіки та психології. Цього буде досягнуто через збирання та поширення інформації про видатних діячів, їхні наукові здобутки та впровадження ідей у практичну діяльність. Цей ресурс корисний широкому колу, особливо віддаленим користувачам, які зможуть отримати глибшу інформацію для своїх досліджень, підвищуючи якість досліджень з історії та актуальних проблем педагогічної науки, освіти та практики.

У перспективі проєкт має розвинути у багатогранний інформаційно-бібліографічний ресурс в електронному форматі, який міститиме довідкові, бібліографічні та інші документи, що допоможуть глибше розкрити постаті видатних діячів та їхній внесок у розвиток науки й практики.

Для створення електронного ресурсу «Вчені НАПН України» було використане авторське програмне забезпечення. Окремі аспекти роботи із розробленим програмним забезпеченням висвітлено у циклі статей, опублікованих у фахових виданнях (категорія Б), та у таких, що входять до наукометричних баз Scopus та WoS [1-4].

У результаті отримано інформаційно-бібліографічний ресурс «Вчені НАПН України», який є частиною веб-ресурсу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, і до якого входять матеріали, довідки, ксерокопії документів, фотокопії, записи та ін. (на електронних та паперових носіях), сайти установ та закладів, яким присвоєно ім'я видатних особистостей. Наповнення ресурсу на кінець 2024 р. становить 160 персоналій, серед яких Дійсні члени та члени-кореспонденти НАПН України.

Інтерфейс – це набір інтерактивних карток. На фронтальній частині карток розміщено фотографію, прізвище, ім'я та по батькові провідних науковців НАПН України. Від наведення курсора картка перевертається, і користувачеві відображається основна інформація про вченого: дата народження, наукові звання та ступінь, дата обрання, назва відділення тощо. Після натискання на картку надається детальна інформація у переглядачі з ергономічним інтерфейсом, до складу якого входять кнопки для навігації між сторінками та панель зі змістом, що відображає структуру ресурсу у формі

розгорнутого списку. Передбачені можливості пошуку, фільтрації, сортування та ін.

Інформаційне наповнення ресурсу здійснено на основі офіційних джерел: вебсайтів установ, де працюють науковці НАПН України, офіційного сайту НАПН України, а також профілів науковців у системі Google Академія. Такий підхід забезпечує високу інформативність та достовірність ресурсу. Запропонований ресурс може слугувати цінним та валідованим джерелом для науковців, педагогів, істориків і здобувачів освіти для проведення наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Dual-Component Ontograph Visualization / A. G. Guraliuk, M. L. Rostoka, G. S. Cherevychnyi, D. O. Zakatnov, T. H. Pavlysh. *Journal IOP Conference Series: Materials Science and Engineering (ICTTE-2020: International Conference on Technics, Technologies and Education)* (November 4-6, 2020 in Yambol, Bulgaria). DOI: [10.1088/1757-899X/1031/1/012119](https://doi.org/10.1088/1757-899X/1031/1/012119)
2. Integrative Technology for Creating Electronic Educational Resources / Guraliuk A., Zakatnov D., Lapaenko S., Ahalets I., Varaksina N. *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP)*. 2023. Vol. 13(3). P. 68–79. <https://doi.org/10.3991/ijep.v13i3.36109>.
3. Ontological Modeling of Electronic Educational Resources / Guraliuk A., Rostoka M., Koshel A., Skvorchevska Y., Luchaninova O. *Mobility for Smart Cities and Regional Development - Challenges for Higher Education. ICL 2021. Lecture Notes in Networks and Systems* / eds. Auer M.E., Hortsch H., Michler O., Köhler T. Springer, Cham, 2022. Vol. 390. https://doi.org/10.1007/978-3-030-93907-6_71
4. Ontological Visualization of Knowledge Structures Based on the Operational Management of Information Objects / Marina Rostoka., Andrii Guraliuk, Olha Kuzmenko, Tetiana Bondarenko, Lyudmyla Petryshyn. *ICL2020 Educating Engineers for Future Industrial Revolutions* (Tallinn, Estonia, 23–25 September 2020). URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-68201-9_82

МОЖЛИВОСТІ СЕРВІСІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

В. В. Коваленко, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) відкриває нові можливості для освітньої сфери. Використання сервісів ШІ допомагає освітянам підвищити ефективність викладання, забезпечити персоналізоване навчання та розвивати необхідні цифрові навички.

ШІ доможе організувати адаптивне навчання, отож, легше буде підлаштовувати навчальний контент під потреби вчителя, враховуючи його рівень підготовки, стиль навчання та інтереси. Наприклад, платформи на основі ШІ, такі як Coursera та edX, використовують алгоритми для персоналізації контенту і рекомендацій щодо курсів [1].

ШІ може аналізувати дані про навчальні досягнення учнів, відтак педагоги ефективніше оцінюватимуть власну роботу і вдосконалюватимуть підходи до викладання. Через такі аналітичні інструменти, як Google Classroom

і Microsoft Education Insights, легко буде відстежувати успіхи учнів і швидко реагувати на їхні потреби і вирішення можливих труднощів у навчанні [3].

Сервіси ШІ здатні виконувати автоматичну перевірку робіт, генерувати навчальні матеріали та проводити оцінювання знань. Наприклад, Grammarly автоматично перевіряє граматику та стилістику англомовних текстів, що дуже корисно для педагогів, які часто оцінюють письмові роботи [2]. Це знизить навантаження на педагогів, вони матимуть час, щоб зосередитись на творчих аспектах своєї роботи.

Попри безліч переваг, інтеграція ШІ в освіту спричиняє також і низку викликів. Питання конфіденційності даних, уникнення упередженості в алгоритмах та забезпечення об'єктивності є ключовими для сталого розвитку технологій ШІ в освітній сфері.

Сервіси ШІ мають великий потенціал для професійного розвитку педагогічних кадрів. Завдяки цим сервісам ефективніше використовується час, вони допомагають краще аналізувати успішність учнів і вдосконалювати методики викладання. Проте впроваджуючи ці інновації, важливо враховувати етичні аспекти та дбати про належну підготовку педагогів до використання сервісів ШІ у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Coursera. Personalization with Artificial Intelligence [Електронний ресурс]. URL: <https://www.coursera.org/> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Grammarly. AI Writing Assistant [Електронний ресурс]. URL: <https://app.grammarly.com/> (дата звернення: 01.11.2024).
3. Microsoft Education Insights. Transforming Education with Data [Електронний ресурс]. URL: <https://learn.microsoft.com/uk-ua/training/educator-center/?source=мес> (дата звернення: 01.11.2024).

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ ПРОЄКТУВАННЯ БАЗИ ЗНАНЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ

М. Л. Росток, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Нині розвиток цифрової індустрії набирає динамічних обертів в освітньо-науковому просторі. Спостерігається поява нових баз знань та баз даних, які акумулюють цікавий інноваційний контент та актуалізують систему методологій проектування баз знань цифрових освітніх ресурсів (далі – ЦОР).

До проблеми проектування ЦОР, зокрема й баз знань, до яких вони мають генеруватися, виявили зацікавленість багато вітчизняних і заордонних дослідників таких, як-от: Д. Антонюк, Т. Бондаренко, Т. Вакалюк, О. Глазунова, Ю. Запорожченко, О. Купріянов, С. Литвинова, Н. Морзе, Є. Огінський, О. Спирін, М. Шішкіна, О. Якобчук та ін.

У контексті виконання прикладного наукового дослідження «Проектування баз знань цифрових освітніх ресурсів» (кер. А. Гуралюк) [1] відділу цифрових технологій та комп'ютерного забезпечення ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського, слід акцентувати увагу на внесок у розвиток цієї тематики таких дослідників, як: А. Гуралюк, В. Коваленко, Н. Терентьєва та ін.

Раціональність проектування баз знань ЦОР завдяки використанню семантичних технологій та онтологічного моделювання обумовлюється наявністю великої кількості різноманітної інформації, на основі якої набуває значущості проблематика будь-якого наукового дослідження. Адже нині більшість дослідників прагне досконало оволодіти різноманітними інструментальними засобами та самостійно поповнювати базу знань ЦОР. Зазначимо, що адаптивний інструментарій, за допомогою якого відбувається формування специфічної бази знань ЦОР, на нашу думку, має визначатися застосуванням семантичного й онтологічного підходів, що є найефективнішими у цьому сенсі [2]. З'ясовано, що попит на адаптивний інструментарій з проектування баз знань ЦОР з використанням семантичного та онтологічного підходів зростає в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти. Відповідно це спровокувало появу нових інструментальних засобів проектування баз знань ЦОР. До них відносимо зокрема такі, як: Digital Content – Chameleon Creator, DIY Graphic Design – Canva, Free Photography – Unsplash, Illustrations Part One – unDraw, Illustrations Part Two – Blush, Screen Recording – Loom Animation – LottieFiles, Icons – Flaticon та ін. Окрім того, засобами інструментарію Microsoft.ua можна створювати гнучкі освітні простори, а також завдяки Google-технологіям забезпечувати різноманітні інструментальні рішення з проектування ЦОР.

Список використаних джерел

1. Проектування баз знань цифрових освітніх ресурсів. *Електронна бібліотека НАПН України*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0123U100475/> (дата звернення: 05.11.2024).
2. Ростока М. Л. Адаптивний інструментарій формування бази знань інформаційно-аналітичної системи підготовки наукових кадрів. *Системні технології*. 2022. Т. 4 № 141. С. 99–114. DOI: <https://doi.org/10.34185/1562-9945-4-141-2022-08>.

РОЛЬ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ

С. В. Тарнавська, кандидат історичних наук, в.о. старшого наукового співробітника відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Цифровізація освіти і науки – важливий фактор розвитку сучасного інформаційного суспільства. Пандемія COVID-19 утвердила значення цифрової трансформації усіх сфер життя, зокрема й освітньо-наукової. Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України підвищило роль цифровізації в створенні якомога безпечнішого освітнього й наукового середовища. Аналіз низки досліджень (В. Биков, А. Гуржій, О. Мех, Н. Морзе, О. Овчарук, О. Пінчук, Ю. Сафонов, О. Спірін, О. Шпарик, А. Яцишин та ін.) і оцінка сучасного стану розвитку освіти й науки свідчать про вагомість цифровізації, яка адаптує навчальний процес та дослідницьку діяльність до викликів і реалій сьогодення.

В Енциклопедії освіти (2021) зазначено, що цифровізація освіти «є сучасним етапом її інформатизації, що передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір» [4]. Масштабне застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій у глобальній системі освіти зумовило появу нових методів і форм навчання – електронне навчання, мобільне навчання, застосування в освіті хмарних технологій, масових відкритих освітніх курсів тощо [1, с. 30].

Цифровізація найбільше впливає на молоде покоління, яке швидко пристосовується до вимог інформаційного суспільства та активно використовує цифрові пристрої в навчанні й роботі. Інформаційні технології дали змогу отримувати, обробляти і передавати дані швидко та у чималих обсягах, що значно оптимізує виробничі процеси. Цифрова трансформація суспільства відкриває доступ до інформаційних ресурсів по всьому світу. Завдяки використанню мережі Інтернет є можливість отримати знання незалежно від географічного розташування. Доступ до широкого кола інформації, необхідних послуг і сервісів суттєво спростився, що позитивно впливає на якість навчання та дослідницької діяльності.

Отже, перевагами інформаційних технологій в освіті й науці є:

«– підвищення залученості, мотивації та інтересу учнів до навчального процесу;

– активізація самостійності та пізнавальної діяльності; наочна і більш цікава подача матеріалу;

– доступ до великих обсягів інформації, в тому числі поза навчальним курсом;

– зворотний зв'язок, спрощення комунікації між учнями, викладачами та батьками;

– використання дистанційних технологій та можливість навчатися з будь-якої точки світу, де є інтернет-з'єднання;

– поява багатьох навчальних онлайн-курсів;

– відсутність паперових робіт для перевірки викладачами» [2, с. 90];

– віддалений доступ до джерельної бази, необхідної для проведення наукових досліджень;

– пошук, опрацювання та збереження значних масивів інформації за допомогою цифрових систем;

– можливість стажування та участі в наукових заходах по всьому світу в дистанційному режимі;

– розширення міжнародної співпраці без географічних обмежень;

– швидкий обмін досвідом та популяризація вітчизняної науки в світовому просторі тощо.

Однак, враховуючи усі переваги цифровізації освітньо-наукової сфери, необхідно пам'ятати про «збереження фундаментальності класичної системи освіти, оскільки для творчої продуктивної діяльності людини потрібні не лише

цифрові уміння й навички, а й фундаментальні знання, критичне мислення, розвинена креативність» [3].

Зазначимо, що важливе місце у цифровізації освіти і науки належить бібліотекам, які, на вимогу часу, задовольняють інформаційні потреби користувачів в електронній формі. Зокрема, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як наукова установа, головний координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України провадить вагому роботу зі створення цифрових ресурсів для здобувачів освіти, освітян та науковців з питань освіти, педагогіки й психології. Установа має потужний вебпортал (<https://dnpb.gov.ua/ua/>), через який надається відкритий доступ до різних інформаційних ресурсів та бібліотечних сервісів [5].

Отже, цифрові технології дедалі більше інтегруються в сучасну освіту і науку України. Це має особливе значення в умовах складних суспільно-політичних обставин, коли дистанційне навчання і віддалена робота часто є єдино можливими засобами забезпечення безперервності освітнього і наукового процесів. Актуальне завдання сьогодні – це подальша цифровізація освітньо-наукового простору, гарантія її ефективності та конкурентоспроможності, що залежить насамперед від державної підтримки й злагодженої співпраці практиків і теоретиків, які розробляють, впроваджують та використовують цифрові технології.

Список використаних джерел

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. Вип. 1. С. 27–36. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722869/>
2. Сафонов Ю., Коротун О. Цифровізація освіти в Україні: технології та методики навчання. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 2 (07). С. 89–94. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-7-15>
3. Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети. *Освіта і суспільство*. 2021. № 10/11. С. 8–9. https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/
4. Спірін О. М. Цифровізація освіти, освітнього процесу. *Енциклопедія освіти / НАПН України*. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 1099–1100. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730769/1/Цифровізація%20освіти%20Освітнього%20процесу%20Спірін%20ЕБ.pdf>
5. The webportal of V. O. Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as an information resource for implementation of research in education, pedagogy and psychology / L. D. Berezivska, O. P. Pinchuk, N. V. Varaksina. *Information Technologies and Learning Tools*. 2020. Vol. 78, № 4. P. 249–265. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v78i4.4055>

ВІЗУАЛЬНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕЛЕКТРОННИХ КОЛЕКЦІЙ

Н. В. Вараксіна, науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

У контексті швидкого розвитку інформаційного середовища значно розширилися можливості використання цифрових технологій в освітній системі України.

Актуальність дослідження зумовлено тим, що постійне вдосконалення інформаційних технологій значно посилює їхній вплив на учасників освітнього процесу. Відтак виникає потреба у створенні умов, які сприятимуть ефективним змінам в організації навчальної діяльності та підвищенню інтенсивності освітнього процесу.

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні напрямів цифровізації освіти. На основі аналізу наукових джерел *визначено* поточний стан цифрової трансформації освіти, з'ясовано низку проблем, зокрема із проблемами технічного та енергетичного забезпечення.

Проаналізовано низку інноваційних технологій, зокрема засобів візуалізації електронних освітніх ресурсів.

Зазначено, що візуальні представлення стали невід'ємною частиною соціальної та професійної комунікації, постійно взаємодіємо з інформаційними панелями, картами, графіками і текстовими повідомленнями, доповненими емодзі або анімованими GIF-файлами. Як стверджують фахівці, привабливість візуалізації зумовлює її здатність узагальнювати та спрощувати складні дані і в такий спосіб допомагати зрозуміти їхній сенс. Завдяки технологічному прогресу та підвищеному попиту інструменти візуалізації, зокрема для створення графіків і діаграм, стали *відкриті* та доступні для всіх. Якщо бібліотеки бажають брати участь і робити свій внесок у культуру екрану, то вони мають бути візуальним [1].

Констатовано актуальність візуалізації для цифрових бібліотек, яка часто використовується для підтримки дослідження та відкриття, аналізу вмісту колекцій. Графічні представлення цифрових колекцій вважаються альтернативою текстовим інтерфейсам і вікнам пошуку, оскільки вони забезпечують повний огляд колекції, зрозумілий всім користувачам, містять контексти для колекції, відображення зв'язків між елементами колекції та швидкий огляд вибраних зображень [2].

Візуалізація, відображаючи різноманітність і складність колекцій певних бібліотек, часто допомагає користувачам розширити погляд на ці колекції, скористатися ними для багатопотокового дослідження. Так, застосування графіків дає змогу аналізувати великі цифрові колекції, вивчити структуру, організацію та зміст, походження, обсяг і розмір колекції, зв'язки між її експонатами [3]. Моніторинг колекції передбачає оцінку її метаданих з точки зору їх повноти та якості, тому візуалізацію можна використовувати як ефективний інструмент контролю якості метаданих. Обчислювальні програми, якими використовуються послуговуються для візуалізації, повністю розкривають усі невідповідності та відсутні значення в полях метаданих.

Висвітлено різноманітність засобів візуалізації, підкреслено важливість інтеграції різних способів візуалізації. Використання онтологій надає можливість не тільки відображати інформацію, а й встановлювати зв'язки між її елементами, сприяючи глибшому розумінню складних понять. Це уможливорює інтеграцію, управління й аналіз знань, підвищуючи ефективність пошуку й полегшуючи навігацію в інформаційних ресурсах. Завдяки запровадженню онтологічного підходу створюються взаємопов'язані

інформаційні моделі, що полегшують адаптацію навчальних матеріалів до потреб здобувачів, підвищуючи ефективність навчання і полегшуючи доступ до знань [4].

Констатовано особливості візуалізації структурованих колекцій електронних освітніх ресурсів та важливість для педагога володіти не лише цифровими, а й художньо-естетичними навичками. Подальші дослідження передбачають вивчення можливостей застосування штучного інтелекту для візуалізації колекцій електронних освітніх ресурсів.

Список використаних джерел

1. Berinato, Scott. Good Charts: The HRB Guide to Making Smarter, More Persuasive Data Visualizations. Boston : Harvard Business Review Press, 2016. URL: <https://www.vumc.org/surgical-sciences/sites/default/files/Good%20Charts.PDF>.
2. Glowacka-Musial. Data Visualization with R for Digital Collections. Library Technology Reports. Vol. 57, no. 1 (January 2021). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/7481/10333>.
3. Windhager et al. Visualization of Cultural Heritage Collection Data. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics*. Vol. 25, no. 6, June 2019. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=8352050>.
4. Guraliuk A., Rostoka M., Koshel A., Skvorchevska Y., Luchaninova O. Ontological Modeling of Electronic Educational Resources. *Mobility for Smart Cities and Regional Development Challenges for Higher Education ICL 2021. Lecture Notes in Networks and Systems/ eds: Auer M.E., Hortsch H., Michler O., Köhler T. Vol 390. Springer, Cham, 2022.* https://doi.org/10.1007/978-3-030-93907-6_71.

БАЗИ ЗНАНЬ ОНТОЛОГІЧНОГО ТИПУ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

Х. В. Середа, науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

У сучасному інформаційному суспільстві бази знань відіграють ключову роль у накопиченні, обробленню та аналізі інформації. З розвитком штучного інтелекту і семантичних технологій на передній план виходять бази знань онтологічного типу, які дають можливість моделювати складні зв'язки між поняттями. Такі бази знань застосовують у різних сферах, зокрема у пошукових системах, під час аналізу великих даних і семантичного вебу, науки і освіти, адже вони забезпечують ефективно та гнучке управління інформацією. Як зазначає А. Г. Гуралюк: «...онтологічний підхід як напрям наукових досліджень має трансдисциплінарний характер і великі перспективи щодо використання в знаннево-орієнтованих системах» [1].

Онтологічні бази знань – це структури, які використовують онтології для представлення знань у певній предметній області. Онтологія визначає поняття, об'єкти та їхні властивості, а також відносини між ними, формуючи своєрідну «карту знань», що може бути легко інтерпретована як людиною, так і комп'ютером. Онтології допомагають формалізувати знання, забезпечуючи їхню логічну зв'язність і цілісність.

Основні компоненти онтології містять: класи (типи об'єктів); екземпляри (конкретні об'єкти); властивості (атрибути об'єктів); відношення (зв'язки між об'єктами).

Онтологічні бази знань організовують знання за допомогою чітко структурованих концепцій, що дає змогу легко інтегрувати й аналізувати інформацію з різних джерел. Для побудови онтологій використовуються спеціальні мови та інструменти, такі як OWL (Web Ontology Language), RDF (Resource Description Framework), та SPARQL (мова запитів для баз знань на основі RDF).

OWL надає можливості для формального опису онтологій, а RDF використовується для представлення даних у вигляді трійок (суб'єкт, предикат, об'єкт), завдяки цьому можна зв'язувати дані з різних джерел. SPARQL забезпечує можливість виконання складних запитів до онтологічних баз знань.

Онтології можна поділити на декілька основних типів: загальні (універсальні) – описують фундаментальні концепції, які застосовуються у різних доменах (наприклад, базові поняття в мові, часі, просторі); доменні – призначені для конкретної предметної області (наприклад, медицина, біологія); спеціальні онтології – фокусуються на вузьких аспектах предметної області, глибше деталізуючи конкретні об'єкти або відносини [2].

Онтологічні бази знань мають широкий спектр застосувань, адже вони допомагають ефективно управляти великими обсягами різноманітної інформації. Ось деякі приклади:

Переваги онтологічних баз знань:

- узгодженість даних: онтології забезпечують структурованість та узгодженість даних завдяки чітким правилам, які знижують ризик суперечностей;
- гнучкість і масштабованість: завдяки модульній природі онтології можна легко оновлювати або розширювати, що особливо корисно в умовах швидкозмінних даних;
- інтеграція даних: Онтологічні бази знань дають змогу з'єднувати дані з різних джерел, створюючи єдину систему для аналізу і використання інформації.

Виклики та обмеження онтологічних баз знань:

- складність розроблення: створення онтологій потребує значних зусиль і знань з області логіки та предметної галузі, для якої вони створюються;
- обмеження у динамічних середовищах: онтології мають жорстку структуру, тому їх важко адаптувати до швидко змінюваних даних, характерних для деяких сфер;
- ризик надмірної спеціалізації: дуже детальні онтології можуть обмежити загальну універсальність бази знань, звужуючи можливості її застосування.

Подальший розвиток онтологічних баз знань пов'язаний з інтеграцією їх із технологіями штучного інтелекту, що надасть можливість автоматично будувати і оновлювати онтології, а також розширювати їх застосування в

автоматизації аналізу даних. Особливо перспективною є синергія з обробленням природної мови, машинним навчанням і семантичним вебом, де онтології можуть значно підвищити точність і ефективність оброблення інформації.

Бази знань онтологічного типу є потужним інструментом для роботи з великими обсягами структурованої інформації. Вони не лише забезпечують високу точність і узгодженість даних, а й дають можливість інтегрувати та ефективно використовувати інформацію з різних джерел. Однак, для повномасштабного використання їхнього потенціалу потрібен подальший розвиток інструментів і методів автоматизації побудови онтологій, що відкриває нові перспективи для освіти, науки та бізнесу.

Онтологічне моделювання в освіті і науці є сучасним підходом до організації і структуризації знань, що допомагає зробити навчальні процеси більш ефективними і системними. Завдяки онтологічним моделям можна формалізувати знання, створювати зв'язки між різними поняттями та організувати інформацію у такий спосіб, щоб вона була зрозумілою як користувачам, так і для автоматизованих систем.

Отже, онтологічний підхід є потужним інструментом для організації наукових знань, створення нових моделей дослідження та збагачення міждисциплінарних зв'язків.

Список використаних джерел

1. Гуралюк А. Г., Вараксіна Н. В. Аналітичний огляд використання комп'ютерних онтологічних систем в науці та освіті України *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* – Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2020. Вип. 12. С. 3–29. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722169/> (дата звернення: 01.11.2024).

2. Комп'ютерні онтології та їх використання у навчальному процесі. Теорія і практика: монографія / [С. О. Довгий, В. Ю. Велічко, Л. С. Глоба, О. Є. Стрижак та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т обдаров. дитини. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2013. – 310 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10124/> (дата звернення: 01.11.2024).

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИБОРУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БІБЛІОТЕКОЮ КОНА

О. А. Шило, науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Сьогодні на ринку представлено серію бібліотечних систем від розробників з усього світу: УФД/Бібліотека, Руслан, ІРБІС, Kona, Liber, Alerph, Марк-SQL та багато інших. Сучасна специфіка автоматизації роботи бібліотек передбачає широке застосування інтернет-технологій. Це вимагає від розробників АБІС впроваджувати якомога більше функціональності, пов'язаної з Інтернетом. Що характерно, необхідним елементом цих систем став онлайн-каталог (OPAC – Online Public Access Catalogue). Нові системи розвиваються у напрямі вебінтерфейсу, коли всі робочі операції здійснюються в браузері.

Головним елементом традиційної АБІС стає електронний каталог з усіма його функціями. Усі властивості традиційної бібліотеки під час в АБІС зберігаються, змінюючись не суттєво, насамперед, у тому вигляді до якого всі звикли залишаються фонди. В електронному каталозі є посилання на повні тексти, малюнки, аудіо- і відео- матеріали, а також – на ресурси Інтернет.

Автоматизована інформаційно-бібліотечна система Koha – це перша бібліотечна система з відкритим вихідним кодом. Її в 1999 р. створила новозеландська компанія «Katipo Communication LTD» і вперше впровадила в січні 2000 р. «Koha» мовою маорі означає дар або пожертвування.

Дружній вебінтерфейс АБІС Koha дозволяє легко здійснювати простий і розширений пошуки. Його функціональність допомагає шукати за ключовими словами, за автором, заголовком, тематикою тощо. Опція вибору мови інтерфейсу робить каталог зручним для іншомовних читачів.

Основними можливостями АБІС Koha є:

- онлайнвий доступ до електронного каталогу;
- електронне замовлення документів;
- каталогізація;
- база даних користувачів бібліотеки;
- видача / повернення книжок;
- зв'язок між відділами та філіями бібліотеки.

Перед війною було розпочато процес адаптації АБІС Koha до бібліотечної системи України, що включало підтримку української як мови даних; переклад українською інтерфейсу, даних, довідки; розробку типових налаштувань для України; підтримку обліку бібліотечних фондів за українськими нормами, створення типових звітів для України; виведення бібліотечного запису за ДСТУ 7.1:2006; повноцінну підтримку різнорівневих зв'язків (аналітика, томи); інтеграція УДК (класифікаційні записи) тощо.

ПОБУДОВА КОЛЕКЦІЙ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ (НА ПРИКЛАДІ БАЗИ ДАНИХ «ВЧЕНІ НАПН УКРАЇНИ»)

*О. В. Дронікевич, молодший науковий співробітник відділу
цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення*

«Цифрова колекція» – систематизована сукупність електронних документів та інших цифрових об'єктів, об'єднаних загальною ознакою, із забезпеченням до них доступу і можливості використання разом із метаданими, що описують цифрову колекцію [1].

Електронний ресурс «Вчені Національної академії педагогічних наук України» – цифрова колекція, яка є своєрідним майданчиком для дослідження сучасної української педагогіки. Ресурс охоплює академіків та членів-кореспондентів НАПН України, містить інформацію про їхню діяльність, науковий доробок, педагогічні ідеї.

Зазначена база даних ґрунтується на онтологічному підході до створення та систематизації електронних ресурсів. Гуралюк А. Г. розробив технологію

використання онтологічного підходу для створення електронних освітніх ресурсів та їх колекцій [2].

У 2024 р. продовжено модернізацію електронного ресурсу «Вчені НАПН України». Зокрема, продовжено контентне наповнення, доопрацьовано інтерфейс.

Упровадження бази даних сприятиме забезпеченню високих інформаційних потреб сфери освіти, педагогіки у швидкому віддаленому доступі до цифрових освітніх ресурсів; вдосконаленню процесу надання інформаційних послуг на основі створення й реалізації структурно-функціональної моделі проектування баз знань освітніх цифрових ресурсів та підвищенню ефективності використання в освітньому процесі цифрованих бібліотечних ресурсів; підсиленню ролі бібліотеки як наукової установи у проведенні наукових досліджень. Отже, вище зазначене підкреслює важливість її створення та контентного наповнення.

Список використаних джерел

1. Гуралюк А. Г. Створення колекцій цифрових ресурсів. *Digital transformations in culture* : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. Р. 163–187. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-10>
2. Гуралюк, А.Г. Онтологічний підхід до побудови колекцій електронних ресурсів. *Сучасні технології візуалізації колекцій цифрових освітніх ресурсів* : зб. матеріалів круглого столу (до Всеукраїнського фестивалю науки), 14 трав. 2024 р., Київ (Україна). Вінниця : Нілан-ЛТД, 2024. С. 17–18. ISBN 978-617-558-107-0.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ І НАУКИ

А. В. Жигалюк, молодший науковий співробітник відділу цифрових технологій та комп'ютерного забезпечення

Узагальнюючи роботу фахівців відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського [1–3] вдалося визначити основні тенденції цифровізації освіти і науки в період російсько-української війни та відновлення України, а саме:

- посилення сприяння забезпеченню спрощення доступу до навчального контенту – широкого спектру навчальних матеріалів, інтерактивних освітніх програм, електронних навчальних посібників та онлайн-курсів, як на рівні держави, так і на рівні окремих закладів освіти;
- масове впровадження в освітній процес інтерактивних навчальних платформ, мультимедійних освітніх матеріалів, віртуальних лабораторій та інших інструментів, що сприяють більш цікавому та зрозумілому засвоєнню навчального матеріалу;
- суттєве розширення впровадження віддаленого навчання з метою забезпечення мобільності навчання, ефекту присутності, без перебування у фізичній близькості до закладів освіти, що особливо важливо в умовах карантинних та інших безпекових обмежень відвідування закладів освіти та/ чи вимушеної міграції;

- стрімкий розвиток цифрової грамотності, зумовлений розвитком навичок роботи з інформаційними та комунікаційними технологіями;
- зростання зацікавленості у використанні безпекових рішень щодо роботи з інформацією – технологій розпізнавання фейків, засобів валідації інформації та ін.;
- інтеграція наукової діяльності до європейського дослідницького простору через участь у міждисциплінарних проєктах, спрямованих на розробку інноваційних ідей, сучасних технологій та передових рішень;
- впровадження в науку та освіту використання цифрових інструментів штучного інтелекту;
- впровадження цифрових засобів моніторингу ефективності реалізації наукових розробок, автоматизація експертних досліджень тощо.

Список використаних джерел

1. Гуралюк А.Г., Терентьева Н. О. Проєктування відкритого інформаційного освітнього середовища закладів вищої освіти з урахуванням ресурсної ієрархії. *Modern educational strategies under the influence of the development of the information society and European integration* : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 118–131. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-8>
2. Вараксіна Н. В. Сучасні цифрові засоби візуалізації колекцій електронних освітніх ресурсів. *Науково-педагогічні студії*. 2024. № 8. С. 183–199. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-183-199>
3. Коваленко В. В. Перспективи використання цифрових технологій в управлінні проєктами у процесі неформальної освіти фахівців ІТ-компаній. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 68, Т. 1. С. 249-253. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.49>

СЕКЦІЯ 3 ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТИ, ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

НАПРЯМ 1. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД (2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100476

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Цифровізація освіти

Проблема дослідження: Теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення цифровізації освіти

Науковий керівник: М. Л. Ростока, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД: НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ДРУГОГО ЕТАПУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

М. Л. Ростока, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

***Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі дослідження:
вперше:***

– *здійснено* аналітико-синтетичне опрацювання первинних документів та *схарактеризовано* основні аспекти, подані у них, а саме: обґрунтовано методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки й освіти сьогодення, у тому числі психології лояльності науково-педагогічних працівників в умовах впливу цифрової трансформації освіти, розглянуто цифровий інструментарій для використання в наукових дослідженнях та створення адаптивного інформаційно-освітнього середовища для підготовки наукових і педагогічних кадрів;

– *проаналізовано і систематизовано* вітчизняний і зарубіжний досвід цифрової трансформації освітньої сфери, зокрема у контексті дослідження розвитку трансдисциплінарного підходу як ефективної методології цифрової трансформації освіти, у тому числі вищої, професійної, екологічної та інклюзивної, а також Stem-освіти; *розглянуто* основні аспекти упровадження штучного інтелекту в освітню й дослідницьку практику та адаптивний цифровий педагогічний

інструментарій, ін., наведено комунікацію із зарубіжними партнерами (2 виконавці дослідження є членами Міжнародного товариства з інженерної педагогіки IGIP);

– з'ясовано специфіку та особливості науково-методичного забезпечення цифровізації та цифрової трансформації у сфері освіти України в умовах воєнного стану та відновлення України шляхом контент-аналізу історіографічної та джерельної бази даних та отримано поточні результати дослідження, що апробовано під час виступів з доповідями на науково-практичних заходах, зокрема організованих і проведених виконавцями дослідження, а саме розглянуто такі проблеми, як: інформаційно-аналітичний супровід освіти з питань збереження психічного здоров'я в умовах воєнного стану та глобальної цифрової трансформації суспільства¹, науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства, освіти, педагогіки і психології², актуалізація практичних підходів інформаційно-аналітичного супроводу психологічної допомоги учасникам освітнього процесу³, інформаційного забезпечення національно-патріотичного виховання в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти й педагогіки⁴;

– визначено пріоритетні напрями та перспективи цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану та відновлення України: інформаційно-аналітичне забезпечення цифрової трансформації підготовки наукових і педагогічних кадрів; інструментарій цифрової трансформації освіти і педагогіки; цифрова трансформація вищої освіти та педагогіки вищої школи; цифрова трансформація професійної освіти, моніторингові дослідження наукової діяльності вченого в умовах цифровізації освіти, відповідно уточнено формулювання кластерів дослідження: *Підтема 1. Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного забезпечення цифрової трансформації підготовки наукових і педагогічних кадрів (Ростока М. Л.); Підтема 2. Інтелектуальні й хмарні технології як інструментарій цифрової трансформації освіти і педагогіки» (Бондаренко Т. С.); Підтема 3. Актуальні аспекти цифрової трансформації освіти і педагогіки (Годецька Т. І.); Підтема 4. Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації вищої освіти та педагогіки вищої школи (Гуралюк А. Г.); Підтема 5. Професійна педагогіка в реаліях цифрової трансформації освіти (Кравченко Ю. А.); Підтема 6. Основні аспекти моніторингу наукової діяльності вченого в умовах цифровізації дослідницького простору (Симоненко Т. В.)* задля виокремлення й актуалізації наукового потенціалу досліджень з цифровізації освіти, педагогіки і психології та забезпечення актуальних дослідницьких кластерів розбудови трансдисциплінарної парадигми цифрового освітнього простору;

– представлено в науковій, довідковій та оглядовій продукції науково-методичний доробок з питань цифрової трансформації освіти і педагогіки в

¹ <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=38788>

² <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=39483>

³ <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=актуалізація-практичних-підходів-ін>

⁴ <https://online.osvitaexpo.com.ua/for-exhibitors/>

умовах воєнного стану та відновлення України, зокрема підготовлено два випуски довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки»^{1 2}, які розкривають визначені вище напрями шляхом деталізації проблеми дослідження та синтезування аналітичних оглядів з вивчення наукового доробку сучасної науки і практики за такими кластерами: інтелектуальні інформаційні технології як складник цифрової трансформації освіти, хмарні технології і сервіси як адаптивний інструментарій цифрової трансформації освіти, цифрові тренди розвитку модерних бібліотек світу, психологія штучного інтелекту як феномена цифрового освітньо-наукового простору (на реалізацію завдань Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні 2021–2030), інноватика екологічної освіти у цифровому вимірі (відповідно Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»), психологічний аспект функціонування інклюзивних освітніх середовищ в умовах цифрової трансформації суспільства (на реалізацію завдань Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року); педагогічні пріоритети цифрової трансформації професійної освіти (Указ Президента України «Про пріоритетні заходи щодо розвитку професійної (професійно-технічної) освіти»), Stem-акценти цифрової трансформації освіти (відповідно Концепції розвитку Stem-освіти–2027) тощо;

– *поповнено* електронний освітній ресурс ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з метою поширення інформації щодо цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану та відновлення України, зокрема: е-ресурс «Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського»³ такими аналітичними оглядами, як: «Лайфхаки для педагогів в умовах воєнного стану»⁴, «Цифрові засоби цивільного захисту в умовах воєнного стану»⁵, «Штучний інтелект в системі інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти»⁶, «Цифрові тренди Stem-освіти у системі професійної педагогіки»⁷; е-ресурс «Аналітичні огляди ЗМІ з питань цифровізації та цифрової трансформації освіти»⁸ такою продукцією, як: «Інформаційно-аналітичний огляд ЗМІ з питань цифровізації та цифрової трансформації сфери освіти»^{9 10 11}, е-ресурс «Бібліометрика ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського» науковим доробком з бібліометричного моніторингу (огляду) «Педагогічна наука України: бібліометричний аудит»^{12 13} (результати бібліометричних розвідок представлено на зарубіжній конференції ICL2024 (Таллінн, Естонія)¹⁴;

– *проведено* апробацію та *впроваджено* у практику освіти результати

¹ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741210/>

² <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743046>

³ <https://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-osvityanyna/>

⁴ https://dnpb.gov.ua/my/EOR_1_2024_Lifehacks_Edu.pdf

⁵ <https://dnpb.gov.ua/my/2-ER-civil%20defense-2024.pdf>

⁶ <https://dnpb.gov.ua/my/3-ER-ai-ias-dt-2024.pdf>

⁷ <https://dnpb.gov.ua/my/ER4-Vniaso-Stem-2024.pdf>

⁸ <https://dnpb.gov.ua/ua/monitorynh-zmi/analitichni-ohlyady-zmi-z-pytan-tsyfrovizatsiyi-osvity/>

⁹ <https://lib.iitta.gov.ua/738973/>

¹⁰ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741994/>

¹¹ <https://dnpb.gov.ua/ua/monitorynh-zmi/analitichni-ohlyady-zmi-z-pytan-tsyfrovizatsiyi-osvity/>

¹² https://dnpb.gov.ua/?download=1&kcccount=http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Bibliometric_audit_2024_01.pdf

¹³ https://dnpb.gov.ua/?download=1&kcccount=http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/Bibliometric_audit_2024_02.pdf

¹⁴ <https://dnpb.gov.ua/ua/?news=40957>

дослідження шляхом організації і проведення наукових заходів за таким спрямуванням, як: адаптивні процеси інформаційно-аналітичного забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки¹, розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя² та ін., участі у міжнародних освітянських виставках «Сучасні заклади освіти 2024» (нагороджено ДНПБ Золотою медаллю виставки та відзначено відповідною сертифікацією) й «Освіта та кар'єра. День студента 2024»; забезпечення підтримки профілю відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти в Google Scholar (h=22)³, Ютуб-каналу ВНІАСО⁴; ORCID ВНІАСО⁵, у статтях ЗМІ, а також розміщено проміжні та поточні результати наукового дослідження в репозиторії Електронної бібліотеки НАПН України⁶ (рис. 1), укладено договори з освітніми партнерами про спільну діяльність, результати презентовано на всеукраїнських, міжнародних, зокрема закордонних заходах (Естонія, Італія, Німеччина, Польща, США, Туреччина та ін.).

Рис. 1. Динаміка затребуваності наукового доробку за темою «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025) (дані ЕБ НАПН України на 07.11.2024 р.)

– *підготовлено* науковий звіт за результатами другого етапу дослідження, результати якого у 2024 році засвідчують, що **опубліковано 52 наукові праці** (електронні ресурси – **9**; збірники матеріалів наукових заходів – **2**; довідники – **2**; статті – **14** (у тому числі **8** – в українських наукових фахових виданнях кат. «Б», ЗМІ – **6**), тези у збірниках матеріалів конференцій – **25**, додатково – **4** у виданнях, що проіндексовано у Scopus.

Отже, науково-прикладні результати, досягнуті в процесі виконання аналітико-синтетичного етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.; РК № 0123U100476; відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), уможливають інформаційно-

¹ <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=38370>

² <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=38910>

³ https://scholar.google.ru/citations?hl=ru&view_op=list_works&authuser=1&gmla=AJ1KiT3d0K5F8wpIPBUI56rZdGoexgZc6MF0XzwxzQfX7C1cpIHwtSiNCAkF4qVXv1r8Xrj5SU-NzvmIzCwoeIHfBdmqgwkXrfS5n6OPwXW95M9WJrfA8RKD_1s46Z4Wq_&user=0P8ojf0AAAAJ

⁴ https://www.youtube.com/channel/UCt1XI8VoW3_LDeOTOOTq5Cg

⁵ <https://orcid.org/0009-0008-7742-7906>

⁶ <https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0123U100476/>

аналітичні підсумки щодо розвитку цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології та відображення його у науковому доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників. і трансформації освіти, педагогіки і психології.

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

М. Л. Росток, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

У зв'язку з реалізацією другого, аналітико-синтетичного, етапу наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти: вітчизняний і зарубіжний досвід» у 2024 році тривало розроблення проблеми за підтемою «Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації підготовки наукових і педагогічних кадрів». За результатами аналізу синтезовано певні кластери, що є актуальним полем для вивчення. Одним із таких кластерів є дослідження цифрового інструментарію інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових і педагогічних кадрів.

Проаналізовано цифрові інструменти, які, на нашу думку, є актуальними в системі підготовки наукових і педагогічних кадрів, зокрема:

– *цифрові навчальні платформи* (Coursera, Udemy, LinkedIn Learning, Khan Academy, edX, FutureLearn, Skillshare, Pluralsight, Codecademy, Iversity, Treehouse, Alison, TED-Ed, MasterClass, Open edX, Harvard Online Learning, Stanford Online, Microsoft Learn, Linux Academy, DataCamp, Rosetta Stone, Babbel, Duolingo, Memrise, Busuu, Tuts+, Lynda.com та ін.);

– *цифрові сервіси* (YouTube, Netflix, Spotify, Amazon Prime Video, Pinterest, Snapchat, Discord та ін.);

– *хмарні середовища (сховища) для командної віртуальної співпраці* (Google Drive, Dropbox, OneDrive, iCloud, Box, Mega, Sync.com, pCloud, SpiderOak, Zoho Docs, Tresorit, Nextcloud, Amazon Drive, SugarSync та ін.);

– *нейронні мережі* (GPT-3, GPT-2, BERT, YOLO, BERT, ResNet, VGGNet, GAN, LSTM, AlexNet, Transformer, MobileNet, Inception, CycleGAN, WaveNet, U-Net, Mask R-CNN, SSD, PointNet, Capsule Networks та ін.);

– *платформи для візуалізації та аналітичної діяльності* (Tableau, Power BI, D3.js, Plotly, Google Charts, Grafana, Matplotlib, Bokeh, Highcharts, Chart.js, FusionCharts, ECharts, Qlik Sense, Looker, RAWGraphs, Datawrapper та ін.).

Для створення адаптивного середовища підготовки наукових і педагогічних кадрів вважаємо за доцільне використовувати такі сервіси, як:

– DeepL Translator – сервіс нейронного машинного перекладу, який за допомогою штучного інтелекту здійснює переклади, редагування за потрібним користувачу форматом (діловий, академічний, простий), виправляє помилки, вирівнює стиль [2];

– ChatGPT – чат-бот із генеративним штучним інтелектом, що здатний працювати в діалоговому режимі, відповідає на запитання, генерує тексти різними мовами, що стосуються різних предметних областей [3];

– Gemini – чат-бот зі штучним інтелектом від Google, сукупність нейромереж від Google AI, що уможливають розв’язання багатьох завдань, зокрема таких, як оброблення й генерація текстів, перекладання, кодування та пошук інформації [4];

– Copilot – інтелектуальний помічник від Microsoft, який дає змогу в різних ситуаціях знайти відповіді на запитання, відшукати інформацію в інтернеті, згенерувати ідеї та здійснити підтримку, а також допомагає з творчими проектами, такими як написання текстів або створення зображень [5].

Зазначимо, що за сучасних умов у системі підготовки наукових і педагогічних кадрів звернуто увагу на вивчення основ наукового й наукометричного складників освітньої діяльності. У цьому контексті постає завдання ознайомити суб’єктів освітньо-наукового процесу з цифровими інструментами, що забезпечують ідентифікацію наукової і педагогічної діяльності, а також уможливають здійснення аналітичних пошуків необхідного для роботи контенту – Scopus, Web of Science, ORCID, CrossReff, Google Scholar та ін.

Отже, з огляду на актуальність збереження цілісності науково-освітнього процесу підготовки наукових і педагогічних кадрів порушено проблему створення принципово нової інформаційно-аналітичної системи, що в цьому векторі передбачатиме специфічну базу знань відповідно до запитів користувачів-дослідників – суб’єктів наукової та педагогічної підготовки. Висвітлення результатів дослідження, аналізу наукових, інформаційно-довідкових, навчально-методичних та інших літературних джерел та практикоорієнтованих ресурсів з проблематики розвитку інформаційних технологій і систем та їх адаптивного трансферу сприятиме накопиченню аналітичної інформації та її оцифруванню, а також акумуляції в зазначеній системі [1].

Список використаних джерел

1. Ростока М. Л. Адаптивний інструментарій формування бази знань інформаційно-аналітичної системи підготовки наукових кадрів. *Системні технології*. 2022. т. 4 № 141. С. 99–114. DOI: <https://doi.org/10.34185/1562-9945-4-141-2022-08>.
2. До «найточнішого в світі» перекладача DeepL додали українську мову... *Na Chasi*. URL: <https://nachasi.com/tech/2022/09/07/deepl-ukrainian/> (дата звернення: 02.11.2024).
3. ChatGPT. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ChatGPT> (дата звернення: 02.11.2024).
4. Gemini (чат-бот). *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Gemini_\(чат-бот\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Gemini_(чат-бот)) (дата звернення: 05.11.2024).
5. Microsoft Copilot. URL: <https://copilot.microsoft.com/?msockid=2a8ec6bbae016ae50a13d4beaff46be7> (дата звернення: 05.11.2024).

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Т. С. Бондаренко, доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу інформаційно-аналітичного супроводу освіти

Цифрова трансформація освіти є масштабним процесом впровадження цифрових технологій у всі аспекти освітнього процесу, що змінює як навчальні методики, так і управлінські практики закладів освіти. Вона охоплює використання сучасних цифрових інструментів, платформ, програмного забезпечення та методик, які роблять освіту та науку гнучкішою, доступнішою й більш персоналізованою. Основні засади інформаційно-аналітичного супроводу впровадження інтелектуальних і хмарних технологій в освітній процес закладів вищої освіти визначаються такими аспектами цифрової трансформації освіти:

– *цифрові платформи для навчання*: платформи, як-от Moodle, Google Classroom, Edmodo, Microsoft Teams, уможливають структурування освітнього процесу, керування навчальними матеріалами, завданнями та оцінюванням у цифровому середовищі;

– *електронні підручники та ресурси*: використання цифрових підручників, відеокурсів, інтерактивних завдань і симуляцій, що дає можливість урізноманітнити навчальний процес, роблячи його цікавішим і більш мотиваційним для студентів;

– *аналітика та персоналізація*: цифрові технології дають змогу збирати та аналізувати дані про успішність студентів, їхню активність, складності, які виникають у процесі навчання; *дистанційне навчання*: онлайн-курси та дистанційне навчання є невід'ємною частиною цифрової трансформації, забезпечуючи навчання на відстані. Сьогодні існує безліч платформ для дистанційного навчання, зокрема такі, як Coursera, edX, Udemy, завдяки яким можна мати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час;

– *віртуальна й доповнена реальність (VR й AR)*: віртуальна й доповнена реальність сприяють створенню інтерактивної моделі для вивчення складних концепцій. Наприклад, VR допомагає студентам «побувати» в лабораторії, досліджувати історичні місця або вивчати анатомію, що робить навчання більш наочним і практичним;

– *хмарні технології*: хмарні рішення забезпечують збереження даних, зручний доступ до навчальних матеріалів, зокрема через сервіси Google Workspace, Microsoft 365, що дають змогу користуватися інструментами для співпраці, зберігати матеріали на віддалених серверах і працювати з ними з будь-якого пристрою;

– *кібербезпека*: захист даних стає дедалі більш важливим у цифровому середовищі. Навчальні заклади впроваджують системи захисту даних для забезпечення приватності студентів і збереження їхньої інформації;

– *інклюзивність і доступність*: на основі цифрових технологій можна створювати навчальні середовища з урахуванням потреб усіх здобувачів освіти, зокрема тих, які мають обмежені можливості.

Отже, цифрова трансформація освіти не лише сприяє ефективнішій організації освітнього процесу, а й готує здобувачів освіти до життя у високотехнологічному світі, розвиває у них навички цифрової грамотності та адаптивності. Це новий підхід, який розширює можливості для навчання, підвищуючи його якість і доступність.

Таким чином, у контексті аналітико-синтетичного етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід»¹ було виокремлено кластер «Інтелектуальні і хмарні технології як інструментарій цифрової освіти і педагогіки» та отримано поточні результати для впровадження в систему освіти України, зокрема – у закладах вищої освіти.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

А. Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

Розпочате 24 лютого 2022 року широкомасштабне військове вторгнення Російської Федерації завдало потужний руйнівний вплив на інфраструктуру, економіку України та всі сфери суспільного життя. Вища освіта зазнала значних втрат і постала перед низкою непередбачуваних викликів, зокрема: частковою або повною руйнацією закладів вищої освіти, постійною загрозою життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, ускладненням забезпечення стабільності діяльності університетів, зменшенням бюджетних асигнувань на фінансування вищої освіти тощо [1].

Основні виклики для освіти:

- загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, у тому числі здобувачів освіти та персоналу закладів вищої освіти;
- значні пошкодження освітньої інфраструктури, зокрема руйнування приміщень закладів вищої освіти, навчального обладнання та баз для практичної підготовки;
- масове переміщення учасників освітнього процесу як всередині країни, так і за її межі, що спричинило значні втрати серед здобувачів вищої освіти та науково-педагогічного персоналу;
- ускладнення доступу до вищої освіти та порушення безперервності навчального процесу;

¹ <https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0123U100476/>

- втрата управлінського контролю над освітою на територіях, які перебувають під тимчасовою окупацією або у зоні бойових дій;
- примусова переорієнтація українських здобувачів на російські навчальні програми та підручники, а також перехід на російську мову навчання в закладах освіти на окупованих територіях;
- скорочення обсягів державного фінансування вищої освіти [2].

Навіть в умовах війни необхідно пам'ятати, що основною метою трансформації системи освіти України є поставити в центр уваги людину, її потреби й цінності. Тільки освічені українці можуть створити міцну, життєздатну державу, відбудувати економіку, забезпечити майбутнє [3].

Таким чином, освіту (і науку) України очікують складні часи, пов'язані із тим, що першочергове фінансування буде спрямовуватись на підтримку спротиву рашистській агресії, а пізніше, після завершення гарячої фази війни, на подолання фізичних наслідків агресії, відродження промисловості, сільського господарства тощо. Безпекові умови навчання у найближчі часи, складнощі з роботою ЖКГ, особливо в холодні періоди, зумовлюватимуть подальший розвиток дистанційних форм і методів навчання. Також зазначимо, що ймовірно будь-який сценарій завершення активних бойових дій не зупинить інформаційного протистояння, у зв'язку з цим посилюватиметься необхідність розвитку засобів протидії інформаційній агресії, якими можуть стати спеціалізовані інформаційні центри, що візьмуть на себе функції від викриття фейкової інформації до проведення спеціалізованих занять з медіаграмотності та інформаційної безпеки серед широких верств населення.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю., Драч І. І., Слюсаренко О. М., Скиба Ю. А., Жабенко О. В., Калашнікова С. А., Таланова Ж. В., Петроє О. М., Оржель О. Ю., Регейло І. Ю., Набок М. В. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>.
2. Сідлецький С., Шандар А. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>.
3. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, Міністерство освіти і науки України, Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». 2023. 64 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).

ІНТЕГРАЦІЯ БІБЛІОМЕТРИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ПЕДАГОГІКИ

Т. В. Симоненко, кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

Бібліометричні інструменти – це потужні аналітичні засоби, які дають можливість дослідникам зазирнути всередину величезних масивів наукових публікацій і витягнути цінну інформацію про продуктивність учених, впливовість журналів, тренди в науці та співпрацю між дослідниками. За допомогою бібліометричних баз даних та спеціалізованого програмного забезпечення можна оцінити якість наукових досліджень, виявити нові напрями розвитку науки та сформувати ефективну наукову політику. Завдяки використанню бібліометричних інструментів педагоги можуть бути більш поінформованими та ефективними дослідниками, що сприяє розвитку науки та підвищенню якості освіти.

Сучасна наукометрія пропонує широкий спектр бібліометричних інструментів. Не існує єдиного «найкращого» інструменту, оскільки кожен з них має свої переваги й недоліки. Вибір залежить від конкретних завдань дослідника. Комерційні системи Web of Science і Scopus вважаються найбільш авторитетними на ринку бібліометричних інструментів. Однак технологічний ландшафт постійно змінюється (стандарти DOI та ORCID, штучний інтелект, графи наукових знань тощо) [1], що зумовлює появу нових і вдосконалення існуючих інструментів. Серед інших популярних бібліометричних інструментів варто виокремити Google Scholar, Crossref, Dimensions тощо. Кожен з них має свої особливості та фокусується на різних аспектах наукової комунікації.

Для побудови української системи моніторингу результативності дослідницької діяльності, що забезпечить максимально повне покриття наявних наукових ресурсів і дасть змогу отримати статистично достовірну картину стану науки, необхідним є врахування глобальних інтеграційних тенденцій у системі наукових комунікацій. Національну систему «Бібліометрика української науки» розроблено з урахуванням концептуальних положень саме конвергенції міжнародних і національних бібліометричних проєктів.

Уявлення про структуру окремо взятої галузі та певні висновки щодо її злагодженості чи дисгармонійності можуть бути можливими за наявності в системі алгоритмічно-програмних засобів статистичного оброблення даних. Інтеграція бібліометричних інструментів у дослідженні педагогіки є важливим кроком до підвищення ефективності наукової діяльності та дає змогу оцінити внесок дослідників як виробників знань у світовий інформаційний масив [2].

Список використаних джерел

1. Ярошенко Т., Ярошенко О. Вимірювання впливу науки: за межі традицій. порівняльний аналіз сучасних наукометричних інструментів та їх роль у визначенні наукового внеску. *Відкрита наука та інновації*, 2024. № 1. С. 18–37.
2. Симоненко Т. В. Бібліометричний моніторинг педагогічної науки України. *Науково-педагогічні студії*. 2018. Вип. 2. С. 107–113.

АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНІ РОЗВІДКИ СУПРОВОДУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Т. І. Годецька, науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

У контексті виконання другого, аналітико-синтетичного, етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.) за результатами аналітико-синтетичних розвідок наукового доробку провідних українських і зарубіжних учених *констатовано*, що одним із інноваційних напрямів розвитку української школи є інклюзивна освіта. *Актуалізовано* проблему необхідності поширювати інформацію про інклюзію, позитивний досвід її реалізації, змінюючи ставлення суспільства до людей з особливими потребами. *Наголошено*, що педагогічно обґрунтоване й виважене використання ІКТ відкриває широкі можливості для покращення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами, її доступності, сприяння рівному доступу до освітніх послуг, плідній суспільній інтеграції на засадах інклюзивного підходу [1, с. 24–52].

Зазначено, що екопроблеми навколишнього середовища вважаються справою глобального занепокоєння і потребують створення освітнього екопростору особистісно-розвивального типу, де люди розумітимуть, що природа не є об'єктом для експлуатації, і від ставлення до неї залежатиме існування всього людства. *Наголошено*, що освітній екопростір є чинником формування екокомпетентної особистості, здатної непрагматично взаємодіяти з природою, екологічно доцільно поводитись у довкіллі, будувати взаємини з навколишнім світом згідно з принципами сталого розвитку суспільства. *Звернуто* увагу на те, що міжнародний профіль екоосвіти для сталого розвитку формується такими державами, як Японія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Канада та ін. *Зроблено* прогностичний висновок, що формування екосвідомості, знання й мислення як рефлексивних передумов екологічної раціональності, визначення їх особливостей, є важливим завданням, що постає перед новочасною наукою і має бути усвідомлене. *Наголошено*, що результати досліджень у межах однієї галузі знань стають підставою для оперативного внесення змін в екомоделі досліджень інших наук і навпаки. *Зауважено*, що сучасна екологічна освіта у світі будується навколо чотирьох аспектів навчання: вчитися, щоб знати; діяти; існувати; жити спільно. *Акцентовано* на тому, що екосвідомість людини – це безпека країни, запорука подальшого існування життя на планеті [2].

Узагальнено, систематизовано й представлено результати моніторингу ЗМІ у форматі інформаційно-аналітичних оглядів, які розміщено на вебпорталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також в Електронній бібліотеці НАПН України^{1 2 3}.

¹ <https://lib.iitta.gov.ua/738973/>

² <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741994/>

³ <https://dnpb.gov.ua/ua/monitorynh-zmi/analitichni-ohlyady-zmi-z-pytan-tsyfrovizatsiyi-osvity/>

Список використаних джерел

1. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. Вип. 19 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 121 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741210>.
2. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. Вип. 20 / наук. ред. М. Л. Ростока; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743046> (дата звернення: 16.11.2024).

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ

Ю. А. Кравченко, молодший науковий співробітник відділу інформаційно-аналітичного супроводу освіти

Цифрова трансформація професійної освіти має важливе значення, адже в Україні, як і в багатьох інших країнах, відбувається швидкий перехід до цифрової освіти. Цифрова трансформація дає можливість інтенсифікувати освітній процес, зробити його мобільним, диференційованим, пристосованим до реалій сучасності та забезпечити неперервність навчання.

На виконання завдань аналітико-синтетичного етапу наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.) *проаналізовано* джерельну базу дослідної діяльності українських і зарубіжних учених з питань педагогічних пріоритетів та важливих напрямів цифрової трансформації професійної освіти й педагогіки. *Розглянуто* корисні ініціативи співпраці України з європейськими країнами у векторі розвитку напрямів цифрової трансформації професійної освіти. *Здійснено* аналітичний огляд наукових праць щодо проблематики використання штучного інтелекту в освітній галузі, професійній зокрема. *Проаналізовано* стан дослідження таких питань, як переваги та недоліки використання штучного інтелекту (далі – ШІ), розвиток ШІ-компетентності освітян, принципи академічної доброчесності у застосуванні штучного інтелекту в освітній і дослідницькій діяльності, впровадження інструментарію штучного інтелекту в освітній процес. *Розглянуто* напрацювання науковців з ключових аспектів цифрової трансформації професійної (професійно-технічної) освіти, а саме: використання цифрових технологій у професійній освіті, створення інформаційного освітнього середовища, адаптація навчальних програм, співпраця з індустрією, захист даних, використання європейського досвіду, розвиток цифрових компетентностей. *Виокремлено* науковий доробок учених щодо впровадження цифрових трендів Stem-освіти у системі професійної педагогіки, зокрема основні напрями розвитку Stem-освіти в Україні, принципи, якими керується освітня методика, та її переваги.

Під час дослідження застосовано загальнонаукові методи, а саме: *теоретичні* (інформаційно-аналітичний, порівняльний аналіз і синтез для дослідження важливих напрямів – вивчено ключові аспекти та деякі важливі

напрями цифрової трансформації професійної освіти, проаналізовано фрагменти застосування технологій штучного інтелекту у векторі інформаційного супроводу професійної освіти та розглянуто потенційні переваги й недоліки ШІ) та *емпіричні* (досліджено наукові праці та законодавчу документацію щодо цифрової трансформації професійної освіти в Україні, узагальнено, систематизовано та поповнено електронні ресурси на сайті ДНПБ тощо).

За результатами наукових пошуків з'ясовано, що питання інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації професійної освіти й педагогіки є надзвичайно актуальним та інноваційним напрямом (зокрема з питань використання штучного інтелекту та впровадження Stem-освіти), який активно досліджується й розробляється в науковому середовищі.

Результати наукових розвідок аналітико-синтетичного етапу дослідження висвітлено в довідковій та оглядовій продукції: у реферативному¹ та аналітичному оглядах^{2 3}, науковій статті⁴, електронних ресурсах⁵ апробовано на педагогічних і наукових заходах міжнародного, національного й регіонального рівнів та висвітлено у тезах доповідей⁶.

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 19 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 121 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741210>.

2. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 20 / наук. ред. М. Л. Росток; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 143 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743046> (дата звернення: 16.11.2024).

¹ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741210>

² <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741210>

³ <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743051>

⁴ <https://dnpb.gov.ua/ojs/npstudies>

⁵ <https://lib.iitta.gov.ua/739055/>; <https://lib.iitta.gov.ua/741118/>; <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742945/>; <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742563/>

⁶ https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741726/1/VNIASO_ZbRT_2024_Kravchenko_Julia.pdf; <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.740977>; <https://lib.iitta.gov.ua/740835/>

НАПРЯМ 2.
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД
ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ УКРАЇНИ
(2024–2025)

Реєстраційний номер: 0124U000842

Роки виконання: 2024–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Освіта, педагогіка і психологія для національної безпеки та безпеки життєдіяльності

Проблема дослідження: Психологічні підходи до вивчення та вирішення проблем воєнного та поствоєнного суспільства

Науковий керівник: О. П. Лучанінова, доктор педагогічних наук, професор, в.о. провідного наукового співробітника відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД
ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ
УКРАЇНИ: НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ
НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*О. П. Лучанінова, доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі дослідження вперше: розроблено Програму комплексного трансдисциплінарного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди в Україні», яке зорієнтовано на об'єктивізацію розвитку психологічної науки в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду. Дослідження стосується подолання деструктивних процесів воєнного і повоєнного періодів України. *Уточнено* зміст інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки з означених питань, розроблено його засади в умовах цифрової трансформації; узагальнено в цьому векторі цифрові ресурси та створено джерельну базу знань відповідно до вимог чинного законодавства, законів України «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про доступ до публічної інформації» тощо. Теоретична користь результатів полягає у висвітленні надбань провідних учених з психологічної профілактики, подоланні проблем воєнного і повоєнного періодів України та в якісному позиціонуванні української психологічної науки у світовому вимірі.

Задля актуалізації наукового потенціалу досліджень з психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди в Україні та виокремлення актуальних дослідницьких векторів розбудови трансдисциплінарної парадигми

психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди за програмою дослідження визначено пріоритетні підтеми: *Підтема 1.* Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психології виховання й самовиховання (Лучанінова О. П.). *Підтема 2.* Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки і освіти у контексті підтримки ментального здоров'я (Коваленко І. Е.). *Підтема 3.* Історіографія військової психології як науки у контексті інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів (Пилипчук Я. В.). *Підтема 4.* Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки засобами соціально-комунікаційного середовища освітянських бібліотек (Пономаренко Л. О.). *Підтема 5.* Інформаційно-аналітичний супровід педагогічних кадрів з надання першої психологічної допомоги (Углова О. В.).

Досліджено можливості оцінювання ефективності та орієнтири розвитку психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди, відповідно сформовано (виокремлено, впорядковано) і схарактеризовано історіографічну й джерельну базу дослідження. *Уточнено* ключові поняття наукового дослідження, зокрема «інформаційно-аналітичний супровід», «психологія виховання», «психологія самовиховання», «психологічні компетентності», «психологія воєнного і повоєнного періодів», «деструктивні наслідки воєнного стану», а також встановлено змістове наповнення поняття «інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки», «психологічні аспекти цифрової трансформації».

Зазначено, що інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і в перспективі у повоєнний періоди сприяє подальшому розвитку наукових психолого-педагогічних підходів до трансформаційних змін психологічної науки. *Констатовано*, що в суспільстві сформувалися як пріоритетні інтегровані підходи, так окремі вектори цієї теми серед науковців, практиків у вітчизняній і зарубіжній психологічній науці, освіті, що свідчить про великий потенціал порушеної проблематики та потребує систематизації акумульованих у цій галузі наукових знань¹.

Систематизовано джерельний масив задля інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки з визначення концептів історіографії щодо підготовки військових психологів, психології виховання й самовиховання, окреслено перспективи подальшого дослідження інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки в Україні і за кордоном.

З'ясовано, що потребують переосмислення/більшої уваги та в перспективі особливого дослідження психологічні чинники індивідуальної й колективної стійкості/першої психологічної допомоги освітянам і науковцям в умовах воєнної агресії.

Обґрунтовано, що науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України полягають у забезпеченні моніторингу ситуації щодо психологічної науки й освіти в контексті підтримки ментального здоров'я населення України у воєнний і повоєнний періоди; експертно-аналітичному забезпеченні

¹ <https://lib.iitta.gov.ua/736359/>

психологічної науки та освіти щодо підтримки ментального здоров'я населення; збиранні та первинному опрацюванні інформації щодо психологічної науки та освіти в контексті підтримки ментального здоров'я населення; використанні системи автоматизованої підтримки аналітичних досліджень спеціальних інформаційно-програмних засобів; у розвитку комунікативних компетентностей бібліотечних фахівців, емоційного інтелекту, адаптивності та стресостійкості; здійсненні моніторингу науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек та ресурсного забезпечення ними аналітичної діяльності щодо ментального здоров'я населення; у сучасних теоретико-методологічних засадах інформаційно-аналітичного супроводу психологічних наук у тандемі з педагогікою, що є інтегральною системою, складником освітнього процесу, ефективність якого може бути досягнуто відповідно створеними законодавчими, інформаційними, методичними умовами та кращими професійно-педагогічними традиціями. З погляду психологічних наук ці засади лежать в основі виховання гуманної особистості з її бажанням самостверджувати духовні цінності, розвивати власні можливості, дотримувати демократичного типу спілкування, розуміти цінності культури, прагнути до знань про інші народи, дотримувати культури мови, критично мислити тощо. *Актуалізовано* потребу для української науки, освіти, психологічних наук у розробленні трансдисциплінарно-синергетичних підходів і стратегій, проведенні відповідних наукових фундаментальних досліджень із зазначених проблем.

Визначено критерії інформаційно-аналітичного супроводу освіти (якісний, кількісний, соціокультурний) та їх показники: якісний критерій (доступ до якісних ресурсів; розмаїття форм подання ресурсів; доступні умови збереження інформації; соціальна конкурентоспроможність інформаційно-аналітичного продукту); кількісний критерій (кількість досліджених електронних і паперових ресурсів; кількість оцифрованих ресурсів; кількість закордонних ресурсів у вільному доступі); соціокультурний критерій (інформаційно-аналітичний супровід практичних заходів; інформаційно-аналітичний супровід апробаційних матеріалів (тез, статей, монографій, дайджестів, вісників); передавання інформації/обміну досвідом у процесі міжособистісної і групової комунікації; інформаційно-аналітичний дискурс в освіті як соціокультурний процес.

Зазначене вище потребує обґрунтування через сучасні методології – підходи (трансдисциплінарний, синергетичний, адаптивний, та ін.), діагностичні методики. Становлення української психології як науки характеризується появою наукових шкіл, концепцій, напрямів, кульмінаційний аспект розвитку яких в Україні набуває свого апогею саме у воєнний період та має тенденції науково-практичного здобутку з цього напрямку в повоєнні часи [1, с. 24]. На цьому етапі підтверджено ефективність використання трансдисциплінарного й синергетичного підходів щодо дослідницької можливості отримання цілісної картини стану інформаційно-аналітичного супроводу психологічних наук в академічному й інформаційному середовищі за безпосередньої участі вченого як ключового суб'єкта наукових комунікацій. Це

відображено у плановій довідковій продукції. Здійснено апробацію та впровадження проміжних результатів дослідження засобами репозиторію ЕБ НАПН України та участю в науково-практичних заходах (круглих столах, міжнародних форумах, онлайн-семінарах). *Триває розроблення довідкової продукції (частини рукопису довідкового бюлетеня «Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук»)*. Укладено угоди про співпрацю із закладами освіти та іншими установами різного рівня, що передбачають упровадження результатів наукового дослідження та забезпечуватимуть умови співпраці з їх впровадження.

У 2024 році за темою та підтемами дослідження виконавцями дослідження *оприлюднено 39* одиниць наукової продукції (статті – **14**, із них: в українських наукових фахових виданнях категорії «Б» – **6**, розділ закордонної монографії – **1**, ЗМІ – **7**); тези – **20**; поповнено ВЧЗО **5** електронними ресурсами. Упровадження результатів наукових досліджень: здійснювалося під час участі в *12 науково-практичних заходах – всеукраїнських і міжнародних*, зокрема включених до Плану роботи НАПН України і ДНПБ України, реалізації відеопроєкту з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні «Безбар'єрний простір ВЧЗО: інформаційно-аналітична підтримка психічного здоров'я в умовах воєнних реалій». Всі поточні результати оприлюднено на вебпорталі ДНПБ та розміщено в Електронній бібліотеці НАПН України.

Отже, науково-прикладні результати, досягнуті в процесі виконання теоретико-аналітичного етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України» (2024–2025 рр.; РК № 0124U000842; відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), уможливають узагальнення першого етапу прикладного дослідження щодо напрацювань українських і зарубіжних дослідників з питань психологічної науки, трансформації освіти, педагогіки й психології у воєнний і повоєнний періоди.

Список використаних джерел

1. Росток М. Л. Методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки і освіти сьогодення. *Імідж сучасного педагога*, 2024. Вип. 2(215). С. 24–33. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-24-33](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-24-33).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД

*О. П. Лучанінова, доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

У межах виконання теми наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід освіти у воєнний та повоєнний періоди в Україні» важливою є підтема «Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психології виховання і самовиховання». Об'єкт

дослідження – теоретичні основи психології виховання у вищій школі, предмет дослідження – інформаційно-аналітичний супровід психології особистості в умовах воєнного часу. Теоретико-методологічне обґрунтування цієї теми орієнтовано не стільки на соціум, скільки на конкретну особистість у векторі психології виховання. Взагалі спрямованість до особистості, прагнення задовольнити її різноманітні пізнавальні потреби, освітні запити є характерною ознакою сучасних як освітніх, так і виховних систем. Водночас треба констатувати відсутність глибокого й детального інформаційно-аналітичного супроводу психології виховання і самовиховання здобувачів вищої освіти в сучасному освітньому просторі України, що робить дослідження ще більш актуальним в умовах війни.

В освітньо-виховній практиці склалася низка суперечностей між необхідністю реалізації трансдисциплінарного підходу до здобувача вищої освіти у професійній діяльності педагога та недостатньою розробленістю в педагогічній теорії вихідних концептуальних засад трансдисциплінарності; декларацією парадигми психології виховання/самовиховання та відсутністю ефективних виховних технологій її реалізації; між класичною системою освіти й відкритою, варіативною за змістом моделлю освіти.

У своєму дослідженні спираємося на головне завдання освіти – виховати не просто освічену особистість з широким світоглядом, а людину всебічно розвинену, цілісну, мислячу, діяльну, творчу, соціально відповідальну й небайдужу до проблем інших, яка керується в житті загальнолюдськими цінностями [2]. Стейкхолдери чекають молодь, яка плекає такі якості, як висока професійна активність, мобільність, відповідальність, уміння працювати, швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, прагнення постійно оновлювати знання й самовдосконалюватися, культура міжособистісного спілкування тощо [1]. Викладач допомагає здобувачам вищої освіти подані вище якості розвинути в мотиваційній площині психології виховання засобами своєї педагогічної діяльності. Нині інформаційно-аналітичний супровід психології виховання й самовиховання здобувачів вищої освіти є новою філософією. Ретроспективний досвід авторки показує, що теоретичні основи психології виховання у вищій школі спрямовані на вивчення місця й ролі людини в історії світової цивілізації, у складних історичних процесах держави, а психологія виховання спирається на психологічні характеристики вікового розвитку, його психологічні закономірності, знання психології особистості. В умовах воєнного часу в Україні ключовим для дослідників є розуміння особливостей психології особистості, що дає можливість систематизувати зміст цілей, визначений системою суспільних вимог до особистості дитини/учня/студента з урахуванням їхніх вікових особливостей. У контексті виконання завдань теоретико-аналітичного етапу прикладного наукового дослідження на тему «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України (2024-2025)» *частково досліджено* джерельну, історіографічну базу та законодавчу документацію з актуальних питань дослідження; *частково проаналізовано* вітчизняний і зарубіжний досвід психологічної науки з питань її розвитку в

умовах надзвичайних ситуацій; *частково визначено* теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки в умовах воєнного і повоєнного періодів України та в умовах глобальної цифрової трансформації суспільства і освіти; *здійснено* поповнення віртуального читального залу освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського науково-методичною продукцією. За результатами проведеної роботи *підготовлено* 3 тези, 1 електронний ресурс, взято участь у 2 міжнародних науково-практичних заходах, подано 2 статті та 1 розділ в закордонну монографію (Польща) до публікації; здійснюється керівництво науковим дослідженням.

Список використаних джерел

1. Кобелєв О. М. Інформаційно-аналітичний супровід освітньої підсистеми суспільства. *Вісник ХДАК*. 2015. Вип. 47. С 90–100.

3. Лучанінова О. П. Культура та мистецтво: рефлексія щодо формування особистісних якостей майбутнього фахівця засобами мистецтва у вищій технічній школі. *Виховання Людини Культури засобами мистецтва* : кол. монографія / Г. П. Шевченко, Д. П. Шафер, Т. Л. Антоненко, В. М. Алфімов, М. В. Безугла, А. Ю. Бовт, Л. Л. Бутенко, А. О. Вігченко, Є. А. Зеленов, С. В. Коновець, О. Є. Крсек, О. П. Лучанінова, Н. Є. Миропольська, М. В. Роганова, Л. М. Сбігнева, Н. О. Філіпчук, Н. Н. Чурсін. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 292 с. С. 178-191.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ В УКРАЇНІ

Я. В. Пилипчук., доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

Актуальність. Війна України з Росією почалась у 2014 р. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022-2024 рр. спричинило травматизацію широких мас населення та військових. Україна накопичила досвід реабілітації ветеранів АТО та ООС на Сході України в 2014-2021 рр. Для реабілітації цивільних і військових ветеранів від психогенних розладів важливо здійснити теоретичний аналіз проблеми інформаційного забезпечення підготовки військових психологів в Україні.

Напрям. Упродовж 2024 р. розроблено одну з підтем наукового дослідження «Історіографія військової психології як науки у контексті інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів». Розглянемо короткий теоретичний аналіз проблеми інформаційного забезпечення підготовки військових психологів в Україні.

Результати дослідження. Так, видано статті, присвячені історіографії української системи підготовки військових психологів, реабілітації військових ветеранів від психологічних травм, використанню ізраїльського досвіду реабілітації військових ветеранів в тренувальній системі військових психологів України. Є окрема стаття, присвячена бойовому стресу та бойовій психічній травмі. Проаналізовано також бойовий транс як чинник війни (інформаційний

аналіз історичного досвіду народів світу), джерельна база забезпечення діяльності військових психологів у ЗСУ, мовний контекст у системі інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів, розвиток кіберпсихології в умовах повномасштабної російсько-української війни [1, с. 89-92; 2, с. 189-191]. Підготовлено електронні ресурси «Бойовий стрес та бойова психічна травма (досвід історіографічного вивчення проблеми: інформаційний огляд на допомогу психологам)» та «Підготовка військових психологів у системі української освіти через призму історіографії (1991–2024 рр.)». Учасники проекту брали участь у підготовці наукового збірника «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології (до Всеукраїнського фестивалю науки)». Подано до друку в журнал категорії А статті англійською мовою, в яких проаналізовано питання військового лідерства та військової психології, а також посттравматичний стресовий розлад.

Висновки. Отже, упродовж першого етапу наукового дослідження учасники проекту здійснювали роботу з інформаційно-аналітичного супроводу освіти в галузі історіографії та джерелознавства підготовки військових психологів (4 тези наукових доповідей, 1 збірник статей, 2 статті категорії Б у співавторстві; 2 статті в журналах категорії А). Продовжується вивчення системи підготовки військових психологів, психогенних розладів, питань лідерства, військових колективів, кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Пилипчук Я. В. Бойовий транс як фактор війни (інформаційний аналіз історичного досвіду народів світу). *Forum-SOIS, 2024: розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя* : зб. матеріалів (наук. пр., тез доп.) 6-го міжнар. наук.-практ. WEBфоруму (Київ-Харків, 26–29 берез. 2024 р.) / [за наук. ред. М. Л. Ростокі, Т. С. Бондаренко, Г. С. Черевичного; упоряд. М. Л. Ростокі; літ. ред.: Ю. А. Кравченко, Н. М. Василенко, бібліогр. ред. О. В. Углова] ; УПА, ДНПБ України, КНУ ім. Тараса Шевченка. Вінниця, 2024. Вип. 5. С. 89–92. [389 с.]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741666/> (дата звернення: 02.09.2024).

2. Пилипчук Я. В. Мовний контекст в системі інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Конін ; Ужгород ; Перемишль ; Херсон, 2024. Т. XVI: Місце й значення конгнівістики в розвитку науки та освіти. С. 189–191. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740644/> (дата звернення: 02.09.2024).

АКТУАЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

*С. С. Рашидова, кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

Динаміка сучасного життя, глобалізаційні та інтеграційні процеси, що торкнулися майже всіх сфер, в тому числі й освіти, інформатизація та цифровізація, а також, і перш за все, виклики, що спіткали Україну у зв'язку із

воєнним станом: постійна негативна інформація, тривоги, розчарування, втомлення та емоційна напруга в суспільстві, – «все це за великим рахунком змінює наш спосіб життя, світогляд, розуміння буття, свого теперішнього і майбутнього, шляхів існування і розвитку» [1; с.138]. Такі реалії України вимагають нового наукового осмислення освітнього процесу у закладах вищої та загальної середньої освіти, взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, їхніх психологічних складових, а відтак актуальності набуває інформаційно-аналітичний супровід психології взаємодії суб'єктів освітнього процесу в закладах освіти сучасної України в межах прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Як зазначають науковці, «головна мета аналітичної діяльності полягає в отриманні максимальної користі від інформації, яка є в розпорядженні, для того щоб правильно зрозуміти і оцінити ситуацію, бачити її у перспективі, а в кінцевому підсумку – успішно діяти» [2; с.28]. Отже, серед завдань інформаційно-аналітичної діяльності є ознайомлення, аналіз і презентація наукових досліджень. Серед фундаментальних актуальних робіт, що розглядають феномен взаємодії суб'єктів освітнього процесу, психологію педагогічної взаємодії, на нашу думку, заслуговують на увагу такі роботи, як-от:

– монографія «Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід» як науковий доробок лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України [3].

– монографія «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» [4];

– навчальний посібник «Психологія міжгрупової взаємодії у вимірах війни і миру» [5] та ін.

Отже, ці та інші наукові праці, які ще доведеться дослідити, можуть стати у нагоді спеціалістам з психологічних і педагогічних наук, фахівцям з психологічної допомоги, системи вищої освіти та соціальної роботи, керівникам й учителям закладів загальної середньої освіти, представникам професійних психологічних асоціацій, громадських організацій, професіоналам-практикам для підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, аспірантам, здобувачам вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Рашидова С. С. Основні тенденції освітньо-виховного процесу в закладах освіти сучасної України. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць* / голов. редактор Г. П. Шевченко. Вип. 2 (106). Київ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. С.137–144.

2. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417с.

3. Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід : монографія / В. Л. Зливков, О. В. Завгородня, С.О. Лукомська, С.О. Копилов, О.В. Котух ; за ред. В. Л. Зливкова, С. О. Лукомської. Київ : 2019. 259 с.

4. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: монографія / за наук. ред. акад. НАПН України С. Д. Максименка. Київ : Слово, 2020. 220 с.

5. Психологія міжгрупової взаємодії у вимірах війни і миру : навчальний посібник / [Л. Г. Чорна, П. П. Горностаї, В. І. Вус, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка] ; за ред. Л. Г. Чорної ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2023. 118 с.

НАУКОВІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ НІМЕЧЧИНИ З ПИТАНЬ ПСИХОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТИ

*Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник відділу наукового інформаційно-
аналітичного супроводу освіти*

Пріоритетне значення в науковій комунікації мають наукові періодичні видання, які створюють потужну джерельну базу для проведення наукових досліджень. Наукові періодичні видання Німеччини з психології відіграють важливу роль у розвитку освітніх програм, поширенні нових досліджень, підтримці ментального здоров'я та педагогічної психології. Розглянемо кілька основних журналів, що публікують результати досліджень у цих галузях, а також актуальні напрями розвитку психологічної науки в Німеччині.

«Zeitschrift für Psychologie» («Журнал психології») є одним із найстаріших наукових журналів з психології у Німеччині, заснований у 1890 році. Видання висвітлює широке коло тем, у тому числі з експериментальної, когнітивної та освітньої психології. Велику увагу приділено питанням розвитку методології психологічних досліджень та застосування психологічних знань на практиці.

«Kindheit und Entwicklung» («Дитинство і розвиток»). Журнал спеціалізується на дитячій психології, дослідженнях розвитку дітей і підлітків, зокрема в освітньому середовищі, та психологічній підтримці учнів. Популярними є теми, пов'язані з ментальним здоров'ям дітей, запобіганням стресу й тривожності (наприклад, у 2024 р. тема 33-го тому, вип. 1 – стрес, розвиток і психічне здоров'я; у 2022 р. тема 31-го тому, вип. 4 – ризики та можливості цифровізації [1] тощо).

«Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie» («Практика дитячої психології та дитячої психіатрії»). Видання орієнтовано на клінічну психологію та психіатрію, особливо в контексті роботи з дітьми та підлітками. Журнал висвітлює практичні аспекти роботи психологів і психіатрів у шкільному середовищі, а також питання ранньої діагностики психічних розладів і підтримки ментального здоров'я дітей.

«Psychologische Rundschau» («Психологічний огляд»). На сторінках видання висвітлено питання, пов'язані з педагогічною психологією та психотерапією. Журнал надає платформу для обговорення нових підходів до розв'язання проблем у сфері освіти та психології навчання [2].

За результатами аналізу наукових періодичних видань Німеччини можна виокремити актуальні проблеми психології. Провідною галуззю досліджень є едукативна (педагогічна) психологія: проаналізовано процеси навчання та розвитку учнів; розроблено ефективні методи навчання, підходи до інклюзивної освіти, що враховують індивідуальні психологічні потреби учнів; методи адаптації навчального процесу для дітей з особливими освітніми потребами та питання оптимізації навчальних програм для кращого засвоєння матеріалу. Журнали Німеччини часто аналізують як позитивні, так і негативні аспекти використання цифрових засобів, методи підтримки мотивації та уваги учнів у дистанційному навчанні, методи психотерапевтичної допомоги та програми підтримки позитивного психологічного стану, публікують статті про вплив ізоляції на психіку дітей і дорослих. Тематика збереження психічного здоров'я учнів і студентів також є важливою в контексті інформаційно-аналітичного супроводу освіти.

Отже, у зазначених виданнях відображено поточні пріоритети аналітичного наукового та практичного супроводу освіти з точки зору психології у Німеччині, що сприяє вдосконаленню методик навчання, підтримці ментального здоров'я учнів та інтеграції нових наукових знань у систему освіти. Забезпечено створення частини рукопису довідкового бюлетеня «Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук».

Список використаних джерел

1. Kindheit und Entwicklung : Zeitschrift für Klinische Kinderpsychologie. *Hogrefe*. Retrieved am 30. Oktober 2024. <https://www.hogrefe.com/de/zeitschrift/kindheit-und-entwicklung>.
2. Lindenberg K., Dittrich A.-M. (2022). Risiken und Chancen der Digitalisierung. *Kindheit und Entwicklung*. Vol. 31, Is. 4. P. 189–192. DOI: <https://doi.org/10.1026/0942-5403/a000389>.
3. Psychologische Rundschau. Psychologische Rundschau. *Hogrefe*. Retrieved am 30. Oktober 2024. <https://econtent.hogrefe.com/loi/pru>

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ ДО НАДАННЯ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

*О. В. Углова, молодший науковий співробітник відділу
наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

Актуальність дослідження. В умовах продовження військових дій рф в Україні зросла необхідність надання першої психологічної допомоги як військовим, так і цивільному населенню. В останніх дослідженнях, проведених різними організаціями, стверджується, що кожна людина має психологічні проблеми, пов'язані з повномасштабним вторгненням рф. Тому освітяни мають бути готовими до здійснення навчального процесу в будь-яких умовах сьогодення, подолання наслідків емоційного вигорання у всіх учасників навчально-виховного процесу та надання першої психологічної допомоги в кризових ситуаціях.

Напрям. Предметним полем нашого дослідження є аналіз наукових і практичних доробків українських і зарубіжних дослідників з підготовки педагогічних працівників до надання першої психологічної допомоги.

Аналіз джерельної бази. Проблеми надання першої психологічної допомоги активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними психологами, педагогами та медичними працівниками. Зокрема, окремі аспекти підготовки до надання першої психологічної допомоги висвітлено в працях Т. Палько, Я. Раєвської, В. Рибалки, М. Ростоки, О. Ткачишиної, Т. Ярої, основні підходи до підготовки психологів визначено в працях В. Синишиної, Л. Руденко, основні моделі підготовки психологів розглянуто в роботах О. Брюховецької, Р. Сірко. Більш детально питання надання першої психологічної допомоги розглянуто в працях В. Алещенко, О. Буряк, С. Васильєва, М. Гіневського, Д. Зубовського, Д. Романовської, О. Ілашук, О. Корольчук, І. Радул, О. Хміляр та ін. Можна зробити висновок, що проаналізована нами джерельна база має три напрями досліджень: нормативно-правові документи, навчальні плани, програми, стандарти підготовки фахівців, підручники, навчально-методичні посібники та збірники з практичними матеріалами щодо надання допомоги. У цьому і виявляються особливості інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки педагогів до надання першої психологічної допомоги.

Отже, об'єктом нашого дослідження є надання першої психологічної допомоги в системі інформаційно-аналітичного супроводу освіти, психології, педагогіки; предметом дослідження є особливості інформаційно-аналітичного супроводу підготовки педагогів до надання першої психологічної допомоги в сучасних умовах. Означені об'єкт і предмет дослідження потребують розв'язання таких завдань дослідження: теоретичний аналіз підготовки педагогів до надання першої психологічної допомоги в україномовних та іншомовних джерелах; дослідження інструментарію надання першої психологічної допомоги (систематизація методичних і практичних рекомендацій щодо надання кваліфікованої психологічної допомоги); створення електронної бази даних практичних рекомендацій щодо надання першої психологічної допомоги та дайджесту періодичних видань, в яких можуть публікуватися результати проведених науковцями і практики досліджень.

Таким чином, виконання поставлених завдань дослідження уможливілюватиме узагальнення й систематизацію його джерельної бази, що дасть змогу віднайти механізми надання першої психологічної допомоги і сприятиме покращенню психічного здоров'я українців в умовах воєнного стану і постійних стресових ситуацій.

СЕКЦІЯ 4
ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ
ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
(2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100477

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Цифровізація освіти

Проблема дослідження: Створення і методика використання комп'ютерно орієнтованих педагогічних систем, технологій дистанційного і змішаного навчання, цифрових освітніх ресурсів і засобів навчання

Науковий керівник: Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ
ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ:
НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ
ДРУГОГО ЕТАПУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
в.о. заступника директора з наукової роботи, науковий
співробітник відділу науково-освітніх інформаційних
ресурсів*

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі проведення дослідження:

уперше здійснено аналіз інформації про українсько-польську/польсько-українську співпрацю, спрямовану на розвиток освіти і педагогічної науки в Україні та Республіці Польща; для упорядкування бібліографічного показника підбрано достатньо джерел, які висвітлюють українсько-польську співпрацю освітян. Представлено науково-бібліографічний огляд відображення польсько-українського співробітництва у галузі освіти і педагогіки засобами науково-допоміжних бібліографічних видань, тематичний складник яких репрезентує наукові досягнення та проблеми в освітньо-науковому просторі, утворює пріоритетні наукові стратегії польсько-української співпраці. Розглянуто українсько-польське партнерство у сфері сучасної освіти і науки як пріоритетний напрям в інформаційно-бібліографічній діяльності ДНПБ. Встановлено найвагоміші здобутки поступу українсько-польського співробітництва. *Систематизовано* та класифіковано дібрані джерела відповідно до розроблених критеріїв бібліографічного показника «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005-2024», здійснено їх джерелознавчий

аналіз. *Підготовлено* частину бібліографічних записів на основі розроблених критеріїв до бібліографічного показника «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024» (праці науковців в українсько-польському виданні «Освітологія» та ін.) та завершено роботу над рукописом;

оприлюднено результати інформаційного огляду спеціальних бібліотек закладів вищої освіти, учасників мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України, стосовно застосування в їхній діяльності бібліометричних методів та надання бібліометричних послуг, розміщених на сайтах цих бібліотек. Сформовано вибірку із чотирнадцяти спеціальних бібліотек закладів вищої освіти України, критеріями відбору до якої слугували наявність ЗВО України у вебметричному рейтингу університетів світу за версією *Webometrics Ranking of World's Universities January 2024*. Здійснено кількісний моніторинг сайтів спеціальних бібліотек за такими параметрами інформаційних послуг з використанням бібліометричних методів: бібліографічних, організаційних, методичних та науково-інформаційних;

представлено результати контент-аналізу впровадження базових положень Відкритої науки у дослідницькій діяльності наукових бібліотек закладів вищої освіти, які є учасниками мережі освітянських бібліотек НАПН і МОН України, проведено моніторинг відображення компонентів дослідницької інфраструктури на сайтах наукових бібліотек; констатовано, що цільова, змістова, структурно-організаційна скоординованість усіх рівнів законодавчого супроводу наукових досліджень є визначальним напрямом державної політики з підтримки обдарованої учнівської молоді; розглянуто використання інструментів візуалізації наукової інформації, розміщеної на сайтах професійних бібліотечних спільнот в руслі неперервної професійної освіти фахівців бібліотек, учасниць мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України;

підготовлено частину бібліографічних записів за 2023–2024 рр. на основі розроблених критеріїв до біобібліографічного показника «Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України» та завершено упорядкування рукопису видання;

досліджено та виокремлено науковий доробок В. І. Лугового за період 2023-2024 рр., упорядковано бібліографічну інформацію за хронологічною, типологічною, мовною ознаками;

вивчено інформаційні матеріали на традиційних і електронних носіях та відібрано релевантну бібліографічну інформацію про різноманітні аспекти і процеси розбудови Нової української школи упродовж 2017–2023 рр. з таких джерел: наукова періодика України онлайн; довідники діяльності освітянських бібліотек; Електронна бібліотека НАПН України; Google academy; Інтернет. Підготовлено частину науково-допоміжного бібліографічного показника «Нова українська школа – ключова реформа шкільної освіти в умовах цифровізації суспільства: стан, досягнення та перспективи розвитку».

Набули подальшого розвитку:

залучення нової інтелектуально опрацьованої інформації про наукову діяльність українських учених-педагогів, які працювали за темою Нова

українська школа, польсько-українського співробітництва у галузі освіти і педагогіки;

науково-методичні підходи щодо розроблення Концепції освітньої діяльності з підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек за освітньою програмою «Педагог-бібліотекар нового покоління» на компетентнісній основі зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»;

моніторинг науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах воєнного стану та відновлення України в контексті завдань з формування освітнього середовища, розвитку наукових комунікацій, забезпечення доступу до власних інформаційних ресурсів з актуальних питань педагогіки та освіти. У 2024 р. *проаналізовано та упорядковано* інформацію 50 провідних освітянських бібліотек про результати науково-інформаційної та видавничої діяльності за 2023 р. *З'ясовано*, що протягом 2023 р. провідні книгозбірні мережі освітянських бібліотек видали 27 збірників наукових праць та матеріалів науково-практичних конференцій. У підготовці методичної продукції віддають перевагу створенню методичних рекомендацій, практичних, методичних та інформаційно-методичних посібників. *Підтверджено*, що переважна частина видавничої щорічної продукції – це вторинні інформаційні ресурси. *Виявлено*, що майже всі бібліотеки закладів вищої освіти запланували підготовку бібліографічних та біобібліографічних покажчиків, бюлетенів, каталогів виставок, аналітичних матеріалів та інформаційно-аналітичних оглядів, які укладаються переважно на основі фондів окремих бібліотек, розкриваючи їхній потенціал. Простежується збільшення кількості проведених віртуальних виставок, презентацій, вебінарів, онлайн-семінарів, вебконференцій, онлайн-курсів підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Сьогодні всі провідні освітянські бібліотеки мають власні сайти або веб-сторінки. Більшість бібліотек мають власні повнотекстові бази даних, електронні каталоги, каталоги нових надходжень та надають електронні послуги. *Зазначено*, що бібліографічна продукція, створена фахівцями провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек, сприяє формуванню якісного галузевого бібліографічного електронного ресурсу. Цей ресурс відповідає професійним потребам працівників освітянських книгозбірень, удосконалює систему інформаційного забезпечення освітньої галузі України та розширює можливості користувачів у пошуку й використанні наукової інформації з питань педагогіки та освіти. *Сформовано* перелік оприлюднених інформаційно-бібліографічних ресурсів мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України за 2023 р.; підготовлено частину рукопису науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки»;

Уточнено інформацію про ключові поняття досліджуваної теми (інформаційний освітньо-науковий простір; ресурси біографічної інформації; відкрита наука; партнерство, українсько-польські / польсько-українські форуми; розглянуто базові поняття концепції відкритої науки в річці розвитку дослідницької інфраструктури закладів вищої освіти в контексті активізації кроків наукових бібліотек як структурних підрозділів ЗВО у пришвидшенні

процесу структуризації дослідницької інфраструктури через перезавантаження та переосмислення їхніх функцій; враховуючи базисні положення теорії наслідування Габрієля Тарда (1843–1904), розглянуто зміст поняття «дифузія інновацій» в контексті поширення інноваційних ідей в процесі взаємодії наукових спільнот (учасників наукових заходів));

частково *наповнено* фактографічною та бібліографічною інформацією бази даних «Знаменні та пам'ятні дати у сфері освіти» на 2025 р. *Виявлено та висвітлено* здобутки та визначні події вітчизняної та світової педагогічної та психологічної науки й освіти завдяки наповненню фактографічною та бібліографічною інформацією бази даних «Знаменні та пам'ятні дати у сфері освіти». Упорядковуючи базу даних враховано інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні. Під час війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, переосмислено і додано дні народження постатей і дати подій, спрямовані на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Вміщено відомості понад 100 визначних дат і подій 2025 року до фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати у сфері освіти». *Досліджено* історичні та сучасні джерела для виявлення важливих подій у сфері освіти. *Виявлено та зафіксовано* нові факти і дати до бази даних, що охоплюють знакові події, дати народження видатних педагогів та інші пам'ятні моменти. *Висвітлено* значущі дати через публікації та інформаційні бюлетені для підвищення обізнаності освітянської спільноти; проаналізовано тенденції та особливості розвитку освітянських бібліотек МОН України і НАПН України як суб'єкта проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації в період російсько-української війни;

Позапланово підготовлено довідник «Наукова і науково-організаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку» та науково-допоміжний бібліографічний показник «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (2020–2024): праці, електронні ресурси».

За результатами наукового дослідження опубліковано 53 наукові праці, з них планової 51 (довідкова продукція – 4; статей – 7, у т. ч.: у фахових наукових виданнях України – 7; у ЗМІ – 4; матеріалів конференцій (інших науково-практичних заходів) – 38).

За результатами НД (згідно з технічним завданням) оприлюднено: біобібліографічний показник «Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України» у серії «Академіки НАПН України» (випуск 35), науково-допоміжний показник «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024».

Упровадження результатів здійснювалося під час участі в **30 всеукраїнських і міжнародних заходах**, зокрема тих, які є у Плані роботи

НАПН України, реалізації онлайн-проєкту «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти»¹.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

*Г. М. Романова, доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу науково-освітніх
інформаційних ресурсів*

В умовах цифровізації сучасні освітянські бібліотеки є важливими суб'єктами проєктування освітнього середовища, оскільки забезпечують організацію доступу до навчальної інформації із застосуванням цифрових технологій. Як зазначає Л.О. Пономаренко, цифрова трансформація відбувається не лише в діяльності бібліотек, а й у підготовці фахівців цієї сфери, що обумовлює потребу у розвитку готовності бібліотечних працівників до постійного підвищення рівня цифрової компетентності, опанування цифрових інструментів та ефективного застосування набутих навичок у практичній діяльності [1].

У цьому контексті актуальності набуває розроблення освітніх програм підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек на компетентнісній основі і науково-методичний супровід їх реалізації. Такі програми мають узагальнювати наукові дослідження та найкращі практики, спрямовані на реалізацію освітньої політики щодо удосконалення освітнього процесу, його доступності та ефективності задля забезпечення якісного професійного розвитку, підвищення конкурентоспроможності бібліотечних працівників закладів освіти.

На нашу думку, провідними завданнями сучасної освітньої програми підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек є формування філософсько-світоглядних орієнтирів, що визначають смисли, гуманістичні цінності та пріоритети науково-освітнього простору на сучасному етапі розвитку суспільства; поглиблення фахової підготовки; розвиток критичного мислення, резильєнтності, інформаційно-аналітичних та дослідницьких вмінь, тренерства (педагогічна та методична складові), цифрових навичок здобувачів освіти.

Концепт освітньої програми має ґрунтуватися на вимогах до професійної діяльності керівників і працівників бібліотек закладів освіти і поширеній практиці закладів освіти щодо залучення педагогів до поєднання педагогічної діяльності з роботою в бібліотеці закладу, що потребує синергії навичок бібліотечного менеджера, куратора, тьютора, фасилітатора, коуча, модератора.

Відповідно визначаємо такі компетентності працівників освітянських бібліотек, як інтегральна (здатність вирішувати складні завдання та практичні

¹ https://www.facebook.com/hashtag/календар_у_галузі_освіти

проблеми в освітньому процесі, що передбачає проведення дослідження, застосування теорій і методів навчання й менеджменту у практиці професійної діяльності, яка характеризується комплексністю й невизначеністю), загальні (громадянська, соціокультурна, освітологічна, нормативно-правова), спеціальні або фахові (соціально-психологічна, науково-методична, інноваційно-дослідницька, управлінська, цифрова, самоосвітня). Формування цих компетентностей може забезпечуватися реалізацією п'яти модулів: соціогуманітарного, соціально-психологічного, функціонально-посадового, цифрового, інноваційно-дослідницького.

Отже, сучасна програма підвищення кваліфікації працівників освітянських бібліотек має забезпечувати вдосконалення та розвиток у здобувачів освіти загальних і спеціальних (професійних компетентностей) на основі фахової освіти, професійного та життєвого досвіду, особистісних інтересів, соціальних запитів і потреб держави щодо ефективного виконання професійних обов'язків бібліотечних працівників.

Зазначимо, що Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, що бере активну участь і має потужний досвід щодо професійного розвитку працівників освітянських бібліотек [2], працює над започаткуванням освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти для підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів.

Список використаних джерел

1. Пономаренко Л. О. Цифрова трансформація бібліотечної освіти: формування фахових компетентностей. Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки) : зб. матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / [редкол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.), І. Е. Коваленко, Т. І. Годецька]. Вінниця : ТВОРИ, 2023. С. 24–27. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735412>.

2. Сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/> (дата звернення: 01.11.2024).

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК, ПРЕДСТАВЛЕНА НА YOUTUBE-КАНАЛАХ

*О. Є. Матвійчук, кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу науково-освітніх
інформаційних ресурсів*

На науково-методичну діяльність освітянських бібліотек прямий вплив мають тенденції цифровізації сучасної освіти, актуалізація проєктування освітнього середовища. Саме вони забезпечують підвищення ефективності та результативності функціонування освітнього простору, через створення та поширення інформаційних ресурсів та сервісів, наданню доступу до них користувачам. Поєднання теоретико-методологічних і практико-технологічних складників, отримання реальних, стійких результатів, що характеризуються новизною та ефективністю, які є елементом проєктування освітнього

середовища беззаперечно відображаються у змісті науково-методичної роботи освітянських бібліотек. З метою популяризації науково-методичної діяльності у бібліотечному та освітньому співтоваристві освітянські бібліотеки активно використовують соціальні мережі (сайт, *Facebook*, *Instagram*, YouTube канал). Це дає їм змогу органічно вписувати свою справу в цифрове середовище, ділитись та обмінюватись колекціями інформаційних ресурсів, найкращими бібліотечними практиками щодо забезпечення інформаційних і соціокультурних потреб користувачів. Так, за останні роки в усій мережі освітянських бібліотек зросла кількість тих, які мають свій YouTube канал, що допомагає їм створювати цікавий контент, налагоджувати взаємодію взаємодіям, і керувати обговореннями.

Найчастіше на YouTube каналі бібліотеки виставляють записи вебінарів, семінарів, конференцій, презентують зустрічі із письменниками, надають консультації щодо підвищення рівня медійної та інформаційної культури. Такі матеріали є частиною їхньої науково-методичної діяльності, яка визначається як інноваційна, тобто пов'язана з впровадженням нововведень у практику роботи бібліотек. Як приклад хочемо навести науково-методичну діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України, представлену на власному YouTube каналі (https://www.youtube.com/@dnpd_napn_ua). Це відео з записами вебінарів, акцій, методичних івентів, консультацій, оглядів ресурсів, віртуальних виставок, що сприяють підвищенню й розвитку творчої ініціативи бібліотечних фахівців освітянської мережі. Авторські презентації видань, записи вебінарів розміщено на YouTube каналі Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки (<https://www.youtube.com/@kzlonpb>). Питання вдосконалення бібліотечного та інформаційно-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки ВНЗ представлено на YouTube каналі Науково-технічної бібліотеки ім. Г.І. Денисенка (<https://www.youtube.com/@ii...3441>); наукової бібліотеки ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (<https://www.youtube.com/@libpnu?app=desktop>). Про якісне та оперативне задоволення інформаційних потреб учасників освітнього процесу, методичні матеріали можна дізнатись з відеоматеріалів, представлених на YouTube каналі Шкільна бібліотека Одеської гімназії № 20 (<https://www.youtube.com/@bibliomirschool20>), інших шкільних бібліотек.

Представлений відеоконтент популяризує роль бібліотек, підвищує кваліфікацію працівників бібліотеки, впроваджує в практику найкращий досвід, що і є складниками науково-методичної діяльності освітянських бібліотек.

**НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧЕНИХ НАПН УКРАЇНИ У
БІБЛІОГРАФІЧНИХ ВИДАННЯХ ДНПБ УКРАЇНИ
ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

*Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
в.о. заступника директора з наукової роботи, науковий
співробітник відділу науково-освітніх інформаційних
ресурсів*

Державна науково-педагогічна бібліотека (ДНПБ) ім. В. О. Сухомлинського є провідним центром з інформаційного забезпечення освіти, педагогіки та психології. Одним із важливих напрямів діяльності бібліотеки є підготовка бібліографічних видань, що відображають наукові здобутки вчених Національної академії педагогічних наук (НАПН) України. Метою наукового дослідження (НД) «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації» (2023–2025 рр.; РК 0123U100477) є теоретичне визначення, наукове обґрунтування і практична реалізація проєктування наукового інформаційно-бібліографічного забезпечення освіти як складника освітнього середовища на засадах цифровізації ресурсів та послуг освітнянських бібліотек. З огляду на це серед кінцевих результатів наукового дослідження – сучасні науково-освітні інформаційні ресурси, створені на основі різних типів і видів бібліографічних ресурсів, які багатоаспектно представляють українсько-польську/польсько-українську співпрацю, спрямовану на розвиток освіти і педагогічної науки в Україні та Республіці Польща, презентують доробок провідних вчених НАПН України у біобібліографічних показниках.

Вагоме значення для наукової спільноти мають саме бібліографічні видання: вони допомагають систематизувати наукові праці вчених, полегшуючи доступ до актуальних досліджень, сприяють популяризації новітніх наукових ідей та розробок, зокрема в галузі педагогіки, психології, освітніх технологій тощо.

Серед бібліографічних видань ДНПБ можна виокремити такі види: персональні бібліографічні (або біобібліографічні) показники, присвячені визначним та відомим вченим НАПН України, діячам освіти і науки, та тематичні бібліографічні показники, що охоплюють актуальні напрями наукових досліджень у сфері освіти.

Відомі вчені НАПН України представлені насамперед у біобібліографічних виданнях. Серія показників «Академіки НАПН України» налічує 35 випусків. У межах НД підготовлено видання «Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України» [1], у якому зібрано бібліографічні відомості про науковий доробок вченого – понад 600 друкованих праць за 35 років наукової діяльності (1989–2024). Нині здійснюється підготовка рукопису біобібліографії, присвяченої діяльності першого віцепрезидента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора В. І. Лугового. Аналіз публікацій цих учених у бібліографічних виданнях дозволяє відстежити розвиток педагогічної думки в Україні.

У межах НД до Х Українсько-Польського / Польсько-Українського наукового форуму «Освіта для цифрової трансформації суспільства» підготовлено бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024» [2]. Видання презентує широкий спектр питань українсько-польської педагогічної співпраці. Тематика досліджень українських і польських вчених зосереджена на спільних для обох держав проблемах розвитку освіти у контексті глобалізаційного розвитку.

Розділ «Про діяльність НАПН України в умовах повномасштабної війни проти України» у структурі покажчика виокремлено, зважаючи на те, що попри воєнний стан НАПН України провадить вагому роботу, активно протидіючи російській агресії, розв'язуючи актуальні проблеми наукового супроводу реалізації державної освітньої політики, розвиваючи фундаментальні і прикладні дослідження та експериментальні розробки у галузі освіти, педагогіки і психології.

У основних розділах покажчика системно та комплексно представлено співпрацю за різними напрямками: спільні дослідження, розвиток порівняльної педагогіки, освітні реформи та інновації України та Польщі, проведення міжнародних конгресів та конференцій.

Слід зазначити, що джерельна бази покажчика містить чимало публікацій провідних українських учених НАПН України, предметом дослідження яких є освіта та педагогічна наука Республіки Польща, налагодження співпраці з польськими колегами-науковцями тощо. Це насамперед праці академіків І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєвої, член-кореспондента Л. Б. Лук'янової та ін.

Бібліографічні видання мають вплив на освітню практику, підвищуючи рівень науково-методичного супроводу освітян, розвиток академічної культури цитування та наукового пошуку серед студентів та молодих науковців, забезпечують формування єдиного науково-освітнього простору в Україні.

Список використаних джерел

1. Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України : біобібліогр. покажч. / [авт. вступ. ст.: Т. М. Засекіна, Л. М. Калініна ; упоряд.: Пономаренко Л. О., Павленко Т. С., Ніколаєнко Я. М. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред.: Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Василенко Н. М.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 150 с. (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 35). URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=40911>.

2. Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024 = Edukacja i nauka pedagogiczna Ukrainy i Polski. 2005–2024 : бібліогр. покажч. / [передмова: Я. Лащик, Н. Ничкало, Л. Березівська ; упоряд.: Л. Пономаренко, Н. Кропочева, Т. Павленко ; наук. ред. Л. Березівська ; бібліогр. ред.: Л. Пономаренко] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : Юрка Любченка ; Варшава ; Вінниця, 2024. 446 с. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=41595>.

**ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СУЧАСНИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ ПОТРЕБ**

О. Б. Бондарчук, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

За результатами проведення наукового дослідження *встановлено*, що ретроспективний огляд доробку співробітників бібліотеки можна розглядати як своєрідний індикатор інноваційного розвитку установи.

У процесі аналізу публікаційних напрацювань *констатовано*, що наукова та науково-інформаційна діяльність працівників бібліотеки спрямовано на забезпечення теоретичних та практичних досліджень, які мають важливе значення для реалізації інноваційних підходів у розвитку освітньої галузі, зокрема в її реформуванні. Важливим чинником у роботі бібліотеки стало переорієнтування на виклики часу, зокрема впровадження дистанційних методів в умовах пандемії та нові напрями інформаційного забезпечення під час воєнного стану.

Актуальні інформаційні ресурси, створені у межах наукових досліджень є невід'ємною частиною загальнонаціонального доробку, націленого на розкриття, поширення та утвердження української ідентичності, посилення гуманітарного виміру національної безпеки у мовно-культурній та інформаційній сферах, формування патріотизму, української національної самосвідомості.

Працівники бібліотеки впровадили в роботу низку нових форм, зокрема – створення віртуальних книжкових виставок, присвячених відомим педагогам минулого та сучасності, а також виставок-оглядів з актуальної освітньої тематики.

З огляду на потреби війни та повоєнного відновлення країни тематика наукових досліджень, науково-практичних заходів, віртуальних книжкових виставок сприяє, реалізації політики національної пам'яті, української національної та громадянської самосвідомості.

Однією з форм інформаційного забезпечення освіти є укладання бібліографічних покажчиків.

Бібліографія є складником сучасної науки і соціальних комунікацій, від рівня розвитку яких залежить ефективність когнітивно-комунікаційних процесів, а також важливим чинником у проведенні наукових досліджень. Створення бібліографічної продукції як інформаційного ресурсу великою мірою відображає розвиток педагогічної думки, її особливості, проблематику і є одним із напрямів діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

У науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського: праці, електронні ресурси (2020–2024)» *відображено* здобутки наукових та бібліотечних працівників установи у інформаційному забезпеченні розвитку та

реформування національної освіти за останні 5 років. Видання є хронологічним продовженням показників «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (2010–2019)», підготовленого до 20-річного ювілею бібліотеки у 2019 р. та «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (1999–2009)», підготовленого у 2010 р. Показник адресовано науковим, науково-педагогічним, педагогічним, бібліотечним працівникам, здобувачам освіти, працівникам інформаційних служб.

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ (АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДО БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА)

С. Г. Коваленко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Однією з компонент формули Нової української школи є дитиноцентризм, а це означає, що в освітньому процесі загальноосвітнього навчального закладу в центрі уваги педагога – дитина з її індивідуальними особливостями. Передовсім це стосується дітей з особливими освітніми потребами. Саме педагог супроводжує таку дитину на шляху до освіти та заохочує її до навчання. Але така важлива робота провадиться спільними зусиллями педагогів різних напрямів, тобто за наявності професійно-педагогічного співробітництва між ними або педагогіки партнерства.

Концепція «Нова українська школа» стверджує, що нова школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – постійна взаємодія та співпраця між педагогом, дитиною і батьками. Ці безпосередні учасники освітнього процесу, маючи спільні цілі, повинні працювати на один результат – отримання учнями якісної освіти.

Метою дослідження є ретроспективний аналіз наукових статей українських учених-педагогів за темою «Педагогіка партнерства в новій українській інклюзивній освіті». У межах виконання прикладного наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації» (2023–2025; науковий керівник – Л. Пономаренко, канд. наук із соціальних комунікацій) передбачено підготовку науково-допоміжного показника «Нова українська школа – ключова реформа шкільної освіти в умовах цифровізації суспільства: стан, досягнення та перспективи розвитку». Під час опрацювання показника проаналізовано наукові статті українських вчених-педагогів, в яких досліджуються питання педагогіки партнерства в умовах інклюзивної освіти.

У статті Т. В. Крижановської «Нова українська школа: особливості супроводу навчання дитини з особливими освітніми потребами» зазначено, що діти з ООП у процесі навчання потребують уваги та допомоги психолога, вчителя, корекційного педагога, нейропсихолога, інших спеціалістів, а також тісної співпраці між цими фахівцями. Наголошено на важливості застосування

сучасних методів арт-терапії, кінезіологічних вправ та інших технологій освіти, які дбають про здоров'я, сприяють розвитку розумових здібностей і фізичного здоров'я учнів.

Автори Р. В. Брижак та О. М. Кас'яненко у статті «Професійне співробітництво – невід'ємна складова стратегій викладання в інклюзивному освітньому закладі» розкривають необхідність педагогічного співробітництва між фахівцями-учасниками інклюзивного навчання, яке передбачає взаємодію педагога з колегами-фахівцями різного профілю, учнями, батьками та забезпечує швидке і оптимальне вирішення всіх навчально-виховних питань. Має бути створене товариство партнерів – команду односторонців, сформовану із метою вибору індивідуальної освітньої траєкторії дитини з ООП, і яка б забезпечила її успішне навчання, розвиток, надання іншої всебічної допомоги.

Необхідність ефективної співпраці вчителя та асистента вчителя у процесі їх спільного подолання труднощів, що виникають у роботі з учнями з ООП обґрунтовано у статті С. Д. Яковлевої та Г. В. Слободянюка «Взаємодія вчителя та асистента вчителя початкових класів інклюзивної освіти у світлі концепції «Нова українська школа». Запропоновано також модель тренінгу «Побудова ефективних взаємовідносин між учителем та асистентом учителя». Отримані дані дослідження можуть бути використані у роботі вчителів інклюзивних класів та їх асистентів.

У статті «Використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у роботі з батьками, які виховують дитину з інвалідністю» автори І. І. Залуцький, О. М. Денисюк, Т. М. Чечко розкривають питання ефективної взаємодії закладів освіти з батьками, які виховують дитину з інвалідністю. Наведено можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як нової форми взаємодії педагогів з батьками дітей з інвалідністю.

Автори Л. Матюхнюк та Ю. Максименко у статті «Допомога батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами» аналізують та узагальнюють психологічний стан та реакції батьків на труднощі, що виникають у процесі виховання дитини з особливостями розвитку, та шляхи допомоги зі сторони закладів освіти.

Проблему надання логопедичної допомоги дітям із ООП обґрунтовує дослідниця Є. Ю. Линдіна у статті «Теоретико-методологічні питання становлення та розвитку логопедичної допомоги особам із особливими освітніми потребами (ООП)». Наголошено на необхідності спільної діяльності вчителя-логопеда, безпосередньо вчителів та інших спеціалістів, задіяних в інклюзивній освіті.

Отже, вчені-педагоги у своїх статтях доводять, що результативність інклюзивного навчання досягається лише єдністю і цілісністю зусиль різнопрофільних фахівців, командним підходом до корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які потребують особливої освітньої допомоги. Зважаючи на актуальність та значущість проблеми педагогіки партнерства упорядники покажчика «Нова українська школа – ключова реформа шкільної освіти в умовах цифровізації суспільства: стан, досягнення та перспективи розвитку» низку публікацій з означеної теми зібрали в окремий розділ.

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ В ДОБУ ВІДКРИТОЇ НАУКИ: ВІДКРИТИЙ ДОСТУП В ІСТОРИОГРАФІЧНОМУ ВИМІРІ

Н. М. Кропочева, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

В процесі розроблення концепції Відкритої науки наукові установи НАПН України, заклади вищої освіти або інші суб'єкти науково-дослідницької діяльності в Україні завжди послуговуються досвідом у сфері Відкритої науки та відкритого доступу країн Європейського Союзу, зокрема, репрезентованим у політичних документах, актах Комісії Європейського Союзу, директивах Європейського Парламенту та Ради Європи щодо відкритих даних.

Вихідною точкою для ідеї відкритого доступу, а ргіогі, є Будапештська ініціатива відкритого доступу (БІВД) – громадська ініціатива щодо принципів відкритого доступу до наукової літератури, оприлюднена для громадськості 14 лютого 2002 р.

Відповідно, метою інформаційного повідомлення визначено ретроспективний огляд законодавчих актів, ініціатив Європейської комісії, Європейського парламенту та Ради Європи, що дозволить активізувати участь освітянських бібліотек в процесі удосконалення національного законодавства з питань відкритої науки.

Відкрита наука (ВН) є одним із найактуальніших напрямів наукової політики країн Європейського Союзу, спрямованим на розширення доступу науковців та громадян до результатів проведених досліджень.

Основні принципи ВН, викладені у «Будапештській ініціативі відкритого доступу» (2001 р.), містять вісім цілей: відкритість даних; розвиток Європейської хмари відкритої науки; розроблення показників нового покоління щодо оцінювання якості та впливу досліджень; забезпечення вільного доступу до рецензованих наукових публікацій; заохочення раннього обміну різними видами наукових результатів; дотримання стандартів дослідницької доброчесності; набуття вченими Європи необхідних навичок щодо використання процедур та практик Відкритої науки; забезпечення можливості громадськості зробити значний внесок у виробництво наукових знань в Європі [1].

До 10-річчя Будапештської ініціативи відкритого доступу було оприлюднено прогностичні сценарії розвитку політик Відкритого доступу (БІВД10), а саме: ліцензування та повторне використання даних, розвиток інфраструктури та стійкість (стійкість URL-адрес, заснованих на відкритих стандартах), адвокація та координація [2].

До 20-річчя БІВД було оприлюднено рекомендації в річищі відкритого доступу: управління відкритою інфраструктурою на основі Декларації про оцінювання досліджень (DORA); підтримка Лейденського маніфесту щодо оцінювання показників досліджень; надання грантів для тих організацій, які підтримують принципи DORA [3].

Основні заходи Європейської комісії з розвитку ВН в країнах Європейського Союзу охоплюють прийняття політичних документів,

адресованих до держав-членів ЄС (Рекомендації Єврокомісії «Доступ до наукової інформації та її збереження 2018 р.»; Висновок Ради ЄС «Перехід ЄС до системи відкритої науки»; Висновок Ради ЄС «Принципи та цінності міжнародного співробітництва у сфері досліджень та інновацій», 2022 р.) [4; 5; 6].

Зазначимо, що в названих документах особливу увагу звернено на визначення правових механізмів пересилання електронних копій наукових статей, звітів, даних для відкритого доступу із забезпеченням охорони авторського права, захисту конфіденційної інформації.

Отже, огляд офіційних документів Європейської комісії та інших установ ЄС здійснено через офіційні веб-канали інформування наукових спільнот, як-от: сайт Європейської комісії, розділ «Відкрита наука», в якому вміщено відомості про базові поняття відкритої науки, проекти наукової спільноти (<https://op.europa.eu/en/home>) вебсторінку Європейської комісії «Дослідження та інновації» (<http://surl.li/upastx>).

Спрогнозовано актуальність подальшого вивчення напрямів наукової політики країн Європейського Союзу для удосконалення нормативно-законодавчого забезпечення відкритої науки в національному вимірі.

Список використаних джерел

1. Будапештська ініціатива відкритого суспільства [Електронний ресурс]: Декларація. ГО «Інститут відкритого суспільства»; переклад укр. мовою: А. Василенко Будапешт, 2002. URI: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/ukrainian-translation/> (дата звернення: 05.11.2024).
2. Будапештська ініціатива відкритого доступу після 10 років (BOAI10) : [офіц. сайт BOAI]. Пер. на українську мову: Андрій Василенко, держ. експерт МОН України. Будапешт, 2012. URI: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai10/ukrainian-translation/> (дата звернення: 05.11.2024).
3. Будапештська ініціатива відкритого доступу: рекомендації до 20-річчя : [офіц. сайт BOAI]. [Будапешт], 2022. URI: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai20/> дата звернення: 06.11.2024).
4. On copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. Directive EU 2019/790. The European Parliament and of the Council of 17 April 2019. URI: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj> (дата звернення: 05.11.2024).
5. Horizon Europe, open science. Early knowledge and data sharing, and open collaboration. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. Brussels, 2021. URI: <https://op.europa.eu/en> (дата звернення: 06.11.2024).
6. Principles and values for international cooperation in research and innovation. – Council conclusions (adopted on 10 June 2022). General Secretariat of the Council. Brussels, 2022. URI: <https://www.consilium.europa.eu/media/56956/st10125-en22.pdf> (дата звернення: 06.11.2024).

ПІДТРИМКА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ВІДКРИТІ РЕСУРСИ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Я. М. Ніколаєнко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

В умовах воєнного стану українська наукова спільнота зазнала значних негативних впливів, що суттєво ускладнили проведення досліджень та підтримування наукової активності. Обмеження доступу до традиційних друкованих джерел інформації, зумовлені військовими діями та евакуаційними заходами, негативно вплинули на забезпечення наукової діяльності в навчальних закладах. Саме тому зросла роль електронних бібліотечних ресурсів та відкритих ресурсів, які можуть забезпечити віддалений доступ до інформації. Завдяки цьому дослідники продовжили роботу навіть у складних умовах, адаптуючись до нових викликів, пов'язаних із забезпеченням доступності. З метою гарантування безперервності наукових досліджень в умовах воєнного стану, освітянські бібліотеки провели масштабну роботу з відбору та впровадження актуальних електронних ресурсів, надаючи користувачам постійний доступ до необхідної наукової літератури [1].

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського пропонує широкий спектр відкритих ресурсів, які можуть бути корисними для дослідників, педагогів, студентів та всіх, хто цікавиться освітою та педагогікою. Зокрема, у 2024 р. вийшов біобліографічний покажчик «Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України» [3], у якому **сформовано та представлено** наукові праці Олега Михайловича Топузова. Цей вичерпний покажчик **об'єднує** понад 600 наукових та науково-методичних робіт вченого, охоплюючи період з 1989 по 2024 рік. **Систематизація матеріалу** в покажчику **здійснено** за хронологічним принципом, а також за видами документів (книги, статті, підручники тощо). **Додатково** подано відомості про наукову школу О. М. Топузова, його участь у підготовці кадрів вищої кваліфікації та опонентську діяльність. **У виданні детально схарактеризовано** науковий доробок вченого, його внесок у розвиток педагогічної науки, зокрема у методику навчання географії. **Підготовлено** також вступну статтю та **обґрунтовано** значення наукової діяльності О. М. Топузова для української освіти. **Завдяки** цьому виданню, користувачі можуть **ознайомитися** з повним переліком наукових праць вченого, **з'ясувати** основні напрямки його досліджень та **оцінити** його внесок у розвиток педагогічної науки. Доведено необхідність систематизації та популяризації наукового доробку видатних українських вчених.

Завдяки організації та впровадженню відкритих ресурсів бібліотек показано, що електронні платформи можуть ефективно компенсувати обмежений доступ до фізичних бібліотек. Доведено, що відкриті ресурси підтримують академічний процес і збереження наукового потенціалу навіть у надзвичайних умовах [2, с.2]. Це підтверджують дані щодо збереження

наукової активності та успішного проведення досліджень у тих регіонах, де інші інфраструктурні елементи були пошкоджені або зруйновані.

Завдяки скоординованим зусиллям освітянських бібліотек, спрямованим на створення стабільної інфраструктури доступу до інформаційних ресурсів, їх систематизації та розвитку цифрових компетентностей користувачів, наукова спільнота отримала потужний інструмент для підтримки своїх досліджень в умовах воєнного стану. Це забезпечило безперервність дослідницького процесу, зберігаючи науку як фундамент для відбудови країни та її подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронні ресурси як ефективна форма поширення педагогічної біографічної інформації в контексті відкритої науки. *Forum-SOIS, 2024: Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя* : збірник матеріалів (наукових праць, тез доповідей) 6-го Міжнародного науково-практичного WEBфоруму / НАПН України, ДНПБ України, УПА, КНУ ім. Тараса Шевченка. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2024. Вип. 5. 389 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.740977>
2. Березівська Л. Д., Романова Г. М., Пономаренко Л. О. Роль Державної науково-педагогічно бібліотеки України імені В.О. сухомлинського в інформаційному забезпеченні освіти незалежної України: Наукове повідомлення про заходи до 33-ї річниці Незалежності України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. Т. 6, № 2. С. 1–7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6210>
3. Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України : біобібліогр. покажч. / [авт. вступ. ст.: Т. М. Засекіна, Л. М. Калініна ; упоряд.: Пономаренко Л. О., Павленко Т. С., Ніколаєнко Я. М. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред.: Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Василенко Н. М.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 150 с. (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 35).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ: БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

Т. С. Павленко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Науково-інформаційне забезпечення розвитку освіти, педагогіки та психології і формування системи інформаційних ресурсів є стратегічними завданнями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Реалізація наукового проєкту «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації» передбачає бібліографічне дослідження творчого доробку науковців України і Польщі. На другому етапі наукового дослідження підготовлено науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005-2024». Під час роботи проаналізовано наукові студії з розвитку педагогічної науки та освіти України і Польщі.

Пошук робіт відбувався у зведеній базі даних авторефератів дисертацій з питань науки та освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, базі даних національного депозитарію академічних текстів, довідково-бібліографічному апараті бібліотеки Інституту

педагогічної освіти і освіти дорослих ім. І. Зязюна НАПН України. Зібрані матеріали стали основою науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005-2024».

Аналіз матеріалів виявив загалом 89 документів, що репрезентують дослідження з питань науки і освіти України та Польщі. З них авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктор наук 28 (31,4 %), кандидата наук – 61 (68,5 %).

Найбільше досліджень за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» – 58 (65,1%) та за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» – 22 (24,7%) інші спеціальності (13.00.02, 13.00.03, 13.00.05, 13.00.06, 13.00.07, 7.00.01, 22.00.04) представлено незначною кількістю.

Дослідження українських учених за спеціальністю 13.00.01 переважно стосуються розвитку освітньої політики, модернізації змісту вищої педагогічної освіти за умов європейської інтеграції, інформатизації шкільної освіти, модернізації дошкільної освіти, підготовки дитини до школи в системі дошкільної освіти, теоретичних та методичних засад підготовки вчителя у Республіці Польща. За спеціальністю 13.00.04 здебільшого наукові дослідження присвячено сучасним тенденціям розвитку професійної технічної освіти у Польщі, професійній підготовці майбутніх менеджерів у вищих технічних навчальних закладах, професійній підготовці вчителів, формуванню професійної компетенції вчителів інформатики у вищих навчальних закладах Польщі.

Отже, аналіз дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата/доктора педагогічних наук за період 2005–2024 рр. довів, що наукова спільнота виявляє значний інтерес до освіти, який відображається у кількості дисертаційних досліджень, найактивніше (порівняно з іншими проблемами) науковці вивчають питання із загальної педагогіки та історії педагогіки. Також цей наліз допоміг виявити незначну кількість дисертаційних досліджень з соціальної педагогіки і теорії та методики виховання. Отримані результати вказують на можливості подальших бібліометричних досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024 : наук.-допом. бібліогр. покажч. / [наук. консультант Ничкало Н. Г. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; упоряд.: Пономаренко Л. О., Кропачева Н. М., Павленко Т. С. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2024. 350 с. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=41595> (дата звернення: 02.10.2024).

2. Закатнов Д. О. Дисертаційні дослідження з проблем підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри: бібліометричний аналіз. *Професійна педагогіка*. 2022. 1(24). С. 153–163. URL: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.153-163> (дата звернення: 19.09.2022 р.).

3. Пономаренко Л. О., Павленко Т. С. Вивчення української мови у закладах освіти: бібліометричний аналіз дисертаційних досліджень. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 52, т. 2.

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕКАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

*О. В. Вишняк, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Хмарні технології змінюють спосіб зберігання, оброблення та надання інформації в сучасних бібліотеках. Завдяки їм бібліотеки закладів освіти можуть оптимізувати роботу, підвищити доступність ресурсів і забезпечити інтерактивність для студентів та викладачів.

Хмарні технології допомагають організовувати та зберігати інформацію на віддалених серверах, що значно полегшує доступ до даних з будь-якого пристрою. Це має низку переваг. Насамперед, мобільність і гнучкість, що означає доступ до електронних бібліотек з дому, під час занять або навіть в транспорті. Економічна ефективність полягає у відсутності інвестувати в цінне обладнання, а обслуговування та оновлення систем здійснюється провайдером. Безпеку даних забезпечено сучасними системами захисту даних від втрат, зловмисників і вірусів. Простота адміністрування дозволяє бібліотекарям централізовано керувати матеріалами, а також швидко надавати або обмежувати доступ до певних ресурсів.

Популярне хмарне рішення для закладів освіти Google Workspace, яке містить інструменти для зберігання та спільної роботи з документами. За допомогою Google Drive бібліотеки можуть зберігати електронні копії книжок, статей та навчальних посібників. Студенти отримують до них доступ у будь-який час та здатні працювати з матеріалами спільно. Наприклад, деякі університети у США використовують Google Workspace для створення бібліотек статей та електронних книг, доступних студентам і викладачам в режимі 24/7.

Сервіси (мобільні застосунки) OverDrive та Libby надають доступ до мільйонів електронних книг і аудіокниг, а також інтегруються з місцевими бібліотеками. Бібліотеки закладів освіти в Європі та США активно використовують ці платформи для надання студентам доступу до різноманітних матеріалів у цифровому форматі, що особливо зручно для дистанційного навчання.

Ще один приклад хмарних технологій у бібліотеках – WorldCat та хмарний каталог OCLC. Завдяки OCLC WorldCat бібліотекарі використовують спільну базу даних ресурсів, яка працює у хмарі. Завдяки цьому студенти і викладачі мають доступ до світової бібліографічної бази даних, спроможні знаходити книги, статті та дослідження з інших бібліотек. Наприклад, університетські бібліотеки у Великій Британії використовують WorldCat для спрощеного обміну ресурсами та міжбібліотечного доступу.

Отже, бібліотечні працівники, використовуючи хмарні системи, ефективніше управляють ресурсами. Вони можуть відслідковувати статистику

використання, бачити популярні запити та коригувати асортимент ресурсів відповідно до потреб користувачів. Наприклад, статистика з OverDrive показує, які книги студенти завантажують найчастіше, що дозволяє бібліотекам адаптувати свої фонди до актуальних потреб. З розвитком технологій бібліотеки мають засоби інтегрувати штучний інтелект і машинне навчання для поліпшення роботи з користувачами. Наприклад, вивчається перспектива використання чат-ботів для автоматичного надання консультацій щодо пошуку інформації та рекомендацій книг, що буде особливо корисно для великих університетських бібліотек.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА УКРАЇНИ ЩОДО ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

*А. В. Жигалюк, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та глобалізація істотно впливають на діяльність освітнянських бібліотек, адже на них покладено функцію забезпечення інформаційних потреб користувачів [5]. Для цього важливо актуалізувати нормативно-правові акти відповідно до вимог суспільства.

Закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу», який востаннє оновлювався 01.01.2022 [2], гарантує право на вільний доступ до інформаційних ресурсів; містить терміни, пов'язані з функціонуванням бібліотек та наданням бібліотечних послуг, зокрема й електронних; регулює державну політику в галузі бібліотечної справи; надає права громадянам на бібліотечне обслуговування. Закон України «Про освіту» (ост. оновл. 06.10.2024) [4] визначає загальні засади організації освітнього процесу, роль бібліотек у навчальних закладах та необхідність забезпечення доступу до інформаційних ресурсів.

Стандарт «ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» [1] розширює уявлення про термінологію в бібліотечно-інформаційній діяльності, пов'язану з класифікацією бібліотек, інформаційних й електронних ресурсів, бібліотечних послуг.

Наказ «Про затвердження Положення про мережу освітнянських бібліотек МОН України та АПН України», прийнятий 30.05.2003 [3], визначає структуру, завдання і функції мережі освітнянських бібліотек. Серед головних напрямів діяльності зазначається створення комп'ютерної мережі та впровадження інноваційних технологій. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (від 23.03.2016) [5] визначає стратегічні напрями розвитку бібліотечної справи, ґрунтуючись на потенціалі її розвитку та слабких сторонах, зокрема в галузі цифровізації.

Аналіз нормативно-правової бази свідчить про необхідність оновлення законодавства для адаптації освітянських бібліотек до цифрової ери. Наявні документи закладають фундамент, але вимагають доповнень щодо цифрових технологій, інформаційної безпеки та фінансування.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Чинний від 2014-07-01. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 42 с. URL: <http://www.library.kherson.ua/2016/dstu7448-2013.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
3. Про затвердження Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України : Наказ М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30.05.2003 № 334/31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4_31290-03#Text (дата звернення: 04.11.2024).
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 6 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
5. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України” : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-р#Text> (дата звернення: 04.11.2024).

ДІЯЛЬНІСТЬ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС У ДЗЕРКАЛІ ПУБЛІКАЦІЙ

*А. І. Рубан, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Різноманітні напрями діяльності громадянського й національно-патріотичного спрямування фахівців мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України під час повномасштабної російської агресії проти нашої країни відображуються в публікаціях.

Із метою дослідження видавничої діяльності означеної тематики за період 2022 – першої половини 2024 рр. було проаналізовано вебсайти бібліотек мережі, видання з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, електронні періодичні видання і збірники.

Проведений аналіз виявив такий видовий склад продукції: наукові, довідкові, бібліографічні, виробничо-практичні видання. Окрім того, фахівці книгозбірень є авторами статей періодичних видань і збірників.

Установлено, що основним продуктом видавничої діяльності аналізованих бібліотек були наукові видання, представлені в основному збірниками матеріалів науково-практичних конференцій і круглих столів (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (6 видань)). Серед довідкових видань – інформаційно-аналітичний довідник «Наукова і науково-організаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого

розвитку» та «Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023» (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). Бібліотека ім. М. А. Жовтобрюха Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленка підготувала бібліографічний покажчик «Життя під час війни та війна під час життя. Освіта та психологічна підтримка в умовах війни», а виробничо-практичні видання представлено методичними рекомендаціями до Всеукраїнських місячників шкільних бібліотек у 2022 та 2023 рр. (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського).

Констатовано, що автори статей періодичних видань і збірників зосереджували увагу на основних напрямках діяльності національно-патріотичного спрямування освітянських бібліотек в умовах воєнного стану, особливостях змісту та технологій висвітлення їхніх інформаційних ресурсів, дистанційних послугах, інноваційних сервісах, волонтерській роботі бібліотек університетів, застосуванні квест-технологій у роботі шкільного бібліотекаря під час правового режиму воєнного стану, комплектуванні фондів шкільних бібліотек, популяризували проведені науково-практичні заходи.

З'ясовано, що найбільше публікацій означеної тематики належить фахівцям ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; в них вони розкривають як напрями діяльності головної бібліотеки мережі, так і зосереджують увагу на роботі освітянських бібліотек загалом. Чимало публікацій присвятили роботі своєї установи фахівці бібліотеки Вінницького ДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Діяльність шкільних бібліотек під час воєнного стану і їх важливість у післявоєнному відновленні також відображено в публікаціях, водночас найбільший внесок тут у бібліотекарів Запорізької обл.

Проаналізувавши діяльність освітянських бібліотек у період воєнного стану, відображену в публікаціях, можна *зробити висновок*, що в сучасних умовах фахівці бібліотек активно допомагають суспільству, беруть участь на громадському, культурному та інформаційному фронтах, створюють та популяризують інформаційні ресурси громадянського й національно-патріотичного спрямування в умовах воєнного стану, а бібліотеки залишаються осередками колективної активності та просвітництва.

**ФАКТОГРАФІЧНА БАЗА ДАНИХ
«ЗНАМЕННІ ТА ПАМ'ЯТНІ ДАТИ В СФЕРІ ОСВІТИ»
У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ МОЛОДІ**

*Л. М. Смола, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Пам'ять про минуле є важливим елементом розвитку людства та інструментом для розв'язання проблем сучасності. Вона допомагає уникати повторення помилок, враховувати попередній досвід та особистісно зростати. Важливо також цінувати досягнення минулих поколінь та вшановувати їхню спадщину.

У літописі буття нашого світу закарбовано чимало визначних дат і подій, мало не щодня додаються нові, пам'ятати всі неможливо. Отож, календар знаменних і пам'ятних дат нагадує про свята, видатних особистостей, важливі відкриття та події.

Серед вторинних ресурсів, створених колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, варто відзначити «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки». Це інформаційне видання за 25 років трансформувалося у повноцінну фактографічну базу даних «Знаменні та пам'ятні дати в сфері освіти», мета якої – подати хронологічний перелік визначних подій та дат з історії світової і вітчизняної освіти, педагогіки, психології та філософії, що сприятиме освітянам у плануванні роботи, пошуку фактів про конкретні події або особистості [1, 2].

Під час російсько-української війни фактографічна база знаменних і пам'ятних дат у сфері освіти не лише зберігає національну пам'ять, а й слугує засобом поширення важливої інформації, сприяє духовному розвитку громадян, зміцненню національної єдності та підтримці української державності. Це також інструмент боротьби з дезінформацією, що забезпечує інформаційну безпеку держави. Історичні події та дати, засадничі для національно-патріотичного виховання молоді, відображено у цьому електронному ресурсі. Пам'ятати, цінувати та пошановувати – наш обов'язок перед минулим.

Наприклад, на основі матеріалів фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати в сфері освіти» працівники бібліотеки створено огляд «Державні, професійні, народні та шкільні свята 2024/2025 н.р.», який містить ресурси для планування та проведення тематичних заходів. Також укладаються бібліографічні списки для відзначення державних свят. Зокрема, до Першого уроку у 2024/2025 навчальному році підготовлено рекомендаційний бібліографічний список «Vincit qui meminit (Перемагає той, хто пам'ятає)», присвячений Дню пам'яті захисників України (29 серпня), які загинули у боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України.

Паралельно з наповненням фактографічної бази даних реалізується щомісячний онлайн-проект «Календар знаменних і пам'ятних дат в галузі

освіти» у соціальній мережі Facebook, де інформація подається у візуальному форматі. «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки», що ґрунтується на фактографічній базі даних, щорічно готується для освітян у відповідному розділі вебпорталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://dnpb.gov.ua/ua/календар-знаменних-і-пам'ятних-дат-в/>).

Список використаних джерел

1. Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання : практич. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; авт.: Григоревська О. В., Матвійчук О. Є., Вараксіна Н. В., Кропачева Н. М., Бойко С. Т. ; наук. ред. Пономаренко Л. О. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 181 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 28). URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=32839> (дата звернення: 18.10.2024).

2. Пономаренко Л. О. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки як джерело біографічних відомостей. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практич. конф. з історії освіти з міжнар. уч., 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.) та ін.]. Вінниця : ТВОРИ, 2023. С. 90–93. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45662/1/O_Venhlovska_PBONPUVDNVP_FPO.pdf (дата звернення: 18.10.2024).

ОСНОВНІ ТRENДИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК США ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ У 2024 РОЦІ

К. Б. Щегельська, молодший науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

За даними Reading Agency, у 2023 р. бібліотеки видали приблизно 165 мільйонів книг 7,3 мільйонам користувачів бібліотек у Великобританії. Попередній рік став рекордним роком для електронних книг, аудіокниг та електронних журналів, оскільки попит на цифрові бібліотеки стрімко зріс. У 2023 р. клієнти по всьому світу скористалися в бібліотеках 662 мільйонами електронних книг, аудіокниг і цифрових журналів, що на 13% більше, ніж у 2022 р. [1].

За результатами дослідження компанії D-Tech International Ltd виокремлено п'ять основних трендів розвитку бібліотек у 2024 р. До них належить: 1) впровадження програм з вивчення даних та інформаційної грамотності; 2) поширення штучного інтелекту та автоматизації; 3) стійкість; 4) залучення, залучення, залучення; 5) розбудова віртуальних бібліотек [2].

Коротко про кожен: 1) Особливий наголос робиться на зростанні значення поняття «інтернет-безпека», боротьбі із «фейковими новинами». Прогнозується, що бібліотеки стануть експертними центрами у боротьбі з дезінформацією.

2) Залучення сучасних технологій стає невідворотнім, на допомогу у пошуку інформації приходять ШІ та інші засоби інформатизації.

3) Під стійкістю мають на увазі підтримку сталого розвитку суспільства. Бібліотеки США та Великобританії стають «зеленими» осередками. Очікується, що бібліотеки докладуть додаткових зусиль у прийнятті екологічно свідомих рішень, що забезпечать довговічність бібліотек для майбутніх поколінь.

4) Під потрійним залученням розуміють урізноманітнення шляхів залучення читачів (користувачів). Так, наприклад, бібліотеки пропонують своїм відвідувачам курси із вивчення іноземних мов, докладають свідомих зусиль для сприяння інклюзивності, пропонуючи різноманітні програми та послуги, які задовольняють потреби та інтереси всіх членів громади.

5) Прогнозується, що бібліотеки по всій Великій Британії та США запровадять спеціалізовані віртуальні бібліотеки, які міститимуть безліч електронних джерел: електронних книг, журналів, газет та аудіокниг.

Список використаних джерел

1. Library Facts. *Офіційний сайт благодійної організації Reading Agency (Великобританія)*. 2024 р. <https://readingagency.org.uk/our-work/our-research/library-facts/>
2. Breakell, J. (2024). Five Trends Shaping the Library Experience in 2024. Офіційний сайт D-Tech International Ltd. <https://d-techinternational.com/us/blog/2024/01/31/five-trends-shaping-the-library-experience-in-2024/>

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ ЗВІТНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОСВІТИ ТА
НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

**ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В 2024 Р.**

Електронне видання

Редакційна колегія:

Л. Д. Березівська, д-р пед. наук, професор,
член-кореспондент НАПН України (*головний редактор*)

Л. О. Пономаренко, канд. наук із соц. комунікацій
(*відповідальна за випуск*)

А. Г. Гуралюк, канд. пед. наук, с.н.с.

О. П. Лучанінова, д-р пед. наук, професор

М. Л. Ростока, канд. пед. наук, ст. досл.

Літературні редактори: О. А. Бойко, Н. В. Василенко

Верстка – Н. В. Вараксіна

Підписано 30.12.2023. Зам. № 9580/1.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.

Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.

e-mail: info@tvoru.com.ua

<http://www.tvoru.com.ua>

© ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛІНСЬКОГО, 2024